

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน :
กรณีศึกษาชุมชนเขตทุ่งโพธิ์ระแจะ 3,4,5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

โดย

นายกิตติ มีศิริ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ)
สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน :
กรณีศึกษาชุมชนเกตุไพเราะ 3,4,5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

โดย

นายกิตติ มีศิริ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ)
สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

KEY SUCCESS FACTORS OF COMMUNITY BASED SOLID WASTE
MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KET PIROH COMMUNITY
3, 4, 5 PHRAKANONG DISTRICT BANGKOK METROPOLITAN

BY

MR. KITTI MEESIRI

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF
MASTER OF POLITICAL SCIENCE
(PUBLIC ADMINISTRATION AND PUBLIC AFFAIRS)
EXECUTIVE PROGRAM IN PUBLIC ADMINISTRATION AND PUBLIC AFFAIRS
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2016
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์

การค้นคว้าอิสระ

ของ

นายกิตติ มีศิริ

เรื่อง

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน :

กรณีศึกษาชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ)

เมื่อ วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2560

ประธานกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ

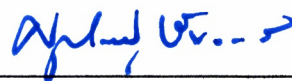
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวิตา กมลเวชช)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรทัย ก๊กผล)

คณบดี

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัยวาลัย)

หัวข้อการค้นคว้าอิสระ	ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเขตคูโพเราะ 3,4,5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร นายกิตติ มีศิริ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ) บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ชื่อผู้เขียน	
ชื่อปริญญา	
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	
อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรทัย ก๊กผล
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนเขตคูโพเราะ 3, 4, 5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษากระบวนการในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตคูโพเราะ 3, 4, 5 (2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตคูโพเราะ 3, 4, 5 การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประชากรกลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนในชุมชนเขตคูโพเราะ 3, 4, 5 รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการศึกษาจากเอกสารต่างๆ หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่างๆ

ผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตคูโพเราะ 3, 4, 5 ประสบผลสำเร็จมี 4 ปัจจัยดังนี้ (1) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งและอุทิศตนให้ชุมชน (2) วิธีการจัดการขยะมูลฝอย (3) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและเครือข่ายภายนอก (4) ทูทางสังคมพบว่า การอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลาานาน ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกสาธารณะและความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ สถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นทำให้ทูทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนถูกนำมาใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นความไว้วางใจกัน ความเห็นอกเห็นใจกัน คุณสมบัติของผู้นำชุมชนที่มีความเป็นกันเองทำงานร่วมกับชุมชนได้เป็นอย่างดีเนื่องจากมีความเข้าใจพื้นที่ ความเป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ การมีระบบการจัดการที่ดี มีการนำความรู้และภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ในการจัดการปัญหา ร่วมกับการทำกิจกรรมและโครงการที่มีความสอดคล้องกับสภาพของชุมชน รวมถึงการมีผลประโยชน์ร่วมกัน จึงได้สะท้อนออกมาเป็นการร่วมแรงร่วมใจในการจัดการปัญหาขยะ

(2)

มูลฝอยและสิ่งแฉดล้อมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จนสามารถทำให้ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขและจากแนวทางในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่ประสบผลสำเร็จนี้ ทำให้ชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 ได้รับรางวัลและเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่างๆ

คำสำคัญ: ปัจจัยความสำเร็จ, การจัดการขยะชุมชน, การมีส่วนร่วมของประชาชน

Independent Study Title	KEY SUCCESS FACTORS OF COMMUNITY BASED SOLID WASTE MANAGEMENT : A CASE STUDY OF KET PIROH COMMUNITY 3, 4, 5 PHRAKANONG DISTRICT BANGKOK METROPOLITAN
Author	Mr.Kitti Meesiri
Degree	Master of Political Science (Public Administration and Public Affairs)
Major Field/Faculty/University	Executive Program in Public Administration and Public Affairs Political Science Thammasat University
Independent Study Advisor	Assistant Professor Orathai Kokpol, Ph.D.
Academic Years	2016

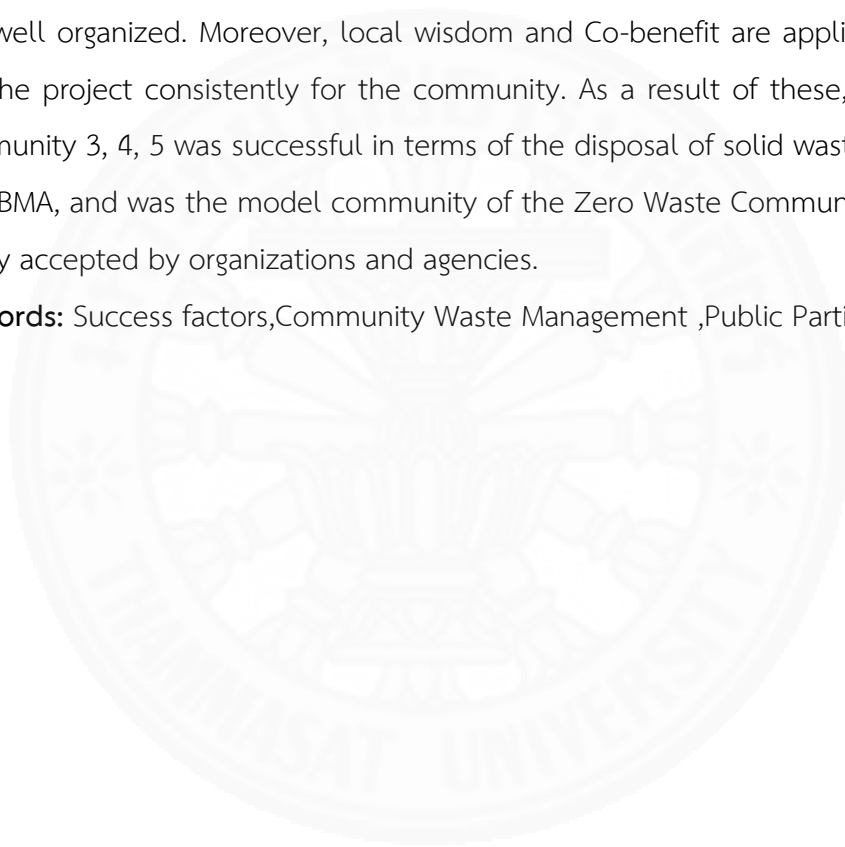
ABSTRACT

The study of key success factors in solid waste management by communities has two objectives, that is, (1) to study processes of the Ket Piroh Community 3, 4, 5 solid waste management, and (2) to analyze key success factors in solid waste management of this community. The study was a qualitative research in population. A group of the people living in the Ket Piroh Community 3, 4, 5 was selected for this case study. They were interviewed to provide insight into the research questions. Non-participant Observation and documentary research were used to analyze realistic phenomenon and linking data's compositions.

The results of the study were about four factors leading the Ket Piroh Community 3, 4, 5 successful solid waste management. (1) The community leader has endeavors, capabilities and strong commitment to the community. (2) Processes of solid waste management run continuously. (3) All people in the community have long, strong and close collaboration, together with external support of organizations.

(4) Social capital resources including trust and community relations can be a powerful asset. Due to the people have lived in the community for long time and mostly, they are kinship, they have a sense of belonging, personal relatedness, being a part of the community and feelings of acceptance and willingness to sacrifice for the group. Consequently, this study recommends that problems of solid waste in communities can be solved by the human dimension in the decision-making process, as well as incorporating knowledge from other disciplines. Managing processes are also well organized. Moreover, local wisdom and Co-benefit are applied in activities and the project consistently for the community. As a result of these, the Ket Piroh Community 3, 4, 5 was successful in terms of the disposal of solid waste, got rewards from BMA, and was the model community of the Zero Waste Community, where was widely accepted by organizations and agencies.

Keywords: Success factors, Community Waste Management ,Public Participation

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกตุไพเราะ เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับคำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และกำลังใจจากบุคคลหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรทัย ก๊กผล อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิวดา กมลเวชช ที่กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษาแนะนำ และให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่เขตพระโขนง ประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน และผู้อาศัยในชุมชนเกตุไพเราะ 3, 4, 5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร ที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ และอำนวยความสะดวกในการศึกษา สังเกตการณ์ในพื้นที่ที่ทำการวิจัย รวมถึงการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการนำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้

ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ และขอมอบความสำเร็จทั้งหมดแต่คุณพ่อ คุณแม่ และครอบครัวที่คอยให้กำลังใจในการศึกษาตลอดมา ทำให้การศึกษานี้ประสบความสำเร็จได้ตามที่มุ่งหวัง

นายกิตติ มีศิริ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามในการวิจัย	7
1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	7
1.4 ขอบเขตการวิจัย	7
1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย	8
1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่	8
1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร	8
1.4.4 ขอบเขตด้านเวลา	8
1.5 ระเบียบวิจัย	8
1.6 วิธีการวิจัย	9
1.7 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	9
1.8 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	10
1.9 การวิเคราะห์ข้อมูล	10

	(7)
1.10 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	10
1.11 คำนิยามศัพท์	10
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย	12
2.1.1 ความรู้เกี่ยวกับขยะมูลฝอย	12
2.1.2 การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน	18
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ	23
2.2.1 คุณสมบัติของผู้นำ	24
2.2.2 ความรับผิดชอบของผู้บริหารต่อองค์กร	24
2.2.3 ผู้นำเชิงวิสัยทัศน์	25
2.2.4 ผู้นำเชิงปฏิรูป	25
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	26
2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน	27
2.3.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม	27
2.3.3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	28
2.3.4 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม	29
2.4 แนวคิดทุนทางสังคม	31
2.4.1 ทุนทางสังคมและทุนของชุมชน	34
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	36
2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	39
บทที่ 3 พัฒนาการและการจัดการขยะของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5	40
3.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนและพัฒนาการของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5	41
3.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ	45
3.1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	45

3.1.3 ลักษณะทางสังคม	45
3.1.4 การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชุมชน	46
3.1.5 การเริ่มต้นแก้ปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมชุมชน	47
3.1.6 ช่วงที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับ	48
3.2 กระบวนการในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตทุไฟเราะ 3, 4, 5	49
3.2.1 วิธีการจัดการขยะโดยการนำกลับไปใช้ประโยชน์ภายในชุมชนเขตทุไฟเราะ 3, 4, 5	49
3.3 วิธีการจัดการขยะรีไซเคิล	54
3.4 วิธีการจัดการขยะทั่วไปที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้และขยะอันตราย	55
3.5 วิธีการจัดการนำทิ้งจากครัวเรือน	56
3.6 ผลลัพธ์จากการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน	58
บทที่ 4 ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนเขตทุไฟเราะ	60
4.1 ปัจจัยผู้นำ	60
4.2 วิธีการจัดการขยะมูลฝอย	64
4.3 ปัจจัยความร่วมมือภายในและเครือข่ายภายนอก	67
4.4 ทุนทางสังคม	73
4.5 อภิปรายผลการวิจัย	76
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	78
5.2 ข้อเสนอแนะ	80
5.2.1 ข้อเสนอแนะต่อการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนของชุมชนเขตทุไฟเราะ 3, 4, 5	80
5.2.2 ข้อเสนอแนะต่อการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนต่อกรุงเทพมหานคร	81
5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	83

(9)

รายการอ้างอิง

84

ประวัติผู้เขียน

88

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 แสดงค่าเฉลี่ยปริมาณมูลฝอยปริมาณมูลฝอยในเขตกรุงเทพมหานครระหว่าง ปี 2555-2558	2
1.2 แสดงองค์ประกอบมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร ระหว่างปี 2552-2556	3

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ขั้นตอนการดำเนินงานจัดการขยะมูลฝอยชุมชน	15
2.2 องค์ประกอบสำคัญของ CBM	21
2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย	39
3.1 แสดงพื้นที่ตั้งชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5	42
3.2 ลักษณะบ้านเรือนของชุมชนเขตไพเราะ	43
3.3 เศษผักผลไม้ที่ได้จากตลาดหน้าชุมชนเพื่อทำน้ำจุลินทรีย์	50
3.4 นำวัสดุดิบต่างมาบดย่อยก่อนทำการหมักลงถัง	50
3.5 ภาพการผสมขยะอินทรีย์ลงในถังหมักเพื่อทำน้ำจุลินทรีย์	50
3.6 สมาชิกในชุมชนนำ EM Ball ไปช่วยปรับสภาพน้ำบริเวณใต้ถุนบ้าน	51
3.7 สภาพน้ำบริเวณใต้ถุนบ้านหลังจากใช้จุลินทรีย์ช่วยในการบำบัด	51
3.8 การทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากขยะอินทรีย์	52
3.9 ปุ๋ยหมักชีวภาพจากขยะอินทรีย์นำมาใส่แปลงผักในชุมชน	52
3.10 บ่อเลี้ยงปลาของคนในชุมชนที่เลี้ยงโดยใช้เศษผักและเศษอาหาร	53
3.11 ใช้เศษผักและเศษผลไม้นำไปใช้เลี้ยงโคกระบือ	54
3.12 จุดคัดแยกขยะรีไซเคิลของชุมชน	55
3.13 รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนของชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5	57

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญต่อปัญหา

กรมควบคุมมลพิษได้รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทยปี 2558 ว่าปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากชุมชนทั่วประเทศ มีปริมาณขยะที่เกิดขึ้นประมาณ 26.85 ล้านตัน ปริมาณขยะที่ถูกนำกลับไปใช้ประโยชน์มีเพียง 4.94 ล้านตัน¹ จากสถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ ตามมามากมายคือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ มูลฝอยที่ตกค้างส่งกลิ่นเหม็นรบกวนสร้างความรำคาญให้แก่ผู้พักอาศัยในชุมชนและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค มูลฝอยประเภทเศษอาหารหรือมูลฝอยที่มีอินทรีย์วัตถุปะปนเป็นสาเหตุทำให้น้ำเน่าเสีย เนื่องจากจุลินทรีย์ต้องใช้ออกซิเจนในการย่อยสลายทำให้ออกซิเจนในน้ำลดลง มูลฝอยอันตรายบางชนิด เช่น ถ่านไฟฉาย หลอดไฟ ซึ่งมีสารโลหะหนักบรรจุอยู่ หากปนเปื้อนลงสู่ดินและน้ำจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและเป็นอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์ การฝังกลบมูลฝอยที่ไม่ถูกวิธีทำให้เกิดก๊าซมีเทนออกสู่บรรยากาศส่วนการเผามูลฝอยทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์สู่บรรยากาศ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดสภาวะเรือนกระจกและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ²

กรุงเทพมหานครผลิตขยะมูลฝอยมากที่สุดในประเทศไทยถึงร้อยละ 20 ของมูลฝอยทั้งหมด ปริมาณขยะที่กรุงเทพมหานครจัดเก็บเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี 2528 เป็นต้นมาซึ่งปริมาณขยะที่จัดเก็บได้ในปี 2528 มี จำนวน 1.2 ล้านตันต่อปี เพิ่มขึ้นเป็น 2.3 ล้านตันในปี 2536 เพิ่มขึ้นเป็น 3 ล้านตันต่อปี ในปี 2540 ปี และเพิ่มสูงมากที่สุดในปี 2555 ซึ่งเป็นผลพวงมาจากมหาอุทกภัยด้วยส่วนหนึ่งทำให้กรุงเทพมหานครต้องกำจัดขยะมากถึง 3.6 ล้านตัน คิดเป็น 9,747 ตัน/วัน และปี 2556 เพิ่มขึ้นเป็น 9,963 ตัน/วัน ในปี 2557 ปริมาณขยะเฉลี่ย 9,940 ตัน/วันและในปี 2558

¹ กรม ควบคุม มลพิษ ,ร ายงาน สถาน การณ์ มลพิษ ของ ประเทศไทย ปี 2558, <http://www.pcd.go.th>, http://infofile.pcd.go.th/mgt/ThailandPollut2558_Final.pdf ?CFID=2405970&CFTOKEN=12469606 (สืบค้นเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2559).

² สำนักสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร, คู่มือแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนกรุงเทพมหานคร, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ: มาตาการพิมพ์, 2556), 14.

มีปริมาณขยะเฉลี่ย 10,166 ตัน/วัน³ จากการคาดการณ์ประชากรที่มีอยู่จริงในกรุงเทพมหานคร ตามทะเบียนราษฎรรวมถึงประชากรแฝงพบว่ามีประมาณ 10,600,000 คน โดยคาดว่าจะมีอัตราการเกิดของขยะมูลฝอยประมาณ 1.2 กิโลกรัม/คน และจะส่งผลให้มีขยะเกิดขึ้น 12,578 ตัน/วัน

ตารางที่ 1.1 แสดงค่าเฉลี่ยปริมาณมูลฝอยปริมาณมูลฝอยในเขตกรุงเทพมหานคร ระหว่าง ปี 2555-2558

ปี พ.ศ.	ค่าเฉลี่ยปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น (ตัน/วัน)
2555	9,747.74
2556	9,963.27
2557	9,939.80
2558	10,166.84

ที่มา: สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

³ไทยพับลิก้า, “ปัญหาขยะมูลฝอย” <http://thaipublica.org/2014/11/bangkok-big-garbage-problem/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2560).

ตารางที่ 1.2 แสดงองค์ประกอบมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร ระหว่างปี 2552-2556

ประเภทการใช้ประโยชน์	2552	2553	2554	2555	2556	เฉลี่ย
ประเภทหมักทำปุ๋ย	50.10	4.87	0.07	8.70	9.78	0.60
เศษอาหาร	44.34	8.41	4.67	2.72	3.34	4.70
ไม้และใบไม้	5.67	6.46	5.26	5.98	6.44	5.96
ประเภทเข้าสู่ขบวนการผลิตใหม่	10.29	0.65	0.98	1.85	1.29	1.01
กระดาษ (Recycle)	1.19	1.42	1.80	2.76	1.88	1.81
พลาสติก (Recycle)	3.25	3.40	3.44	3.66	3.56	3.46
โฟม	1.44	1.55	1.43	1.58	1.57	1.51
แก้ว	2.70	2.56	2.77	2.70	3.08	2.76
โลหะ	1.71	1.72	1.54	1.15	1.20	1.46
ประเภทฝังกลบ	39.70	35.58	38.95	39.55	38.93	38.31
กระดาษ (Non Recycle)	10.70	6.25	10.25	12.43	9.67	9.86
พลาสติก (Non Recycle)	19.18	21.43	20.56	21.35	21.54	20.81
หนังและยาง	1.95	1.40	1.50	0.83	1.45	1.43
ผ้าและสิ่งทอ	5.52	3.99	4.17	2.83	3.92	4.09
หินและเซรามิก กระดุก เปลือกหอย	2.35	1.41	2.47	2.01	2.36	2.12

ที่มา: กองจัดการขยะของเสียอันตรายและสิ่งปฏิกูล สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาองค์ประกอบมูลฝอยของกรุงเทพมหานครปี 2552 - 2556 พบว่าเฉลี่ยร้อยละ 50.68 ของมูลฝอยทั้งหมดเป็นมูลฝอยอินทรีย์ที่สามารถแปรรูปทางชีวภาพ เช่น ทำปุ๋ย ไบโอดีส ใช้เป็นอาหารสัตว์ เฉลี่ยร้อยละ 11.01 เป็นมูลฝอยประเภทรีไซเคิลได้ และเฉลี่ยร้อยละ 38.31 เป็นมูลฝอยที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์หรือแปรรูปได้ต้องเข้าสู่กระบวนการกำจัดต่อไป

จะเห็นได้ว่าปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร เกิดจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจรวมถึงการเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่ได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อปริมาณการบริโภคที่มากขึ้น ประกอบกับ พฤติกรรมการทิ้งขยะที่ไม่ถูกต้องในชีวิตประจำวัน โดยไม่มีการคัดแยกหรือนำไปรีไซเคิล ขยะทุก ประเภทจึงถูกทิ้งลงในถังขยะใบเดียวกัน จนกลายเป็นวัฒนธรรมและพฤติกรรมที่คุ้นชินของประชาชน ทั่วไป ส่งผลให้เกิดปัญหาขยะล้นเมือง อีกทั้งภาครัฐยังขาดการส่งเสริมเกี่ยวกับการคัดแยกขยะและ การรีไซเคิลในระดับประเทศ ทำให้การปฏิบัติไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันตั้งแต่ขั้นตอนการคัดแยก การกักเก็บ รวบรวม การขนส่ง รวมทั้งการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่⁴

ทางออกสำคัญของการแก้ปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอยคือการสร้างรูปแบบการ จัดการขยะมูลฝอยที่มีความเหมาะสม การวางระเบียบและมาตรการต่างๆ ร่วมกับการสร้างวินัยของ คนเพื่อมุ่งสู่การจัดการที่ยั่งยืน การจัดการขยะที่สำคัญจึงประกอบด้วยการจัดการที่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง การจัดการขยะที่ต้นทางคือ ระดับครัวเรือนและชุมชนเพื่อมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการสร้างจิตสำนึกและวินัยในการจัดการขยะ การจัดการขยะกลางทาง คือการจัดระบบ การเก็บรวบรวมและขนส่งให้รองรับขยะแบบแยกประเภท การจัดการขยะปลายทาง คือการใช้หลัก วิชาการมาช่วยให้สามารถนำขยะบางส่วนมารีไซเคิล เห็นได้ว่าการจัดการขยะมูลฝอยสามารถประสบ ความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ใน ทุกภาคส่วน ดังนั้นจึงต้องมีการร่วมมือในทุกๆ มิติเพื่อให้แนวทางดังกล่าวสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหา ได้ในระยะยาวและนำไปสู่ความยั่งยืนได้

กรุงเทพมหานครให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้าง เมืองน่าอยู่ด้วยการเชิญชวนประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมในการสร้างกรุงเทพมหานครให้มี เจริญก้าวหน้าและมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ตามคำกล่าวที่ว่า “รักกรุงเทพฯ ร่วมสร้างกรุงเทพฯ” โดยมี 6 นโยบายหลักคือ 1) มหานครแห่งความปลอดภัย 2) มหานครแห่งความสุข 3) มหานครสีเขียว 4) มหานครแห่งการเรียนรู้ 5) มหานครแห่งโอกาสของทุกคน 6) มหานครแห่งอาเซียน กรุงเทพมหานคร จึงได้จัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนองนโยบายมหานครสีเขียว (Green City) หรือเมืองที่ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรณรงค์ให้ประชากรมีความตระหนักถึงการรักษาระบบนิเวศและ ดำเนินชีวิตบนแนวคิดของความยั่งยืน ลดการปล่อยของเสียให้อยู่ในระดับที่ต่ำที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยการเลือกใช้ชีวิตจากธรรมชาติร่วมกับการใช้กระบวนการรีไซเคิล ร่วมกับการจัดทำแผนวิสัยทัศน์

⁴ สำนักรักษาความสะอาด, “สถานการณ์ทั่วไปและปัญหาในการจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล,” สถานการณ์การจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลในกรุงเทพมหานคร, ฉ.1(2548): 8-9.

20 ปีโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดสาเหตุของการสร้างสภาวะโลกร้อน นโยบายที่สำคัญคือเปลี่ยนขยะเป็นทรัพยากร ลดปริมาณมูลฝอยที่แหล่งกำเนิด ซึ่งเป็นวิธีที่มีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด โดยความร่วมมือระหว่างชุมชน สถานศึกษา และหน่วยงานต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการขยะและเห็นคุณค่าของขยะในแง่มุมของทรัพยากรตามหลักการ 3R ซึ่งประกอบด้วย Reduce คือลดการใช้ Reuse คือการใช้ซ้ำ Recycle คือการแปรรูปกลับมาใช้ใหม่ ซึ่งสามารถทำให้ปริมาณขยะลดลงได้ จากข้อมูลของสำนักยุทธศาสตร์และประเมินผลกรุงเทพมหานคร⁵ รายงานผลการดำเนินการโครงการจัดการมูลฝอยโดยชุมชนในชุมชนนำร่องซึ่งประกอบด้วยชุมชน สถานศึกษา สถานประกอบการ และตลาด จำนวน 314 แห่ง พบว่าสามารถลดปริมาณขยะได้ถึงร้อยละ 40 โดยชุมชนเขตพระโขนง, เขตพระโขนง สามารถลดปริมาณขยะโดยการคัดแยกไปใช้ประโยชน์ได้ถึงร้อยละ 90 ดังนั้นผู้บริหารกรุงเทพมหานครจึงมีนโยบายขยายผลแนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยไปยังชุมชนอื่นๆ ในกรุงเทพมหานครที่มีนัยพหุชุมชน โดยเป้าหมายสำคัญคือการลดสัดส่วนของปริมาณขยะที่จัดเก็บได้ต่อประชากรให้เหลือ 0.8 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน กรุงเทพมหานครได้นำมาตรการ 3R มาใช้ในหลายโครงการ เช่น โครงการเพื่อจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนด้วยชุมชน โครงการรักษเจ้าพระยาภายใต้แนวคิด “Bangkok Green Community” โดยดำเนินการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ต้นแบบในชุมชนที่มีพื้นที่ติดคลอง ซึ่งมีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะฐานศูนย์ การสร้างรายได้จากขยะ การแปรรูปขยะอินทรีย์ และเศษอาหารให้เป็นสิ่งที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ สร้างคลองสวยน้ำใสด้วยการบำบัดน้ำก่อนทิ้งโดยร่วมมือกับเครือข่ายต่างๆ ทุกภาคส่วนของสังคม

จากนโยบายดังกล่าวกรุงเทพมหานครจึงได้นำแนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (Community Based Solid Waste Management: CBM) มาใช้เพื่อแก้ปัญหาขยะมูลฝอยที่ทวีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งมีชุมชนและภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการดังกล่าว CBM ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่เป็นนวัตกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยที่แหล่งกำเนิด เน้นการนำสิ่งของเหลือใช้ ขยะอินทรีย์ เศษอาหาร เศษใบไม้กิ่งไม้เพื่อนำไปใช้สร้างประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ซึ่งในทุกขั้นตอนชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนนับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถตอบสนองแนวคิดชุมชนน่าอยู่ได้ เนื่องจากใช้แนวทางการจัดการขยะโดยเน้นการมีส่วนร่วม จากทุก

⁵ คมชัดลึก, “กรุงเทพมหานคร เตรียมรับ AEC” <http://www.komchadluek.net/news/local/167784> (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2560).

คนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี สมาชิกในชุมชนมีสุขภาพอนามัยที่ดีสร้างรายได้ลดรายจ่าย ก่อให้เกิดชุมชนและสังคมที่มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้⁶

จากปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเก็บขนไม่หมด ปัญหาขยะมูลฝอยตกค้าง และวิธีการกำจัดที่ไม่ถูกต้อง เป็นปัญหาที่สะสมมายาวนาน รวมถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรท้องถิ่น ทำให้ไม่สามารถกำจัดขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ปัญหายังคงอยู่ต่อไปและทวีความรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลจึงมีนโยบายให้การจัดการขยะมูลฝอยเป็นวาระแห่งชาติ เนื่องจากเป็นปัญหาที่สะสมมาอย่างยาวนาน ไม่สามารถกำจัดได้หมดทำให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง การส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกันจัดการขยะมูลฝอยด้วยการพึ่งพาตนเองจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้นโยบายประสบความสำเร็จเนื่องจากหากในระดับชุมชนสามารถจัดการขยะชุมชนสำเร็จได้ด้วยตนเองแล้ว จะส่งผลให้การจัดการขยะมูลฝอยของเมืองและประเทศประสบความสำเร็จตามมา ชุมชนเขตทุพพราะ 3, 4, 5 เป็นชุมชนที่มีการจัดการขยะมูลฝอยที่เรียกได้ว่าเป็นต้นแบบในการจัดการขยะมูลฝอยภายในชุมชน มีการจัดการขยะมูลฝอยที่มีรูปแบบของตนเองสามารถลดมูลฝอยและนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ซึ่งหาได้ยากในชุมชนเมืองที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครเนื่องจากชุมชนเมืองมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ เป็นครอบครัวเดี่ยว มีความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านในชุมชนน้อย เนื่องจากขาดความไว้วางใจ ขาดความเชื่อมโยงด้านความสัมพันธ์ในสังคม เช่น ระบบเครือญาติ วัฒนธรรม ประเพณี⁷ สิ่งที่น่าสนใจของชุมชนนี้คือชุมชนมีโครงการต่างๆ ที่ทำให้เกิดความร่วมมือของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน เช่น โครงการกำจัดขยะอินทรีย์เหลือศูนย์ (Zero Organic Waste) โครงการถนนปลอดถังขยะ การจัดการกิจกรรมทอดผ้าป่าขยะสามัคคีขยะรีไซเคิล ทำให้ได้รับรางวัลแห่งความสำเร็จด้านการจัดการขยะมูลฝอยจากองค์กรต่างๆ มากมาย นอกจากนี้ชุมชนยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และชุมชนต้นแบบการจัดการขยะมูลฝอยจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการขยะในรูปแบบต่างๆ ให้กับหน่วยงานทั้งในและนอกประเทศ ทำให้ผู้วิจัยสนใจการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตทุพพราะ โดยผู้วิจัยจะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน เพื่อนำไปสู่การถอดบทเรียนแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยที่ดีสำหรับชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงต่อไป

⁶ กรมควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, *คู่มือการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน*, ส่วนรณรงค์ (กรุงเทพฯ: กองส่งเสริมและเผยแพร่, 2548).

⁷ GotoKnow, “ชุมชนกับการพัฒนา” <http://www.gotoknow.org/post/330106> (สืบค้นวันที่ 26 มิถุนายน 2560).

1.2 คำถามในการวิจัย

1.2.1 กระบวนการในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนเขตทุไฟเราะ 3, 4, 5 มีอะไรบ้าง

1.2.2 ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตทุไฟเราะ 3, 4, 5 มีอะไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษากระบวนการในการจัดการขยะมูลฝอยโดยของชุมชนเขตทุไฟเราะ 3, 4, 5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

1.3.2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตทุไฟเราะ 3, 4, 5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย

ศึกษาแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของ ชุมชน เขตทุไฟเราะ3,4,5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ได้เลือกศึกษาเฉพาะพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนต้นแบบ โครงการจัดการมูลฝอยโดยชุมชนของกรุงเทพมหานคร ซึ่งประสบความสำเร็จได้รับรางวัลชนะเลิศโครงการรักษ์เจ้าพระยา⁸ พ.ศ. 2551 จากสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร รางวัลลดโลกร้อนด้วยมือเราพ.ศ.2553 จากสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยและบริษัทโตโยต้ามอเตอร์ประเทศไทย จำกัด รางวัลชุมชนปลอดขยะ (Zero waste) พ.ศ. 2554 จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รางวัลการประกวดผลงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศครั้งที่ 2 จากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอัน

⁸ เป็นโครงการของสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร ในการคัดเลือกชุมชนริมน้ำเจ้าพระยาในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่มีการปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยาอย่างโดดเด่น เพื่อเป็นเกียรติและเป็นกำลังใจเพื่อการปฏิบัติอย่างยั่งยืน

เนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) รางวัลชุมชนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2558 จาก กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และมีกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยอย่างต่อเนื่อง โดยเลือกพื้นที่ชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 ซอยสุขุมวิท101/1 แขวงบางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร ในการศึกษาถอดบทเรียนความสำเร็จในครั้งนี้

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยคือ คือ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ตัวแทนผู้อาศัยในชุมชน เขตไพเราะ 3, 4, 5 เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชนและเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความสะอาด เขตพระโขนง

1.4.4 ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาตั้งแต่เดือนมกราคม 2560 ถึง มิถุนายน 2560

1.5 ระเบียบวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จของชุมชนโดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อไป

1.6 วิธีการวิจัย

1.6.1 ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) โดยศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารวิชาการ หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อนำมาสนับสนุนประกอบการศึกษา

1.6.2 การศึกษาและรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษภาคสนาม (Field Study) ดังนี้

1.6.2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth interview)

เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งคำถามในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- (1) สภาพการณ์ของปัญหาขยะมูลฝอย ที่เกิดในชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5
- (2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการมูลฝอยโดยชุมชน
- (3) แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5
- (4) ปัจจัยที่ทำให้การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนประสบความสำเร็จ

1.6.3 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยจะศึกษาถึงลักษณะวิธีการและกระบวนการที่ชุมชนใช้ในกิจกรรมต่างๆเพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาปัจจัยต่างๆ

1.6.4 แบบจดบันทึกภาคสนามใช้เพื่อจดข้อมูลรายละเอียดต่างๆที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมและพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้อาศัยในชุมชน

1.7 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาเป็นกรณีศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่ชุมชนเขตทุ่งโพธิ์ระเาะ 3, 4, 5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นกลุ่มผู้อาศัยในชุมชน ประวัติความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในช่วงเวลาต่างๆจนกระทั่งการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของคนในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่

(1) นายเกียรติพงษ์ เกตุลอย ประธานชุมชน ซึ่งเป็นผู้เริ่มแก้ไขปัญหาของชุมชนจนประสบความสำเร็จ โดยสัมภาษณ์ในประเด็นของแนวความคิด วิธีการในการแก้ปัญหาขยะมูลฝอยของชุมชน การสื่อสารและการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

(2) คณะกรรมการชุมชน จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

นายชาติ ปุชนกิจ	ตำแหน่ง รองประธาน
นายสุธี มากพิชัย	ตำแหน่ง เลขานุการ
นางฐานิตย์ สัมฤทธิ์	ตำแหน่ง ประชาสัมพันธ์
นายเที่ยง บัวคลี่	ตำแหน่ง เทร่ญญิก
นางสมใจ ภัคดีวงศ์	ตำแหน่ง ปฏิคม

ซึ่งเป็นทีมงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยสัมภาษณ์ในประเด็น สภาพของปัญหา วิธีการทำงาน การเข้ามามีส่วนร่วม และมุมมองวิธีการแก้ปัญหาของผู้นำชุมชน

(3) ตัวแทนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตทุ่งโพธิ์ระเาะ 3, 4, 5 จำนวน 10 คนโดยเลือกผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่ชุมชน

(4) เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชนจำนวน 2 คนและเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความสะอาดจำนวน 2 คน ของสำนักงานเขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

1.8 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงต้องใช้เครื่องมือช่วยในการจดจำสิ่งที่ได้พูดคุยสอบถาม และสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่

- 1.8.1 ใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์
- 1.8.2 เครื่องบันทึกเสียง เพื่อรวบรวมข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์
- 1.8.3 กล้องถ่ายรูป ใช้เพื่อบันทึกภาพกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

1.9 การวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิจัยนั้นใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Descriptive Analysis) เพื่อใช้ในการอธิบายลักษณะ และสภาพแวดล้อมชุมชน การบริหารจัดการ การทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการร่วมมือกันจัดการมูลฝอยของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในมิติต่าง ๆ รวมถึงปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ที่มีส่วนทำให้เกิดความสำเร็จภายใต้สภาพสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

1.10 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- (1) ทราบว่าชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร มีรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน
- (2) สามารถนำบทเรียนการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 เขตพระโขนงกรุงเทพมหานคร ไปใช้กับการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร

1.11 คำนิยามศัพท์

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง ปัจจัยที่มีความสำคัญทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว และมีอิทธิพลต่อการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5

ประธานชุมชน หมายถึง ผู้ที่เป็นผู้นำของชุมชน มีบทบาทในการคิด ตัดสินใจ กำหนดบทบาทและทิศทางต่างๆภายในชุมชนโดยมีประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

คณะกรรมการชุมชน หมายถึงตัวแทนที่ได้รับเลือกจากคนในชุมชนเพื่อร่วมตัดสินใจประสานงานและดำเนินกิจกรรมเรื่องต่างๆ ภายในชุมชน

ขยะมูลฝอย หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในกิจกรรมการดำเนินชีวิตของมนุษย์แล้วถูกทิ้งขว้างเนื่องจากไม่สามารถใช้งานได้อีกต่อไปหรือไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้ใช้

กิจกรรม หมายถึง การจัดการสิ่งแวดล้อมรวมถึงการจัดการขยะมูลฝอยร่วมกันของคนชุมชน มีขั้นตอนการดำเนินการอย่างเป็นระบบ

การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (Community base Solid Waste Management)

หมายถึงการพัฒนาศักยภาพพลไกของชุมชนไปพร้อมกับส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนและความร่วมมือกับภาคีต่างๆเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรม การจัดการมูลฝอยและสิ่งแวดล้อมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการจัดการมูลฝอยชุมชนจากแหล่งกำเนิดก่อนนำไปกำจัด และสามารถนำมูลฝอยต่างๆไปใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าได้

การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือในการเข้าร่วมและสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน

ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของความคาดหวังและค่านิยม วัฒนธรรมจารีตประเพณีร่วมกันมีความไว้วางใจกันและมีการต่างตอบแทนกัน

ผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน หมายถึง ผลของการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม มีความพอใจและเห็นความสำคัญของการร่วมแรงร่วมใจมีจิตอาสาในการพัฒนาชุมชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน ผู้วิจัยเลือกชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการจัดการขยะมูลฝอยโดยพึ่งพาตนเอง และมีกิจกรรมที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย จากนั้นผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน แล้วนำมาถอดบทเรียนจากการวิเคราะห์ เพื่อเสนอแนะการจัดการมูลฝอยที่ดีไปประยุกต์ให้กับชุมชนอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร ดังนั้นจึงต้องมีการทบทวนวรรณกรรมดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

2.1.1 ความรู้เกี่ยวกับขยะมูลฝอย

กากของเสียมีคำจำกัดความหรือคำนิยาม ที่ต่างกันออกไป ตามวัตถุประสงค์ แต่ไม่ว่าจะเป็นคำนิยามในลักษณะใดก็จะเห็นได้ว่าการของเสียเป็นวัตถุ หรือสิ่งของที่ผ่านการใช้งานมาแล้ว โดยสามารถแยกคำนิยามของคำว่าขยะมูลฝอย และของเสียอันตราย ได้ดังนี้

ขยะมูลฝอย (Solid waste) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในกิจกรรมการดำเนินชีวิตของมนุษย์แล้วถูกทิ้งขว้าง เนื่องจากไม่สามารถใช้งานได้อีกต่อไป หรือไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้ใช้ ทำให้อันนั้นกลายเป็นสิ่งหมดคุณค่า สำหรับกฎหมายของประเทศไทย โดยพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ได้นิยามคำว่า “มูลฝอย” ไว้ในมาตรา 4 ว่าหมายถึง เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า เศษวัตถุ วัสดุพลาสติกภาชนะใส่อาหาร แก้ว มูลสัตว์ เศษสินค้า เศษวัตถุ วัสดุพลาสติก มูลสัตว์ หรือซากสัตว์รวมถึงสิ่งอื่น ๆ ที่เก็บกวาดจากตลาด ถนน และที่สาธารณะต่างๆ

2.1.1.1 ประเภทของขยะมูลฝอย

ได้จัดแบ่งประเภทของขยะมูลฝอยชุมชน ออกตามลักษณะทางกายภาพได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

(1) ขยะย่อยสลาย (Compostable waste) หรือ มูลฝอยย่อยสลายคือ ขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้ เช่น เศษผัก เปลือกผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้ เศษเนื้อสัตว์ รวมถึงซาก โดยที่ขยะย่อยสลายนี้เป็นขยะที่พบมากที่สุด คือ พบมากถึง 64% ของปริมาณขยะทั้งหมดในกองขยะ

(2) ขยะรีไซเคิล (Recyclable waste) หรือ มูลฝอยที่ยังใช้ได้ คือ ของเสียบรรจุภัณฑ์ หรือวัสดุเหลือใช้ ซึ่งสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ เช่น แก้ว กระดาษ เศษพลาสติก กล่องเครื่องดื่ม แบบ UHT กระป๋องเครื่องดื่ม เศษโลหะ อะลูมิเนียม ยางรถยนต์ เป็นต้น สำหรับขยะรีไซเคิลนี้เป็นขยะ ที่พบมากเป็นอันดับที่สองในกองขยะ กล่าวคือ พบประมาณ 30% ของปริมาณขยะทั้งหมดในกองขยะ

(3) ขยะอันตราย (Hazardous waste) หรือ มูลฝอยอันตราย คือ ขยะที่มีองค์ประกอบหรือ ปนเปื้อนวัตถุอันตรายชนิดต่างๆ ซึ่งได้แก่ วัตถุระเบิด วัตถุไวไฟ วัตถุออกซิไดซ์ วัตถุมีพิษ วัตถุที่ทำให้ เกิดโรค วัตถุกรรมมันตรังสี วัตถุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรม วัตถุกัดกร่อน วัตถุที่ก่อให้เกิด การระคายเคือง วัตถุอย่างอื่นไม่ว่าจะเป็นเคมีภัณฑ์หรือสิ่งอื่นใดที่อาจทำให้เกิดอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช ทรัพย์สินหรือสิ่งแวดล้อม เช่น ถ่านไฟฉาย หลอดฟลูออเรสเซนต์ แบตเตอรี่โทรศัพท์เคลื่อนที่ ภาชนะบรรจุสารปราบศัตรูพืช กระป๋องสเปรย์บรรจุสีหรือสารเคมี เป็นต้น ขยะอันตรายนี้เป็นขยะที่มักจะมีพบได้น้อยที่สุด กล่าวคือ พบประมาณเพียง 3% ของปริมาณขยะทั้งหมดในกองขยะ

(4) ขยะทั่วไป (General waste) หรือ มูลฝอยทั่วไป คือ ขยะประเภทอื่นนอกเหนือจาก ขยะย่อยสลาย ขยะรีไซเคิล และขยะอันตราย มีลักษณะที่ย่อยสลายยากและไม่คุ้มค่าสำหรับการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ เช่น ห่อพลาสติกใส่ขนม ถุงพลาสติกบรรจุผงซักฟอก พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่กึ่งสำเร็จรูปถุงพลาสติกเปื้อนเศษอาหาร โฟมเปื้อนอาหาร พอลีสตีเรียนอาหาร เป็นต้น สำหรับขยะทั่วไปนี้ เป็นขยะที่มีปริมาณใกล้เคียงกับขยะอันตราย กล่าวคือ จะพบประมาณ 3% ของปริมาณขยะทั้งหมดในกองขยะ¹

¹ ปิยชาติ ศิลปะสุวรรณ, “ขยะมูลฝอยชุมชน ปัญหาใหญ่ที่ประเทศกำลังเผชิญ” สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ปีที่4, ฉ.7(2557),2-4.

2.1.1.2 ขั้นตอนวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยชุมชน

(1) การลดและการคัดแยก ณ แหล่งกำเนิด การดำเนินการกับขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากแหล่งกำเนิดต่างๆ อันได้แก่ บ้านเรือน อาคาร สำนักงาน สถานศึกษา ห้างร้าน ตลอดจนสถานที่สาธารณะทั่วไป เพื่อรอการเก็บขน การรวบรวม และการนำไปกำจัดทำลายจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งในการดำเนินการกับขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านเรือนหรืออาคารสถานที่ต่างๆ โดยมีหลักการในการ จัดการแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ การลดขยะ ณ แหล่งกำเนิด (Source reduction) เพื่อให้มี ปริมาณขยะที่จะต้องนำไปกำจัดหรือทำลายให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ และการคัดแยกขยะ (Waste separation) ซึ่งถือเป็นมาตรการสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้การจัดการขยะในขั้นตอนต่อไปเป็นไป อย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

(2) การเก็บรวบรวม การเก็บขนขยะมูลฝอยที่ถูกทิ้งไว้ในภาชนะรองรับขยะซึ่งวางไว้ตามสถานที่ต่างๆ อันได้แก่ บริเวณที่พักอาศัย สถาบันการศึกษา ตลาดสด ป้ายรถโดยสารประจำทาง และสวนสาธารณะ ฯลฯ เพื่อนำมา รวบรวมไว้ยังจุดพักขยะก่อน แล้วจึงทำการขนถ่ายใส่รถเก็บขยะ เพื่อที่จะขนส่งต่อไปยังสถานที่ฝังกลบ สำหรับขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก แต่หากเป็นขยะรีไซเคิลที่ได้มีการคัดแยกไว้ใน ภาชนะรองรับขยะตามที่กล่าวมาแล้ว ขยะเหล่านี้ก็จะถูกรวบรวมและส่งไปแปรรูปเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ต่อไป การเก็บรวบรวมขยะเป็นหน้าที่ตามบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ ดังนั้น หน่วยงานดังกล่าวจะต้องมีการวางระบบและแบบแผนในการเก็บรวบรวมขยะที่เกิดขึ้นในแต่ละวันอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อมิให้มีขยะตกค้างอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ในปริมาณมากและนานเกินไป

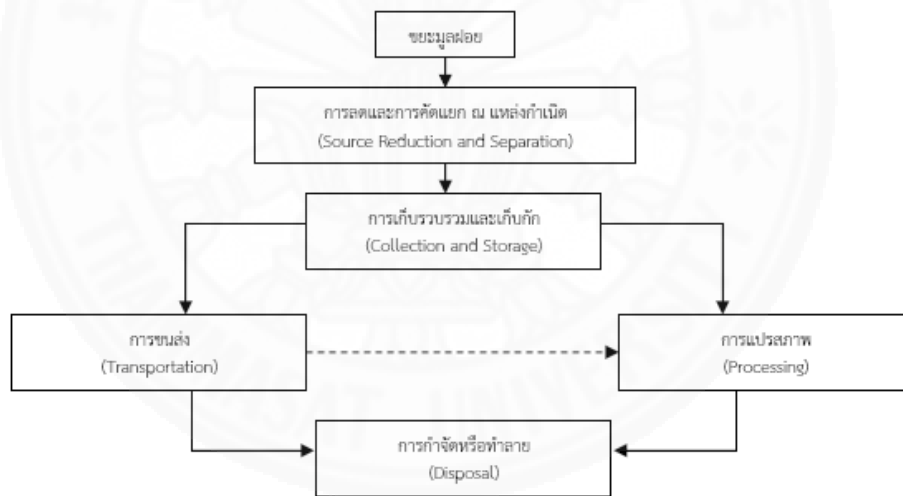
(3) การเก็บกัก ขยะมูลฝอยเมื่อถูกเก็บรวบรวมจากภาชนะรองรับที่อยู่ตามแหล่งกำเนิดต่าง ๆ แล้วก็จะถูกขนถ่ายโดยรถเก็บขนขยะเพื่อนำไปกำจัดหรือฝังกลบให้เร็วที่สุด เพื่อป้องกันการเน่าเหม็น ของขยะ รวมทั้งเพื่อให้มีขยะตกค้างอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ให้น้อยที่สุดด้วย ดังนั้นขยะมูลฝอยเหล่านี้จึงไม่จำเป็นมีการเก็บกัก ณ จุดใดจุดหนึ่งก่อนนำไปกำจัดหรือทำลาย ยกเว้น ในส่วนของขยะอันตรายหรือของเสียอันตรายต่าง ๆ เท่านั้น จะต้องทำการเก็บกักให้มีจำนวนมากพอ ก่อนส่งไปกำจัด อย่างถูกวิธีและปลอดภัย

(4) การขนส่ง การนำขยะมูลฝอยที่เก็บรวบรวมจากแหล่งกำเนิดต่างๆ ภายในชุมชนถ่ายไปยังสถานที่ ฝังกลบซึ่งตั้งห่างออกไปไกลจากชุมชนหรืออาจเป็นการขนถ่ายขยะไปสู่ขบวนการแปรสภาพเพื่อนำกลับมา ใช้ประโยชน์ใหม่อีก ในการขนส่งขยะมูลฝอยไปยังสถานที่ฝังกลบนั้นจะเกิดขึ้นภายหลังการดำเนินการ รวบรวมขยะภายในชุมชนเสร็จสิ้นแล้ว โดยระยะเวลาที่ใช้

จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระยะทางระหว่าง ชุมชนไปยังที่ตั้งของสถานที่ฝังกลบ ซึ่งมีผลต่อจำนวนเที่ยวของการขนส่งขยะในแต่ละวันด้วย

(5) การแปรสภาพ วิธีการที่จะทำให้ขยะมูลฝอยที่เก็บรวบรวมจากชุมชนอยู่ในสภาพที่เกิดความสะดวกต่อการ เก็บขนไปกำจัดหรือทำลายหรือนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการแปรสภาพขยะ คือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการขยะโดยการอัดขยะให้เป็นฟ่อน หรือเป็นก้อนๆ ซึ่งจะช่วยลดพื้นที่ในการเก็บขนขยะและลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งไปยังสถานที่ฝังกลบให้น้อยลงและ เพื่อนำวัสดุที่ใช้แล้วกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ในด้านต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น เมื่อทำการแปรสภาพขยะด้วยการย่อยสลายทางชีวภาพแล้วก็จะได้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ในการเพาะปลูก หรือทำการย่อยสลายขยะทางชีวภาพ เพื่อให้ได้ก๊าซมีเทนมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในด้านต่างๆ เช่น การหุงต้ม การปั่นกระแสไฟฟ้า เป็นต้น

(6) การกำจัดหรือทำลาย (disposal) ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการจัดการเกี่ยวกับขยะมูลฝอยซึ่งเมื่อมีการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาเป็นลำดับแล้ว²

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการดำเนินงานจัดการขยะมูลฝอยชุมชน

² อาณัติ ต๊ะปินตา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย,2553).

การจัดลำดับความสำคัญของการจัดการขยะมูลฝอยเริ่มจากการลดการเกิดขยะมูลฝอยที่แหล่งกำเนิดและการใช้ซ้ำ มีความหมายครอบคลุมถึงการลดปริมาณระดับความเป็นพิษของขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต การลดปริมาณที่แหล่งกำเนิดเกิดขึ้นได้ด้วยการออกแบบบรรจุภัณฑ์โดยใช้วัสดุที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษและสามารถใช้ซ้ำได้ การใช้ซ้ำยังสามารถช่วยลดทรัพยากรธรรมชาติได้ ลำดับต่อมาคือการนำกลับมาแปรรูปเพื่อใช้ประโยชน์เช่น การทำปุ๋ยอินทรีย์ ผลประโยชน์ของขั้นตอนนี้คือลดปริมาณมูลฝอยที่ต้องนำไปกำจัด ถัดมาจึงจะเป็นขั้นตอนของการเผาในกรณีที่ขยะมูลฝอยไม่สามารถนำกลับไปใช้ประโยชน์ได้ในปริมาณมากๆ ขั้นตอนสุดท้ายคือการฝังกลบ ซึ่งยังคงมีความจำเป็นสำหรับการจัดการขยะมูลฝอยที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อีก เช่น เศษวัสดุจากการก่อสร้าง ถ้าจากการเผา ลำดับความสำคัญของการจัดการขยะมูลฝอยเป็นหลักการที่มีความยืดหยุ่นไม่มีรูปแบบที่ตายตัวขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยของท้องถิ่นนั้น³

2.1.1.3 การจัดการขยะมูลฝอย

(1) ลดปริมาณการเกิดมูลฝอย โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการลดมูลฝอยตามบ้านเรือน ได้แก่การลด การทิ้งบรรจุภัณฑ์โดยใช้สินค้าชนิดเติม เช่น น้ำยาล้างจาน ผงซักฟอก น้ำยาทำความสะอาด การใช้ถ่านไฟฉายที่สามารถชาร์ตได้

(2) จัดระบบการรีไซเคิล สามารถทำได้โดยการณรงค์ให้เกิดการใช้ซ้ำหรือนำไปขาย ขยะที่เป็นเศษอาหารนำมาหมักเป็นปุ๋ยน้ำ หรือน้ำจุลินทรีย์ การจัดระบบที่เอื้อต่อการทำขยะรีไซเคิลโดยมีการจัดถังขยะแยกประเภทมูลฝอยอย่างชัดเจน

(3) การจำแนกขยะมูลฝอย เป็นการดำเนินการภายหลังการเกิดขึ้นของขยะมูลฝอย ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ รวมทั้งสามารถลดปริมาณขยะที่จะนำไปกำจัดโดยรูปแบบที่ได้รับความนิยมคือระบบถัง 4 ใบได้แก่

ถังสีเขียว : สำหรับใส่ขยะที่สามารถย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำไปทำ

ปุ๋ยได้ เช่น ผัก เปลือกผลไม้ เศษอาหาร

ถังสีเหลือง : สำหรับใส่ขยะที่สามารถนำมาขาย หรือรีไซเคิลได้ เช่น

กระดาษ โลหะ ขวดพลาสติก แก้ว เศษผ้า

³ พิริยุตม์ วรรณพฤกษ์, “การปรับปรุงนโยบายการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต, สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2555), 10-11.

ถังสีส้ม : สำหรับใส่ขยะอันตราย ที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม และชีวิต เช่น

ขวดยา กระป๋องสีสเปรย์ ถ้วยโฟมฉาย หลอดฟลูออเรสเซนต์

ถังสีน้ำเงิน : สำหรับใส่ขยะที่ย่อยสลายได้ยาก ไม่คุ้มค่าต่อการนำ

กลับมาใช้ใหม่ เช่น ถูพลาสติกที่ปนเปื้อนเศษอาหาร โฟม

(4) การขนลำเลียง เป็นขั้นตอนของการนำขยะออกมาจากครัวเรือน อาคาร เพื่อนำมารวบรวมจัดเก็บจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ และมีการป้องกันการปลิว หรือการรั่วซึม

(5) การเผาหรือการฝังกลบ เป็นวิธีการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้และมีการเลือกแนวทางการจัดการให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและภูมิประเทศ⁴

2.1.1.4 การลดปริมาณขยะ ณ แหล่งกำเนิด

โดยแนวทางการดำเนินงานคือ ลดการใช้ (Reduce) ใช้ซ้ำ (Reuse) การนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) กิจกรรม 3Rs ได้แก่ Reduce คือการลด (คิดก่อนใช้) โดยการควบคุมปริมาณการใช้ให้อยู่ในสัดส่วนที่พอเหมาะ เป็นการลดปริมาณมูลฝอยที่อาจเกิดขึ้น เช่น การใช้ถุงผ้า ตะกร้า เพื่อลดการใช้ถุงพลาสติก การใช้ผ้าเช็ดหน้าแทนกระดาษทิชชู ใช้ปิ่นโตหรือกล่องข้าวใส่อาหารแทนกล่องโฟม เลือกทานอาหารที่ร้านแทนการห่อกลับบ้าน Reuse การใช้ซ้ำ (ใช้แล้วใช้อีก) คือการนำสิ่งของที่ใช้แล้วมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า เช่น การใช้กระดาษสองหน้า ใช้บรรจุภัณฑ์ซ้ำหลายครั้ง นำเสื้อผ้าเก่ามาบริจาค หรือนำมาทำผ้าถูพื้น การซ่อมแซมอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อใช้ต่อไป Recycle นำกลับมาใช้ใหม่ ขยะรีไซเคิลแยกโดยทิ้งไปได้ 4 ประเภท คือ แก้ว กระดาษ พลาสติก และโลหะ หากทำได้ครบทั้ง 3RS ก็จะสามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยที่จะเกิดขึ้นได้ และยังสามารถนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า การแก้ไขให้มีปริมาณของเสียน้อยลง เพื่อง่ายต่อการจัดการต้องแก้ไขที่พฤติกรรม การทิ้งของเสียของคนในชุมชนเป็นหลัก แนวคิดนี้จึงมักถูกเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่าเป็น “แนวคิดการจัดการของเสีย ณ แหล่งกำเนิด” โดยแนวคิดนี้ พิจารณาว่าการแก้ไขพฤติกรรมของคนในชุมชน เพื่อเป็นการจัดการของเสีย ณ จุดเริ่มต้น หรือแหล่งกำเนิดนี้ จำเป็นจะต้องรณรงค์ หรือจูงใจให้คนในชุมชนหันมาถือปฏิบัติในการลดปริมาณของเสีย ตามหลักการย่อยๆ ดังต่อไปนี้

⁴ กองนโยบายและแผนสำนักสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร, *รักชุมชนรักษ์สิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพฯ:ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม, 2557), 55.

- (1) ลดการบริโภค (Reduce) ตามหลักการหรือแนวความคิดนี้ เห็นว่า การลดการบริโภคของฟุ่มเฟือย หรือบรรจุกฎเกณฑ์ที่เกินความจำเป็น เป็นแนวทางสำคัญในการลดปริมาณของเสีย ลงได้อย่างมาก ตัวอย่าง การลดการบริโภคตามหลักการนี้ เช่น นำถุง (ผ้า) หรือตะกร้า ติดไปตลาด หรือร้านสรรพสินค้า เพื่อหลีกเลี่ยงการนำถุงพลาสติกใส่ของจำนวนมากกลับบ้าน ใช้ของเก่าให้คุ้มค่า ก่อหาสิ่งใหม่มาทดแทน
- (2) การใช้ซ้ำ (Reuse) เป็นการนำสิ่งของที่ใช้แล้วมาใช้ประโยชน์อีกให้คุ้มค่า เช่น กระดาษที่ใช้หน้าเดียวควรนำกลับมาใช้อีกด้านหนึ่ง ครอบคลุมถึงการนำของเก่ามาซ่อมแซม หรือดัดแปลงเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ด้วย
- (3) การแปรรูปกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) เป็นการนำมูลฝอยกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพ หรือการแปรรูปจากของเดิมแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น เศษแก้วต่างๆ ที่สามารถนำไปหลอมกลับมาเป็นภาชนะใส่ของได้ และแม้กระทั่งเศษไม้ ใบหญ้าที่สามารถแปรรูปให้เป็นปุ๋ย กลับมาใช้ได้อีกครั้งหนึ่ง
- (4) การหลีกเลี่ยง (Reject Avoid) หรืองดการใช้และบริโภคสิ่งที่เป็นอันตรายต่อผู้อื่น และระบบนิเวศได้แก่ สารพิษทุกชนิด โฟม ผลิตภัณฑ์ที่มีสารประกอบCFC ฯลฯ⁵

2.1.2 การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (Community base Solid Waste Management)

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะ โดยการลดและคัดแยกขยะมูลฝอยและนำไปใช้ประโยชน์ประกอบด้วยหลักการ 3R Reduce (ลดการใช้) เช่น ลดการใช้ถุงพลาสติก ลดการใช้บรรจุภัณฑ์ที่รีไซเคิลไม่ได้ Reuse (การใช้ซ้ำ) ส่งเสริมการบริโภคสินค้าที่คืนบรรจุภัณฑ์ เช่น ขวดน้ำดื่ม การแปรรูปของเหลือใช้เป็นสิ่งประดิษฐ์ และ Recycle (การแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์) โดยเข้าถึงระดับบุคคล ชุมชนและระดับองค์กร ในการส่งเสริมการลดและนำกลับมาใช้ประโยชน์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าเพื่อลดปริมาณขยะที่จะเข้าสู่ระบบการเก็บขนและกำจัดให้น้อยที่สุด โดยคัดแยกขยะมาใช้ประโยชน์ คือ 1) ขยะรีไซเคิล คัดแยกและรวบรวมที่บ้านเรือน สถานประกอบการต่างๆ

⁵ สมนึก ชัชวาล, “เรื่อง ของเสียจากครัวเรือน: วิธีปฏิบัติและแนวคิดในการจัดการ-แก้ไข,” (รายงานการวิจัย,สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2542), 23-24.

2) ขยะอินทรีย์ เช่นเศษอาหาร กิ่งไม้ใบไม้ เศษผักเปลือกผลไม้ คัดแยกรวบรวมที่บ้าน ที่ทำงาน และนำไปใช้ประโยชน์ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำจุลินทรีย์ชีวภาพ (EM)

2.1.2.1 รูปแบบการจัดการมูลฝอยและสิ่งแฉะล้อมโดยชุมชน

มีแนวคิดหลักคือการพัฒนาศักยภาพกลไกของชุมชนไปพร้อมกับส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนและความร่วมมือกับภาคีต่างๆ เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมการจัดการมูลฝอยและสิ่งแฉะล้อมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการจัดการมูลฝอยชุมชนจากแหล่งกำเนิดก่อนนำไปกำจัด เพื่อเอื้อต่อการเก็บขนและกำจัดมูลฝอยของหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับมูลฝอยด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความร่มรื่น การดูแลพื้นที่สีเขียว และคุคลองคำนึงถึงความเหมาะสมกับแต่ละสภาพชุมชนและการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายการพัฒนา “ชุมชนน่าอยู่” และเมื่อน่าอยู่องค์ประกอบสำคัญในการจัดการมูลฝอยและสิ่งแฉะล้อมโดยชุมชนมี 3 ประการ คือ

(1) กลไกชุมชน อาจเป็นผู้นำ คณะหรือกลุ่มกิจกรรม คณะกรรมการชุมชน หรือนิติบุคคลในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งมักมีศักยภาพแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ และพัฒนาการของแต่ละชุมชน

(2) กิจกรรม การจัดการมูลฝอยและสิ่งแฉะล้อมของชุมชนเริ่มจากการลดการเกิดมูลฝอย การคัดแยก การใช้ประโยชน์มูลฝอย และการรวบรวมมูลฝอย เพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บขนของสำนักงานเขตและการนำไปกำจัดของกรุงเทพมหานคร รวมทั้งกิจกรรมการดูแลรักษาสิ่งแฉะล้อมที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับการเกิดมูลฝอย

(3) ความร่วมมือ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น สมาชิกในชุมชน สำนักงานเขต สำนักสิ่งแวดล้อม ผู้ประกอบการภาคธุรกิจเอกชน องค์กรเอกชนและสถาบันการศึกษา ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนให้การจัดการมูลฝอยและสิ่งแฉะล้อมโดยชุมชนมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง แบ่งได้เป็น 4 ลักษณะคือ

- ความร่วมมือในชุมชน เพื่อร่วมจัดการมูลฝอยและเป็นฐานการพัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก
- ความร่วมมือกับผู้ประกอบการหรือภาคธุรกิจเอกชน โดยกำหนดกติกาที่ชัดเจนในการรับซื้อมูลฝอยรีไซเคิล เพื่อสร้างแรงจูงใจ
- ความร่วมมือกับองค์กรเอกชนและสถาบันการศึกษา สนับสนุนข้อมูลด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมูลฝอยและฝักอบรมต่างๆ

- ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ โดยประสานความร่วมมือในการส่งเสริม และ พัฒนากิจกรรมชุมชน พัฒนาและยกระดับบทบาทกลไกของชุมชนให้เข้มแข็ง รวมถึงการ กำหนดมาตรการจูงใจต่ำเช่นการจัดเก็บค่าธรรมเนียม หรือการจ่ายค่าตอบแทนการ รวบรวมมูลฝอยและดูแลรักษาความสะอาดของชุมชน⁶

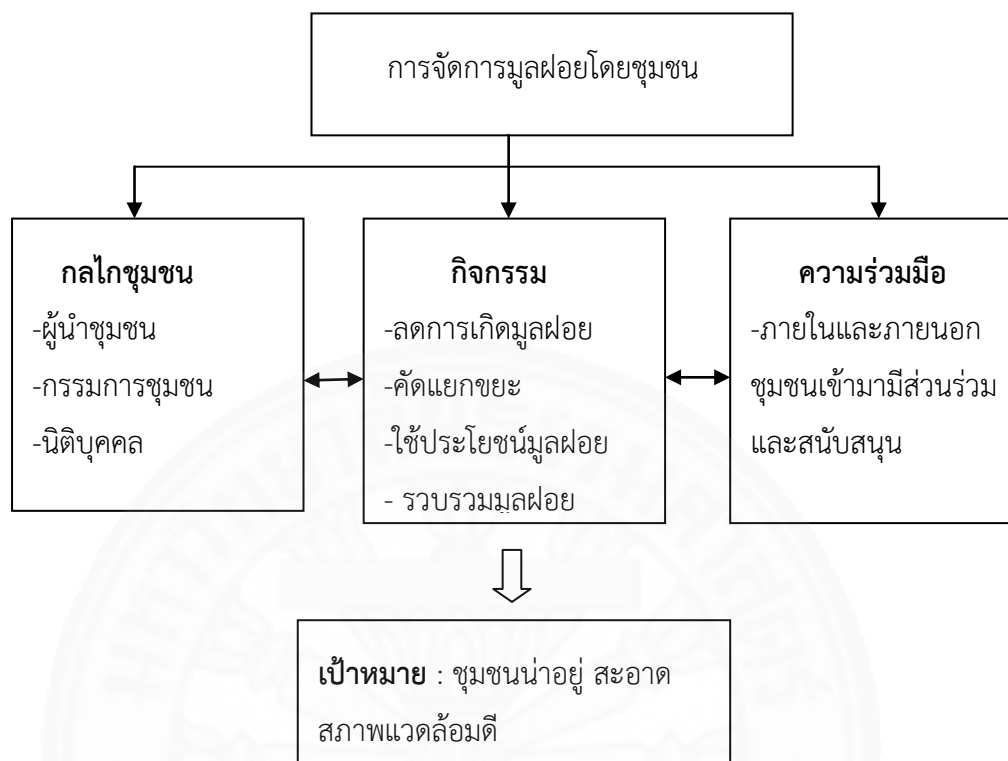
แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (Community Base Solid Waste Management) หรือที่เรียกว่า CBM เป็นแนวทางที่กรุงเทพมหานครให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากจะเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยที่นับวันจะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งภาคส่วนต่างๆ ได้มีความพยายามในการดำเนินการในหลาย รูปแบบ เพื่อให้ชุมชนมีความตื่นรู้ในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของเมืองและถิ่นที่อยู่ของตน แนวคิดการ จัดการมูลฝอยโดยชุมชน (CBM) เป็นกระบวนการจัดการ

ขยะแบบผสมผสานเป้าหมายสำคัญคือ การลดปริมาณขยะที่แหล่งกำเนิดตั้งแต่ระดับ ครัวเรือนชุมชน เพื่อลดปัญหาและลดต้นทุนการจัดการขยะมูลฝอย โดยสร้างการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน ในทุกขั้นตอนเพื่อชุมชนน่าอยู่ และคุณภาพชีวิตที่ดี ให้เกิดหลักการของ CBM ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 5 ประการได้แก่

- (1) การคัดแยกขยะ คือขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิลได้ และขยะอินทรีย์ที่สามารถ นำไปใช้ประโยชน์
- (2) ลดปริมาณถังขยะบนท้องถนน และจัดระบบการเข้าจัดเก็บขยะมูลฝอยในชุมชนให้ ตรงเวลา
- (3) สำนักงานเขตจะต้องลดค่าธรรมเนียมการเก็บขยะหากชุมชนมีการคัดแยกขยะ อย่างได้ผลทำให้ปริมาณมูลฝอยลดลง
- (4) ติดตามผลการดำเนินการอย่างใกล้ชิด
- (5) สร้างเครือข่ายไปยังชุมชนใกล้เคียงโดยการแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนความรู้

⁶ สำนักงานสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร, คู่มือแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนกรุงเทพมหานคร, พิมพ์ครั้งที่ 1(กรุงเทพฯ:มาตการพิมพ์,2556),28-29.

องค์ประกอบสำคัญของ CBM (Community Based Solid Waste Management) ดังแสดงในภาพ

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบสำคัญของ CBM

ที่มา: คู่มือแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน

สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

จากภาพแสดงถึงองค์ประกอบสำคัญในการจัดการมูลฝอยโดยชุมชนมี 3 ประการประกอบด้วย

(1) กลไกชุมชน อาจเป็นผู้นำคณะหรือ กลุ่มกิจกรรม คณะกรรมการชุมชน หรือนิติบุคคล ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งซึ่งมักมีศักยภาพแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และพัฒนาการของชุมชน

(2) กิจกรรม คือการจัดการมูลฝอยและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เริ่มจากลดการเกิดมูลฝอย คัดแยกมูลฝอย ใช้ประโยชน์มูลฝอย และรวบรวมมูลฝอย เพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บขนของหน่วยงานที่รับผิดชอบ และการกำจัดมูลฝอย รวมทั้งกิจกรรมการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องหรือมีผลจากขยะมูลฝอย

(3) ความร่วมมือ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น สมาชิกในชุมชน สำนักงานเขต สำนักสิ่งแวดล้อมองค์กรส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการภาคธุรกิจเอกชน องค์กรเอกชนและสถาบันการศึกษา ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนให้การจัดการมูลฝอยและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (CBM) เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะสามารถสนองตอบแนวคิดชุมชนน่าอยู่ได้ เนื่องจากเป็นแนวทางการจัดการขยะโดยเน้นการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นปลอดขยะ เกิดสุขอนามัยที่ดี สมาชิกในชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการขายหรือสร้างมูลค่าจากขยะทำให้รายจ่ายลดลง ประชาชนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากการร่วมคิดร่วมทำอย่างต่อเนื่องส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน สามารถนำไปใช้ในแก้ไขปัญหาอื่นๆของชุมชนได้เป็นอย่างดี เมื่อเป็นชุมชนที่น่าอยู่แล้วจะส่งผลให้เมืองเป็นเมืองที่น่าอยู่ด้วยหลักการสำคัญของจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน คือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้มีบทบาทในการจัดการมูลฝอยในชุมชนของตนเอง โดยเริ่มจากการสร้างความตระหนักในสภาพปัญหา ร่วมคิดค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ตัดสินใจเลือกวิธีการดำเนินการในการจัดการกับปัญหา และร่วมดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดร่วมกัน เมื่อพบปัญหาชุมชนจะแก้ไขปัญหาาร่วมกัน สิ่งสำคัญในการที่จะได้รับความร่วมมือจากประชาชนในการคัดแยกมูลฝอย คือต้องมีการสื่อสารกันอย่างชัดเจนระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชน ดำเนินการในรูปของกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม จากการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมดูแลทำให้สภาพแวดล้อมภายในชุมชนดีขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้⁷

รูปนัท จุลวงษ์⁸ ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยเพื่อมุ่งสู่ชุมชนไร้ถังเทศบาลตำบลพนา อ.พนา จ.อำนาจเจริญ พบว่าปัญหาที่สำคัญในการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนส่วนใหญ่เกิดจากความไม่เข้าใจกระบวนการบริหารจัดการขยะแบบครบวงจรและเข้าใจเพียงว่าการทิ้งขยะลงถังขยะนั้นเพียงพอแล้วสำหรับการทำหน้าที่พลเมืองดีที่ช่วยรักษาความสะอาด แต่ยังขาดความเข้าใจในการคัดแยกขยะหลังจากร่วมมือกันระหว่างเทศบาลและประชาชนทำให้การบริหารจัดการขยะมูลฝอยมีประสิทธิภาพมากขึ้นอีกทั้งยังมีการตั้งประชาคมเพื่อช่วยกันดูแลขยะในพื้นที่เป็นการร่วมกันแก้ปัญหาโดยการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนโดยสรุปแนวทางในการ

⁷ กรมควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, *คู่มือการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน*, ส่วนรณรงค์ (กรุงเทพฯ: กองส่งเสริมและเผยแพร่, 2548).

⁸ รูปนัท จุลวงษ์, “แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยเพื่อมุ่งสู่ชุมชนไร้ถัง: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลพนา อ.พนา จ.อำนาจเจริญ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาการพัฒนาระบบชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), 85-86.

บริหารจัดการขยะมูลฝอยที่ดีและมีผลสัมฤทธิ์นั้นควรเน้นไปที่การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน ซึ่งแต่ละชุมชนย่อมมี ลักษณะทางกายภาพ ความเป็นอยู่ นิสัย และพฤติกรรมต่างกัน ดังนั้นแนวทางในการบริหารจัดการ ย่อมมีความแตกต่างกันออกไปจึงควรต้องมีการศึกษาวิจัยแนวทางการจัดการขยะที่ดีเพื่อที่จะนำไปใช้ ประโยชน์ในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

นิพนธ์ชาติ อรุณกรพสุรักษ์⁹ ได้ศึกษาเรื่องการจัดการขยะกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษา พบว่า การจัดการมูลฝอยของชุมชนยังขาดความร่วมมือจากคนในชุมชน บางครัวเรือนมีการคัดแยก ขยะ มูลฝอย และนำกลับมาใช้ใหม่ แต่ในบางครัวเรือนยังไม่มีมีการคัดแยกขยะและขาดการให้ความรู้ กับประชาชนจากหน่วยงานของรัฐ สิ่งสำคัญในการกำจัดขยะขั้นสุดท้ายคือการปลูกจิตสำนึก สร้าง ค่านิยม ในการรักษาความสะอาด และมีความเป็นระเบียบ และควรมีการจัดตั้งกลุ่มองค์กร หรือ อาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ

ผู้นำ (Leader) หมายถึงบุคคลที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่น หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นมา หรือได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในการดำเนินงานต่างๆ ในองค์กร ต่างๆ ต้องอาศัยบุคคลที่เป็นผู้นำ และมีความเป็นผู้นำจึงจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความเป็นผู้นำ (Leadership) หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาบุคคลอื่นโดยได้รับการยอมรับและยกย่องจาก บุคคลอื่น เป็นผู้ทำให้บุคคลอื่นไว้วางใจและให้ความร่วมมือ ความเป็นผู้นำเป็นผู้มีหน้าที่ในการ อำนวยการหรือสั่งการ บังคับบัญชา ประสานงานโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) เพื่อให้กิจการ งานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ต้องการความเป็นผู้นำ

⁹ นิพนธ์ชาติ อรุณกรพสุรักษ์, “แนวทางการจัดการขยะกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”, (วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาการเมืองการปกครองสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 32.

2.2.1 คุณสมบัติของผู้นำประกอบด้วย

(1) ด้านอำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งอย่างเป็นทางการ (Authority) ในด้านการดำรงตำแหน่งผู้นำอาจได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีตำแหน่งรองอย่างเป็นทางการ เป็นความต้องการ และการสนับสนุนของกลุ่มคนที่ต้องการบุคคลที่จะมานำหรือเป็นตัวแทนในการปฏิบัติตามแนวความคิดหรือตอบสนองความต้องการของกลุ่ม

(2) ด้านการยอมรับ (Acceptance) ผู้นำนั้นเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับโดยบุคคลหรือกลุ่มคนให้เป็นในทิศทางที่สมาชิกเหล่านั้นเห็นด้วย ผู้นำสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มได้โดยทำให้เป็นที่พอใจของกลุ่มคน

(3) ด้านความสามารถ (Competency) ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์สูง ดังนั้นผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความรู้ และมีประสบการณ์ ทำให้สมาชิกยกย่องและยอมรับ

(4) ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relationship) ในลักษณะของความไว้วางใจ ความเชื่อถือการยอมรับจากบุคคลต่างๆ จะสร้างความพอใจให้แก่พนักงานได้มากกว่าผู้บริหาร¹⁰

2.2.2 ความรับผิดชอบของผู้บริหารต่อองค์กร มีดังนี้

(1) เสริมสร้างทัศนคติและการทำงานของพนักงาน

(2) รับผิดชอบต่อผู้บริหารระดับสูงขึ้นไป คือการรับเอานโยบายของผู้บริหารระดับสูงไปปฏิบัติให้เกิดผลเป็นที่น่าพอใจ และนำเอาแนวนโยบายของผู้บริหารระดับสูงมาถ่ายทอดยังพนักงาน

(3) รับผิดชอบพฤติกรรมของกลุ่มพนักงาน

(4) รับผิดชอบต่อทัศนคติและค่านิยมส่วนบุคคลคือการเสริมสร้างให้พนักงานแต่ละคนมีจิตสำนึกที่ดีต่อการทำงาน สร้างพฤติกรรมที่ดีและมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร¹¹

¹⁰ เนตรพัฒนา ยาวีราษ, *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ 1* (กรุงเทพฯ: บริษัท เซนทรัลเอ็กซ์เพรส, 2546), 1-11.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 115.

2.2.3 ผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ (Visionary Leadership) หมายถึง ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) มีสำนึกของความเร่งด่วนในการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมต่างๆ โดยทำตัวเองให้สอดคล้องกับทุกคนในองค์กร นำวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างสมดุล¹² หน่วยงานรัฐก็สามารถเป็นผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ได้ เพราะรัฐคือองค์การให้บริการแก่สังคม จึงต้องการการนำทางสำหรับการให้บริการที่ดีแก่สาธารณชน ซึ่งมีหลัก 5 ประการ ดังนี้

- (1) เป็นผู้นำในการทำงานที่ท้าทายสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ และส่งเสริมให้ผู้อื่นมีความคิดริเริ่มใหม่ๆ ที่ท้าทาย
- (2) มีแรงบันดาลใจและกระตือรือร้น โดยการทำให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันกับผู้อื่น
- (3) ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม ให้การสนับสนุนผู้อื่น
- (4) ทำตนเป็นต้นแบบและตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น
- (5) นำมาซึ่งการบรรลุความสำเร็จสูงสุดในการทำงานจากจิตวิญญาณอย่างแท้จริง

2.2.4 ผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformational Leadership)¹³ คือผู้นำที่สามารถแปลงวิสัยทัศน์ให้เป็นความจริงได้ นำไปสู่การปฏิบัติได้ สามารถทำให้บุคคลสนใจและยินดีปฏิบัติตาม ซึ่งคุณสมบัติของผู้นำเชิงปฏิรูป มีดังนี้

- (1) เป็นแบบอย่างที่ดี (Idealized Influence) การที่ผู้นำประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถจูงใจพนักงานให้นำเอาวิสัยทัศน์ที่กำหนด ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลตามที่ต้องการ
- (2) สร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) สร้างแรงบันดาลใจมีความสามารถในการจูงใจ
- (3) ส่งเสริมความรู้ (Intellectual Stimulation) ส่งเสริมให้พนักงานมีความคิดริเริ่มปลูกเร้าให้พนักงานรับรู้ถึงปัญหาและหาทางแก้ไข มีการแก้ปัญหาได้อย่างดีมีคุณภาพสูง
- (4) ให้ความสำคัญกับพนักงาน (Individualized Consideration) การให้พนักงานมีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ต้องให้ความสำคัญกับพนักงานมากขึ้นด้วย มีการสื่อสารแบบ

¹² เรื่องเดียวกัน,115.

¹³ เรื่องเดียวกัน,197-198.

เปิดเผยและ มีการพัฒนาศักยภาพของพนักงาน ดังนั้นผู้นำจะต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีการเรียนรู้จากความผิดพลาดเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดซ้ำ

ศุภวัช มั่นป้อม¹⁴ ได้ศึกษาบทบาทของผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กองชยะหนองแวม เขตหนองแวม กรุงเทพมหานคร พบว่าความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากมีผู้นำเพียงคนเดียวในการปฏิบัติงาน ผู้นำจะต้องมีบทบาทในด้านการประสานงาน ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งความร่วมมือและได้รับการสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน และบรรลุเป้าหมาย ผู้นำจะมีบทบาทในการเป็นนักคิดโดยเป็นผู้วางแผนในการแก้ปัญหาของชุมชน มีความยืดหยุ่นเปรียบเสมือนการค่อยๆ สอนคนไปที่ละเล็กละน้อย เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักร่วมกันอันเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ โดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้สร้างกระบวนการ ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้การจัดการขยะมูลฝอยประสบความสำเร็จ ได้แก่ การเป็นคนที่มีความตั้งใจ เสียสละ และมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งด้านการจัดการขยะมูลฝอย การจัดการน้ำเสียที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนเข้ามาร่วมกันจัดการเพื่ออนาคตที่ดีกว่า โดยผู้นำสามารถชี้ให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา และเข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา โดยให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม ผู้นำเป็นผู้วางเป้าหมายความสำเร็จซึ่งจะเห็นว่าปัจจัยผู้นำสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้สามารถประสบความสำเร็จได้

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

อรรถัย ก๊กผล ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการบริหารและตัดสินใจของท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชน

¹⁴ ศุภวัช มั่นป้อม, “บทบาทของผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกองชยะหนองแวม เขตหนองแวม กรุงเทพมหานคร” (วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554),91.

จะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้น ๆ¹⁵

เจมส์ แอล เครย์ตัน ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่รวบรวมเอาความห่วงกังวล ความต้องการและค่านิยมต่างๆของสาธารณะชนไว้อยู่ในกระบวนการตัดสินใจของรัฐและเอกชน เป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจที่ดีกว่าและที่ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะชน มีความต่อเนื่องและมีเป้าหมายสำคัญ 4 ประการได้แก่ การให้ข้อมูลแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และการพัฒนาข้อตกลงร่วมกัน¹⁶

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆหรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยได้เข้าร่วมเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างอิสระภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ¹⁷

2.3.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม

อรทัย ก๊กผล กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด ไม่ใช่เป็นการจัดเวทีการมีส่วนร่วมครั้งเดียว ควรเปิดให้ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่ต้นจนจบ ดังนี้

- (1) เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึกในตนเอง และถือเป็นการกระทำที่ของตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนเองอยู่
- (2) ร่วมคิดด้วยกันว่าอะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน มีสาเหตุอย่างไรและจะจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเป้าหมายอย่างไร และควรที่จะจัดการกับปัญหาใดก่อนหลัง

¹⁵ อรทัย ก๊กผล, *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น*, (กรุงเทพฯ: ส.เจริญการพิมพ์, 2550), 7.

¹⁶ วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน: การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*, (ขอนแก่น: ศิริภักดิ์ ออฟเซท, 2551), 3.

¹⁷ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, *การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง*, (เชียงใหม่: สิริลักษณ์การพิมพ์, 2547), 4.

(3) ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานว่าจะจัดกิจกรรมหรือโครงการอะไร จะแบ่งงานกันอย่างไร ใช้งบประมาณมากน้อยเพียงใดจะจัดหางบประมาณมาจากที่ใด และใครจะเป็นผู้ดูแลรักษา

(4) ร่วมดำเนินงาน ประชาชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เต็มกำลัง ความรู้ความสามารถของตนเอง

(5) ร่วมกันติดตามประเมินผลตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถึงปัญหาอุปสรรค และร่วมกันในการหาทางแก้ไขปัญหา เพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าวสามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย

(6) ร่วมรับผลประโยชน์ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้วย่อมที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งอาจไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในรูปของเงิน วัตถุสิ่งของ แต่อาจเป็นความสุขสบายความพอใจในสภาพของความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้

ทั้งนี้ ในการทำงานเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเงื่อนไข หรือ หลักการที่สำคัญ 3 ประการคือ

- การมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความตั้งใจที่จะเข้าร่วม เพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการแก้ไขปัญหา/ตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ
- กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และขีดความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม
- การมีส่วนร่วมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพอิสรภาพที่จะตัดสินใจว่าจะเลือกหรือจัดให้มีการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญคือการมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่เกิดจากการบังคับหรือขู่เข็ญจากผู้ที่เหนือกว่า¹⁸

2.3.3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตัวแบบ “ขั้นบันไดการมีส่วนร่วมของพลเมือง” หรือ “Ladder of Citizen Participation” ของ Arnstein ถือตัวแบบที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง เพราะนำเสนอตั้งแต่ ค.ศ. 1969 ซึ่งแบ่งขั้นบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 8 ขั้น ประกอบด้วย

¹⁸ อรรถัย กักพล, *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น*, 18-19.

- (1) ขั้นการควบคุม (Manipulation)
- (2) ขั้นการรักษา (Therapy)
- (3) ขั้นการให้ข้อมูล (Informing)
- (4) ขั้นการรับฟังความคิดเห็น (Consultation)
- (5) ขั้นการปรึกษาหารือ (Placation)
- (6) ขั้นการเป็นหุ้นส่วน (Partnership)
- (7) ขั้นมอบหมายอำนาจ (Delegated Power)
- (8) ขั้นอำนาจพลเมือง (Citizen Control) ¹⁹

2.3.4 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

อัจฉราภรณ์ ทวีสิน ²⁰ ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนด้านสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า การเลือกเทคนิคที่ใช้ในกิจกรรมการวางแผน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนอย่างแท้จริง โดยไม่กระทบต่อเวลาการทำมาหาเลี้ยงชีพของประชาชน และใช้เทคนิคโดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในทุกช่องทางที่สามารถทำได้ เช่น การส่งจดหมาย การจัดทำวารสาร การแจ้งทางหอกระจายข่าว การจัดทำเวปไซด์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ (ประชาคม) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) และการปรึกษาหารือในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลไม่ว่าจะด้านสิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

¹⁹ เรื่องเดียวกัน,20.

²⁰ อัจฉราภรณ์ ทวีสิน, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552),44.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์²¹ ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ หมายถึง การลดปริมาณขยะด้วยการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง เพื่อให้ขยะบางประเภทได้นำกลับไปใช้ประโยชน์ใหม่ อันจะส่งผลให้เหลือขยะที่จะทิ้งจริงลดน้อยลง และความสำเร็จของการคัดแยกขยะนี้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของประชาชนในฐานะที่เป็นผู้ผลิตและผู้ทิ้งขยะ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ มีดังนี้

(1) ร่วมรับรู้ หมายถึง รับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน รับรู้ถึงวิธีการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหา ลดผลกระทบของปัญหาและป้องกันปัญหา ในกระบวนการนี้ สื่อข้อมูลข่าวสารวิธีการเผยแพร่หรือเข้าถึง ข้อมูลข่าวสารและแหล่งข้อมูลข่าวสาร ย่อมเป็นส่วนสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องควรคำนึงถึง เพราะการให้ประชาชนได้ร่วมรับรู้ย่อมมีความตระหนักถึงปัญหาในการพิจารณาว่าตนจะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยวิธีใดได้บ้าง

(2) ร่วมคิดและแสดงความคิดเห็น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการรับรู้ข้อมูล เมื่อประชาชนเกิดความตระหนักแล้วย่อมเป็นช่องทางที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิดและแสดงความคิดเห็นถึงวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ย่อมนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่อไป

(3) ร่วมดำเนินการ เมื่อวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงและป้องกันปัญหาเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ก็เท่ากับเป็นการยอมรับปัญหาของพวกเขา ดังนั้นหากจะต้องให้พวกเขา เข้ามาร่วมดำเนินการตามกิจกรรมที่ได้มาแล้ว ความเป็นไปได้ย่อมมีมาก

(4) ร่วมติดตามตรวจสอบความเข้มแข็งและความต่อเนื่องในการดำเนินการ ย่อมต้องอาศัยปัจจัยความร่วมมือของประชาชนในชุมชนที่จะติดตามและตรวจสอบว่า ในการดำเนินการนั้นมีปัจจัยใดบ้าง ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ เพื่อจะได้แก้ไขได้ทันที่

(5) ร่วมรับผิดชอบ ความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรมหรือโครงการย่อมขึ้นอยู่กับ การร่วมรับผิดชอบของประชาชนในชุมชน มิใช่เป็นผู้ริเริ่มโครงการหรือผู้นำชุมชนการยอมที่จะมีส่วนร่วมรับผิดชอบย่อมสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในทุกระดับ

²¹ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และนันทพล กาญจนวัฒน์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะชุมชน,” (รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2543), 17-18.

(6) ร่วมขยายผล การจัดการขยะเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่า หากชุมชนใดมีการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว และมีการชักชวนด้วยวิธีการใดก็ตาม รวมถึงการช่วยเหลือในการจัดการขยะของชุมชนอื่นๆ ย่อมนำมาซึ่งการขยายผลของการจัดการขยะให้สามารถใช้ได้หลายชุมชนมากขึ้น ซึ่งชุมชนมีการจัดการขยะอย่างถูกวิธีได้จำนวนมากชุมชนเท่าใด ย่อมส่งผลดีต่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้มากเท่านั้น

ปัจจัยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน กล่าวคือ จากปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนที่มีความรุนแรงเป็นสิ่งที่ผลักดันให้ทุกคนต้องหันมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาที่ทุกคนกำลังเผชิญอยู่ และมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงเกิดการเข้าร่วมรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดกลไกชุมชน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ กำหนดกิจกรรมต่างๆ ในการสร้างความร่วมมือในชุมชนทำให้สามารถลดปริมาณขยะมูลฝอย โดยเฉพาะที่แหล่งกำเนิด จากนั้นจึงค่อยๆ ขยายการเรียนรู้ด้านการนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ การสร้างรายได้ของขยะมูลฝอย และพัฒนาเป็นความร่วมมือกับเครือข่ายต่างๆ ในการร่วมกันจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งที่กล่าวมาทั้งหมดจะเกิดขึ้นได้จากการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน

2.4 แนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมได้ปรากฏในสังคมไทยมาช้านานแล้วพิจารณาจากผลงานด้านวิชาการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมในประเทศไทยจะเห็นได้ว่าได้มีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดการพัฒนาในเชิงพุทธหรือแม้กระทั่งแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่ประเทศไทยได้ประสบกับวิกฤติทางเศรษฐกิจและที่ได้มีโครงการกองทุนเพื่อสังคม(SIF) เกิดขึ้นในสังคมไทยคำว่า“ทุนทางสังคม”ก็ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง โดยมีความหมายที่ครอบคลุมไปในบริบทหลากหลาย เช่น เรื่องของวัฒนธรรม ได้แก่ เรื่องของภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ หรือเรื่องของความเป็นชุมชน ได้แก่ ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือซึ่งกันและกันรวมทั้งในเรื่องขององค์กรภาคประชาชนผู้นำเครือข่าย²²

²² วรุดมิ โรมรัตน์พันธ์, *ทุนทางสังคม กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), 304-305.

วรุฒิ โรมรัตนพันธ์²³ ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของความคาดหวังและค่านิยม วัฒนธรรม จารีต ประเพณีร่วมกัน มีความไว้วางใจกัน และมีการต่างตอบแทนกันและอาจจะมองครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นในระดับปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร ชุมชนและเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความหมายทุนทางสังคมไปในทิศทางที่เป็นความหมายทุนของชุมชน หรือทุนของสาธารณะ อาทิ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทุนที่เป็นพลังขับเคลื่อนชุมชน อันได้แก่พลังแห่งปัญญาหรือความรู้ และพลังแห่งความสามัคคีเหล่านี้เป็นต้น ทุนทางสังคมในความหมายแบบกว้างนี้ จะมุ่งเน้นที่ทรัพยากรหรือทุนประเภทอื่นๆ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน สามารถสร้างพลังให้เกิดแก่ชุมชน หรือทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้ ซึ่งการมองทุนของสังคมในมิติดังกล่าวน่าจะได้ประโยชน์และเกิดผลดีแก่สังคมโดยรวม สามารถทำให้ชุมชนมีพลังและมีความเข้มแข็งสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ อย่างจริงจังและยั่งยืน

“ทุนทางสังคม” เป็นคำที่ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีผลต่อกระบวนการคิดที่มองปัญหาที่เกิดขึ้นของปัจจัยทางเศรษฐกิจ ท้ายสุดกลับพบว่ากระบวนการคิดแบบนี้ไม่สามารถนำพาสังคมไปสู่เป้าหมายได้อย่างแท้จริง และสิ่งที่เกิดขึ้นทำให้คนกลับมามองว่าสังคมหรือชุมชนมีระบบคิดที่เอื้อให้เกิดสังคมที่เข้มแข็ง ทำให้สามารถลดช่องว่างต่างๆ ระหว่างคนในสังคมได้ ทำให้เกิดความไว้วางใจกัน มีเป้าหมายร่วมกัน ก็จะทำให้คนหรือสถาบันสร้างระบบทางสังคมที่เรียกว่าทุนทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้การทำงานบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตั้งไว้ร่วมกัน²⁴

ทุนทางสังคมเป็นวิธีคิดระบบคิด หรือระบบความรู้ในการจัดการตนเองของชุมชน และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการความสัมพันธ์ของคนในชุมชน รวมถึงการจัดระบบคุณค่าต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนของตน ตัวอย่างเช่น ความรู้ ประเพณี ภูมิปัญญา พิธีกรรมและวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตโดยสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ จารีตประเพณี ศีลธรรม²⁵

²³ เรื่องเดียวกัน,10.

²⁴ เรื่องเดียวกัน,15.

²⁵ ชยุต อินพรหม ,“ทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน : กรณีศึกษาศาลานวัดตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง,” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาพัฒนา ชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547),10.

Hanifan²⁶ ได้กล่าวว่า การสร้างทุนทางสังคมในชุมชนเป็นแบบอย่างเทียบเคียงกับองค์กรทางธุรกิจ คือต้องมีการสะสมทุนก่อนที่จะดำเนินการทางธุรกิจ แต่การสร้างทุนทางสังคมนั้น จะต้องสร้างมิตรภาพ และเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มคนขนาดใหญ่กว่าครอบครัว เพราะหากบุคคลอยู่โดยลำพังอาจไม่ได้รับความช่วยเหลือทางสังคมจนกว่าเขาจะมีการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน และผู้ที่อยู่รอบๆ ก็จะเกิดทุนทางสังคมสะสมขึ้นมาทีละน้อย

Putnam²⁷ กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นลักษณะของการจัดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ประชาชนมีความสนใจในเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นประเด็นสาธารณะร่วมกันทำให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่ม โดยที่ไม่มีระบบอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยว ประชาชนมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความตรงไปตรงมา เคารพกฎหมายอย่างเคร่งครัด ผู้นำชุมชนมีความซื่อสัตย์ปฏิบัติตนต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน มีเครือข่ายทางสังคมและการเมืองเป็นแบบแนวราบมากกว่าแนวตั้ง Putnam ได้ให้ความเห็นว่าการทำงานร่วมกันในชุมชนเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ง่าย โดยเฉพาะหากมีสิ่งๆ ที่เอื้อให้เกิดทุนทางสังคมในอีกแง่มุมหนึ่ง ทุนทางสังคมทำให้ชุมชนมีพลังในการทำอะไรต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น จากลักษณะดังกล่าว ทุนทางสังคมถูกมองว่าเป็นการจัดการระบบความสัมพันธ์ทั้งในระดับแนวราบและแนวนอน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน กับความสัมพันธ์ในแนวตั้งได้แก่ความสัมพันธ์กับชุมชนและองค์กรอื่นๆ ภายนอกชุมชน โดยการดำเนินกิจกรรมอาจจะแสดงออกในรูปของปัจเจกกลุ่มคน องค์กร ชุมชน หรือเครือข่ายต่างๆ ประโยชน์ของทุนทางสังคมในรูปของเครือข่ายเกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนซึ่งมีอยู่ 4 ประการ อาทิเช่น

- (1) ทำให้เพิ่มศักยภาพในการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงานมากกว่าที่ปลีกตัวทำแบบคนเดียว
- (2) ทำให้จารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาอาศัยกัน หรือการต่างตอบแทน แข็งแรงและมีพลัง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับที่ยอมรับจารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆ ด้วยว่ามีมากน้อยเพียงใด

²⁶ จารุณี วงศ์สี, “ทุนทางสังคมกับการจัดการขยะมูลฝอย : กรณีศึกษา ชุมชนวัดกลางเขต บางกะปิ กรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาพัฒนาชุมชน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), 38-39.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 41.

- (3) เกิดความไว้วางใจของคนในเครือข่ายทำให้การติดต่อข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกขึ้น
- (4) มีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อความร่วมมือในอนาคต

2.4.1 ทูทางสังคมและทุนของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าความหมายของทูทางสังคมมีหลายมิติเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของบุคคลโดยมีพื้นฐานทางค่านิยม วัฒนธรรม จารีตประเพณี ความไว้วางใจร่วมกัน มีการต่างตอบแทนกันอยู่บนพื้นฐานของความหวัง และมองในเรื่องของชุมชนเครือข่าย โดยเฉพาะทุนที่เป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชน สามารถทำให้เกิดพลัง ความเข้มแข็งของชุมชน สามารถนำไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมโดยรวม วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์ ให้คำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับทูทางสังคมว่า

(1) เพื่อให้เกิดความชัดเจน หากจะมีการนิยามศัพท์ขึ้นเพื่อรองรับกับประสบการณ์ดังกล่าวต้องเพิ่มคำว่าทุนสาธารณะหรือทุนของสังคม จะทำให้เห็นภาพชัดเจนว่าทุนทั้งหลายที่เข้ามายังชุมชนสามารถเอื้อประโยชน์แก่ชุมชนดังนั้นจึงถือว่าทุนนั้นเป็นทุนของสังคมหรือทุนสาธารณะ แต่หากอยู่นอกเงื่อนไขดังกล่าวก็ไม่ใช่ทูทางสังคมหรือทูทางสาธารณะ

(2) ทูทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลเป็นพื้นฐานของความไว้วางใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกัน และต้องเป็นความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีของสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ทูทางสังคมจึงทำให้เกิดทุนสาธารณะชนหรือทุนของสังคม

จารุณี วงศ์ลี²⁸ ได้ศึกษาเรื่องทูทางสังคมกับการจัดการขยะมูลฝอย : กรณีศึกษาชุมชนวัดกลางเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอกประกอบด้วย การสนับสนุนทางวิชาการและการประสานงานจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามาช่วยในเรื่องการติดต่อประสานงานให้ความรู้กับทางชุมชนการสนับสนุนด้านงบประมาณจากกองทุนต่างๆและหน่วยงานของรัฐ ปัจจัยภายใน ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอยที่รุนแรงเป็นตัวผลักดันให้ชุมชนต้องหันมาช่วยคิดช่วยทำเพื่อแสวงหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น ศักยภาพของผู้นำถือได้ว่าเป็น

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 114-116.

ทุนทางสังคมที่สำคัญที่มีผลให้การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนวัดกลางประสบความสำเร็จ ภายในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและมีความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางชุมชนจัดเป็นอย่างดี ความเป็นเครือญาติกันจากประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีพื้นภูมิจากที่เดียวกัน ส่งผลให้ความสัมพันธ์เหนียวแน่น ความเชื่อทางศาสนามีผลต่อระบบคิดของคนในชุมชน เอื้อต่อการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง เช่น การบริจาค การให้ทาน

จากการศึกษาของ **ชวลีพร ศรีสุวรรณ**²⁹ พบว่าบทบาทของผู้นำมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะโดยชุมชน ผู้นำเป็นผู้มีความสามารถในการวางแผนจัดการขยะชุมชน โดยวางวิสัยทัศน์ไว้และได้ปฏิบัติตาม โดยการวางระบบการทำงาน และกระจายความรับผิดชอบโดยมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่บุคคลที่เหมาะสมในงานนั้นๆ และเป็นแบบอย่างผู้นำที่ดี ทำให้สมาชิกในชุมชนเชื่อถือ และมีความเชื่อมั่นในการทำงานเป็นที่ยกย่องยอมรับนับถือ สามารถทำให้เกิดแรงศรัทธา จึงสามารถชักจูงให้สมาชิกในชุมชนร่วมจัดการขยะอย่างมีระบบ อีกทั้งยังมีความสามารถในการสร้างเครือข่ายร่วมในการจัดทำโครงการและกิจกรรมในการจัดการขยะจนประสบความสำเร็จ ทุนทางสังคมมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอย กล่าวคือความผูกพันที่คนในชุมชนอยู่อาศัยร่วมกันเป็นเวลานานหลายสิบปีจนกระทั่งมีความรู้สึกถึงความเป็นญาติพี่น้อง หลักศาสนา การอยู่บนพื้นที่เดียวกัน สิ่งเหล่านี้มีผลต่อระบบคิดของคนในชุมชน ทำให้มีความไว้วางใจการช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้ออาทรต่อกัน สามารถสร้างความสามัคคี จากความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของถิ่นที่อยู่ และมีจิตสำนึกสาธารณะจนเกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ทำให้สามารถประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ากระบวนการจัดการขยะมูลฝอย มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการลดปริมาณของเสียให้น้อยลง ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ และก่อให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่ายกล่าวคือ ทำให้ลดมลภาวะของสภาพแวดล้อม เนื่องจากปริมาณขยะมูลฝอยลดลง เป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตและสุขอนามัยแก่คนในชุมชนและสังคมทั่วไป อีกทั้งเป็นการช่วยรัฐในการประหยัดงบประมาณค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะ ดังนั้นการลดปริมาณขยะมูลฝอยร่วมกับการคัดแยกประเภทก่อนทิ้งถือได้ว่าเป็นการจัดการขยะมูลฝอยที่ได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด เนื่องจากลงทุนต่ำส่งผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมน้อย สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือน และที่

²⁹ ชวลีพร ศรีสุวรรณ, “ชุมชนต้นแบบการจัดการขยะโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดจำปา,” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารการจัดการสาธารณสุข คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), 2.

สำคัญคือการที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการมีส่วนร่วมสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างชัดเจน สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด และชัดเจนมากขึ้นสามารถลดช่องว่างและเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและหน่วยงานของรัฐได้ ทำให้เกิดความสมานฉันท์และความสามัคคีขึ้นในสังคม ทำให้ปัญหานั้นๆ ได้รับการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นส่วนช่วยสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้ และการประสานงานเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถทำให้เกิดเครือข่ายในการร่วมกันจัดการปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้ บทบาทของผู้นำมีความสำคัญในการทำให้เกิดพลัง สร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นและชุมชน ซึ่งประกอบด้วยบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ บทบาทในด้านการประสานงานกับกลุ่มต่างๆทั้งในและนอกชุมชน บทบาททางด้านการวางแผน บทบาทด้านการติดตามและประเมินผล และบทบาทอื่นๆ เช่นการกระตุ้นในการร่วมกันทำงาน การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจ ซึ่งบทบาทเหล่านี้มีผลต่อการพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นของชุมชน ซึ่งรวมถึงปัญหาขยะ และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เห็นได้ชัดว่าบทบาทเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ ทูทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของความคาดหวัง ค่านิยม และประเพณีร่วมกันทำให้เกิดความไว้วางใจ และมีการต่างตอบแทนกัน เมื่อมีการพัฒนาเป็นทุนของชุมชน หรือทุนสาธารณะ สามารถทำให้เกิดเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสาธารณะ สามารถช่วยแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้ และสามารถทำให้เกิดความเข้มแข็งกับชุมชน ซึ่งหากมองทุนทางสังคมในมิติทางสังคมแล้วก็น่าจะทำให้เกิดประโยชน์และเกิดผลในทางบวกแก่สังคมโดยรวมได้

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไพบุลย์ โพธิ์สุวรรณ³⁰ ศึกษาเรื่องมิติใหม่ชุมชนไทยไร้ถังพบว่าหน่วยงานรัฐมีการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทุกเพศทุกวัย ทั้งขยะลดลง แต่ไม่ได้คิดว่าขยะที่อยู่ในถังจะถูกนำไปรวบรวมเพื่อทำลายและสร้างมลพิษให้กับลูกหลานในอนาคตดังนั้นจึงต้องมีวิธีคิดแบบใหม่คือต้องนำถังขยะออกจากบ้าน ซึ่งเป็นมิติความคิดแบบใหม่ ต้องสร้างชุมชนที่มีความสวยงามมีภูมิทัศน์ที่น่ามอง อันดับแรกคือการลดปริมาณขยะในครัวเรือน โดยการไม่สร้างขยะออกสู่สาธารณะและธรรมชาติอะไรที่ไม่ใช่ขยะไม่ควรทิ้งเพราะขยะเหล่านี้สามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้ ด้วยวิธีที่เรียกว่า

³⁰ไพบุลย์ โพธิ์สุวรรณ, *มิติใหม่ชุมชนไทยไร้ถัง*, (กรุงเทพฯ : ส เจริญ การพิมพ์, 2552),30.

รีไซเคิล ชุมชนไทยไร้ถังเป็นแนวทางในการบริหารจัดการขยะที่สามารถทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการขยะได้อย่างยั่งยืน ขั้นตอนสำคัญมี 4 ขั้นตอน

ขั้นตอนแรก คือ การสร้างการยอมรับการเปลี่ยนแปลง ขั้นตอนที่สอง คือ การระดมการสนับสนุนจากชุมชน ขั้นตอนที่สาม คือ ดำเนินการเปลี่ยนแปลง ขั้นตอนที่สี่ คือ สร้างขีดความสามารถในการเปลี่ยนแปลงการถอดถอนถังออกจากชุมชน จึงมีถังถึงเพียงรูปธรรม แต่ถังที่จะต้องถอดถอนออกไปคือถังที่เป็นนามธรรม คือ สภาพจิตใจที่เจริญของคนในสังคม ที่ไม่สร้างสิ่งแปลกปลอมเข้าไปในธรรมชาติ และควบคุมสิ่งแปลกปลอมที่เราจำเป็นต้องใช้ มิให้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ ดังนั้นจาก ถอดถังขยะออกไปจากชุมชนมิใช่ที่เราไม่มีถังขยะ แต่ขยะต้องเป็นขยะจริงๆทุกครั้งที่คิดจะซื้อของ ด้วยการเลือกซื้อของโดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยของบรรจุภัณฑ์ เช่นบรรจุภัณฑ์ที่เป็นกล่องกระดาษหรือกระป๋องสามารถนำกลับไปรีไซเคิลได้ และควรลดปริมาณการใช้ถุงพลาสติกด้วยโดยการใช้ถุงผ้าแทน เลี่ยงผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วทิ้ง เพื่อลดปริมาณขยะและช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรของโลกได้อีกทางหนึ่ง ลดปริมาณการจับจ่ายของใช้ และการซื้อของมือสอง เหมือนเป็นการหมุนเวียนของที่ยังใช้ประโยชน์ได้กลับมาใช้อีกครั้ง

ศศิพร แก้วพินิจ³¹ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความร่วมมือระหว่างประชาชนกับภาครัฐ ในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษาเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จากการศึกษารวบรวมข้อมูลจากประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าขยะที่พบมากที่สุด คือขยะประเภทขวดพลาสติกและถุงใส่อาหารรองลงมาจะเป็นขยะประเภทเศษอาหาร และขยะอินทรีย์ มีการกำจัดโดยการนำไปทิ้งตามที่รกร้าง เศษขยะจะกำจัดโดยการเผา

วิษณุ สถานนท์ชัย³² พบว่าผู้ประกอบการที่ทำงานด้านธุรกิจ ในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา มีพฤติกรรมรวบรวมและกำจัดขยะมูลฝอยถูกต้องมากกว่ากลุ่มที่มี ไร่แรงงานและมีการศึกษาค่ำ

³¹ ศศิพร แก้วพินิจ, “ความร่วมมือระหว่างประชาชนกับภาครัฐในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่”, (รายงานการวิจัยปริญญาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), 51-53.

³² วิษณุ สถานนท์ชัย, “พฤติกรรมรวบรวมและกำจัดขยะมูลฝอยของผู้ประกอบการธุรกิจการค้า”, (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท, สาขาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539), บทคัดย่อ.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา³³ ได้โดยสรุปผลการศึกษาไว้ว่า ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมได้แก่ ปัจจัยด้านการจัดการ ปัจจัยด้านการสื่อสาร ปัจจัยด้านการเมือง สังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยของโครงการ ปัจจัยด้านพี่เลี้ยง ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยด้านสังคมจิตวิทยา

พิรยา วัชรโรทัย³⁴ พบว่า กระบวนการจัดการขยะมูลฝอย ของเทศบาลตำบลเมืองแกลง เริ่มต้นจากการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับความรู้เรื่องการคัดแยกขยะจากครัวเรือน เทศบาลมีการคัดแยกขยะ และการส่งเสริมให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องในองค์กรพัฒนาศักยภาพตนเองด้านการจัดการขยะ มีการวางแผนเป้าหมายในการจัดการขยะมูลฝอยและใช้ยุทธศาสตร์เป็นตัวขับเคลื่อน โดยใช้ระบบ ISO 14001 ในการทำงาน ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่เป็นตัวกลางประสานการทำงานระหว่างเทศบาลกับประชาชน ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์และมีการคิดอย่างเป็นระบบ สร้างความกระตือรือร้นในการบริหารจัดการขยะ มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน

จำลอง โพธิ์บุญ³⁵ ผลการศึกษาพบว่าเทศบาลนครพิษณุโลกประสบความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมสูงมากทั้งด้านการจัดการขยะและด้านอื่นๆปัจจัยที่ภายในที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมคือผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนมีความมุ่งมั่นเสียสละและให้ความสำคัญกับการสร้างประโยชน์ให้ชุมชน มีการจัดสรรงบประมาณ อย่างเพียงพอมีการกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจนมีนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่ มุ่งการสร้างเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่มีการพัฒนาบุคลากรและใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย มาช่วยในการจัดการสิ่งแวดล้อมปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือได้รับความร่วมมือจากชุมชนจากหน่วยงานวิชาการจากต่างประเทศและความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง บทเรียนสำคัญสำหรับผู้บริหาร คือการมีวิสัยทัศน์ การให้ความสำคัญกับการจัดการสิ่งแวดล้อมการให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่ใช้ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก

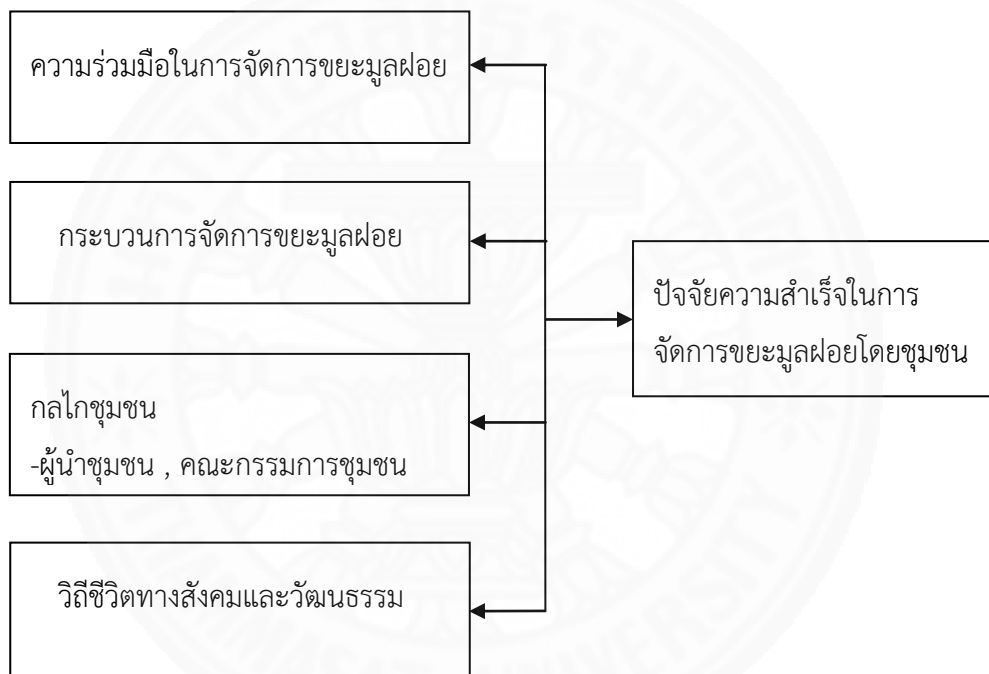
³³ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา,การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง, (เชียงใหม่:สิริลักษณ์การพิมพ์,2547),33-37.

³⁴ พิรยา วัชรโรทัย, “การจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองแกลง จังหวัดระยอง,”(วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2556),บทคัดย่อ.

³⁵ จำลอง โพธิ์บุญ, “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี : ศึกษากรณีเทศบาลนครพิษณุโลก,”วารสารร่มพญักษ์,ฉ.3 (กันยายน 2551):2-3.

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนของชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาบริบทของชุมชน กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน และปัจจัยในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ได้แก่ ความร่วมมือในการจัดการขยะมูลฝอย กระบวนการจัดการขยะมูลฝอย กลไกผู้นำชุมชนคณะกรรมการชุมชนรวมถึงวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรม มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : สรุปรโดยผู้ศึกษา

บทที่ 3

พัฒนาการและการจัดการขยะของชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5

จากการศึกษาเรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานครเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งการนำเสนอตามลำดับดังนี้

- 3.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5
- 3.2 พัฒนาการของการจัดการขยะของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5
- 3.3 กระบวนการในการจัดการขยะของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5

3.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนและพัฒนาการของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5

ชุมชนแห่งนี้ได้เริ่มต้นก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2502 โดยแยกตัวมาจากชุมชนเชิงไพเราะ โดยนายประวิณ เกตุลอย เข้ามาซื้อที่ดิน และได้นำครอบครัวมาอาศัย ณ พื้นที่แห่งนี้ จากนั้นได้มีคนจากหลายพื้นที่เข้ามาเช่าที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย จนกระทั่งได้ก่อตัวเป็นชุมชนโดยมีวัดชิรธรรมสาริต เป็นสถานที่เชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยมีการทำบุญ ทอดผ้าป่า และร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่างๆ เริ่มแรกนายประวิณ ใช้พื้นที่แห่งนี้ทำการเพาะปลูกข้าว ทำเกษตรกรรมและทำบ่อเลี้ยงปลา เนื่องจากมีพื้นที่ติดกับแหล่งน้ำและได้เป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน ในช่วงเวลานั้นจากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“สมัยก่อนยังเป็นทุ่งนา มีบ่อปลาผู้คนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านไปมาหาสู่กันตลอดรู้จักกันทุกบ้าน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มีงานก็ช่วยเหลือกันเป็นประจำอยู่กันอย่างที่เป็นพี่น้อง”¹ ชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 ได้มีการขออนุญาตจัดตั้งเป็นชุมชนตามระเบียบของกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2535 โดยมีฝ่ายพัฒนาชุมชน เขตพระโขนง เป็นผู้สนับสนุนด้านกิจกรรมต่างๆของชุมชน รวมถึงการฝึกอบรมการแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนอื่นๆในพื้นที่ใกล้เคียง

¹ เกียรติพงษ์ เกตุลอย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

3.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

มีสภาพเป็นชุมชนแออัดสร้างอยู่บนแหล่งน้ำที่เป็นบ่อปลาเก่า มีพื้นที่ 15 ไร่ ด้านหลังชุมชนติดกับลำคลองสาธารณะ คือคลองบ้านหลาย ซึ่งเป็นคลองย่อยมาจากคลองพระโขนง โดยกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของครอบครัวเกตุลอยทั้งหมด ต่อมานายประวิณ เกตุลอย เจ้าของที่ดินได้ให้บุคคลจากละแวกใกล้เคียงเข้ามาเช่าพื้นที่เพื่อทำที่อยู่อาศัยสภาพชุมชนช่วงนั้นยังไม่มีปัญหาเรื่องขยะมูลฝอย เนื่องจากจำนวนประชากรที่มีอยู่ไม่มากนัก และยังไม่มีการใช้ถุงพลาสติกแพร่หลาย “จากการที่ชุมชนมีคนอาศัยยังไม่มากนักมีผลทำให้ชาวบ้านรู้จักกันเป็นอย่างดี บางครอบครัวก็เป็นเครือญาติที่แยกครอบครัวออกมา เมื่อมีงานหรือกิจกรรมของชุมชนก็จะใช้วิธีเดินบอกตามบ้าน”²

หลังจากที่มีคนเข้ามาอาศัยในชุมชนเป็นจำนวนมากขึ้นมีการปลูกสร้างบ้านเรือนหนาแน่นขึ้น ทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป จากชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมดี เป็นธรรมชาติปราศจากมลภาวะก็กลายเป็นชุมชนที่มีขยะเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากลักษณะการสร้างบ้านของชุมชนเป็นการสร้างบ้านอยู่บนบ่อปลาเก่า เมื่อเกิดการสะสมของขยะมูลฝอยเป็นระยะเวลานาน จึงทำให้แหล่งน้ำกลายเป็นแหล่งน้ำเสีย และกลายเป็นบ่อขยะขนาดใหญ่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของทุกคนชุมชน รวมถึงคลองบ้านหลายที่มีลำคลองต่อเนื่องกับพื้นที่ของชุมชน ทำให้น้ำเน่าเสียไปด้วย “ขยะที่อยู่ใต้ถุนบ้านเกิดจากความมั่งง่ายของคน ทำให้เกิดน้ำเน่าเสียสร้างมลภาวะให้กับชุมชนเป็นที่อยู่ของยุง แมลงสาบ และสัตว์มีพิษ”³ เห็นได้ว่าเมื่อชุมชนเริ่มมีการขยายตัว มีประชากรมากขึ้น ประกอบกับการบริโภคที่เพิ่มมากขึ้นไปด้วย หากไม่มีการจัดการที่ดีปัญหาสิ่งแวดล้อมก็จะค่อยๆ เกิดขึ้นที่ละน้อยกับชุมชน

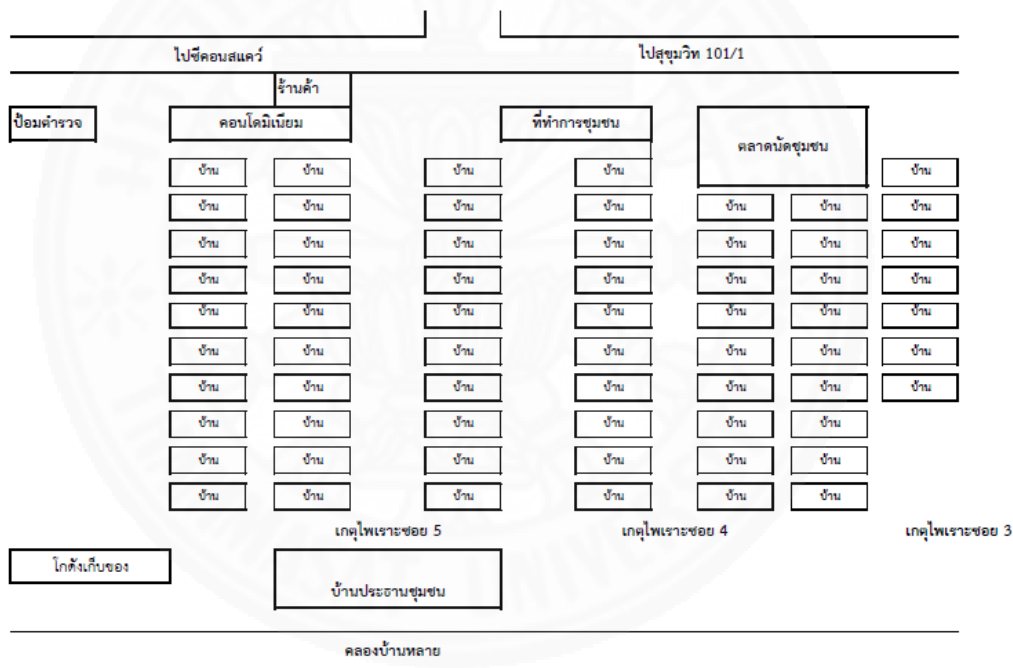
ปัจจุบันสภาพพื้นที่ของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก จากถนนลูกรังก็กลายเป็นถนนคอนกรีต มีความสะดวกสบายเรื่องการเดินทาง มีรถบริการสาธารณะวิ่งผ่าน รอบๆชุมชนมีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นมากมาย ทั้งอาคารพาณิชย์ ร้านอาหาร และด้านนอกของถนนสุขุมวิท 101/1 เป็นสถานีรถไฟ BTS ปุณณวิถี และมีการตัดถนนสายใหม่ขึ้นเชื่อมต่อกับถนนศรีนครินทร์ ชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 ตั้งอยู่ที่ซอยสุขุมวิท 101/1 ถ.สุขุมวิท แขวงบางจาก เขตพระโขนง โดยมีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

² เตือนใจ เอี่ยมสินธร , สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ,ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

³ เกียรติพงษ์ เกตุลอย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ,ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

ทิศเหนือ	ติดกับถนนวชิรธรรมสาริต 57
ทิศใต้	ติดกับคลองบ้านหลาย
ทิศตะวันออก	ติดกับชุมชนสุนทรธรรม
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่บ้านศรีณย์จิต 4

สภาพชุมชนโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นชุมชนแออัด มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ภายในชุมชนแบ่งเป็น 3 ซอยคือชุมชนเกตุไพเราะซอย 3 ชุมชนเกตุไพเราะซอย 4 และชุมชนเกตุไพเราะซอย 5 มีครัวเรือนทั้งหมด 121 หลังคาเรือน จำนวน 220 ครอบครัว จำนวนประชากร 689 คน แบ่งเป็นชาย 311 คน หญิง 378 คน นับถือศาสนาพุทธ

ภาพที่ 3.1 แสดงพื้นที่ตั้งชุมชนเกตุไพเราะ 3,4,5

ที่มา: ร่างจากเอกสารของชุมชนเกตุไพเราะ3,4,5

หมายเหตุ: วัตถุประสงค์ของผู้วิจัยเพื่อให้ทราบถึงที่ตั้งและขอบเขตของชุมชนโดยประมาณ

ชุมชนเกตุไพเราะ3,4,5 มีลักษณะสำคัญคือ เป็นที่ดินส่วนบุคคลดูแลโดยเจ้าของที่ดิน คือ นายเกียรติพงษ์ เกตุลอย ซึ่งเป็นประธานชุมชนและมีบ้านอยู่ภายในชุมชนแห่งนี้ด้วย ดังนั้นบ้านทั้งหมดที่อยู่บนพื้นที่แห่งนี้จึงอยู่ในสถานะของการเช่าพื้นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยบ้านเรือนภายในชุมชนจะเป็นบ้านชั้นเดียวมีลักษณะการปลูกบ้านเรียงกันไป มีบ่อน้ำอยู่ด้านล่าง ส่วนอีกด้านหนึ่งจะ

ปลูกบนพื้นดิน ซึ่งอยู่บนพื้นที่ลุ่ม ด้านหน้าชุมชนจะเป็นตลาดนัด ซึ่งผู้ค้าส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชน และผู้ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง โดยผู้ค้าทั้งหมดจะช่วยดูแลทำความสะอาด และทำการแยกขยะทุกครั้ง เมื่อตลาดปิดลง โดยการร่วมดูแลของคณะกรรมการชุมชน ซึ่งจะมีการประชาสัมพันธ์เรื่องต่างๆผ่าน หอกระจายเสียงของชุมชน และการเดินเคาะประตูบ้านของคณะกรรมการชุมชน

ภาพที่ 3.2 ลักษณะบ้านเรือนของชุมชนเกตุไพบูระ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยนายกิตติ มีศิริ

คณะกรรมการชุมชนชุมชนปัจจุบัน ที่ได้รับการคัดเลือกจากคนภายในชุมชน โดยผู้ที่มาทำงานให้กับชุมชนนี้ทั้งหมดเป็นคนเก่าแก่ของชุมชน และเป็นผู้อาสาเข้ามาทำงานอย่างเต็มใจ ปัจจุบันชุมชนเกตุไพบูระ 3, 4, 5 มีคณะกรรมการชุมชนตามระเบียบของกรุงเทพมหานครว่าด้วย กรรมการประจำชุมชน พ.ศ. 2534 มีรายชื่อดังต่อไปนี้

นายเกียรติพงษ์	เกตุลอย	ประธาน
นายชาติ	บูรณะศิลป	รองประธาน
นายสุธี	มากพิชัย	เลขานุการ
นางเตือนใจ	เอี่ยมสินธร	ประชาสัมพันธ์
นายเที่ยง	บัวคลี	กรรมการ
นายธานีศรี	สมฤทธิ	กรรมการ
นางธันสิตา	สมฤทธิ	กรรมการ

จำนวนสมาชิกทั้งหมดภายในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีการจัดประชุมเดือนละหนึ่งครั้ง โดยคณะกรรมการและคนในชุมชนจะนำประเด็นต่างๆ ที่เป็นปัญหาหรือเป็นข้อเสนอมาพูดคุยกันในสถานที่ประชุม และข้อสรุปก็คือฉันทามติของชุมชน เห็นได้ว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนแห่งนี้ยังมีความเกื้อกูลกันมีความรักความสามัคคี แม้ว่าจะมีความเจริญเข้ามา หลากหลายรูปแบบ รอบๆชุมชนมีความเป็นเมืองมากขึ้น มีการสร้างอาคารพาณิชย์ คอนโดมิเนียม ร้านอาหาร ซึ่งเกิดขึ้นไม่ไกลจากชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนมีมานานแล้วทุกคนให้ความช่วยเหลือกันเป็นประจำอยู่กันแบบญาติพี่น้อง แม้ว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่จะไม่ใช้เครือญาติกันก็ตาม แต่การอยู่ร่วมกันในชุมชนเป็นเวลา 20-30 ปี ทำให้มีความรู้สึกว่าคุณคนเป็นญาติกัน การที่คนในชุมชนอยู่กันมาอย่างยาวนานจากรุ่นพ่อ มาถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของมีความรักและห่วงใยในถิ่นที่อยู่อาศัย”⁴

ชาวชุมชนมีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกันและอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“มาอยู่ที่ชุมชนนี้มา 30 ปีแล้วสภาพชุมชนตอนนี้เปลี่ยนไปจากเดิมมากสมัยก่อนที่เข้ามาเช่าที่เพื่อสร้างบ้านอยู่อาศัย มีครัวเรือนอยู่ไม่มากนัก พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นทุ่ง ทางเข้าชุมชนยังเป็นดินลูกรังไม่มีถนนคอนกรีตเหมือนสมัยนี้ น้ำใช้ก็ยังเป็นน้ำบาดาลอยู่เลย จะเดินทางไปไหนก็ต้องใช้เรือพายออกทางคลองพระโขนงเรียกว่าชีวิตผูกพันกับลำคลอง คนส่วนใหญ่ยังทำการเกษตร บางส่วนก็ทำงานรับจ้างทั่วไป มีการปลูกผักเลี้ยงปลา สภาพแวดล้อมทั่วไปยังเป็นธรรมชาติอยู่มากแหล่งน้ำสะอาด มีปลา มีผักบุ้ง พืชอื่นๆขึ้นอยู่ทั่วไป”⁵

จากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าสภาพสิ่งแวดล้อมในช่วงแรกของการตั้งชุมชน มีความอุดมสมบูรณ์ยังไม่มีปัญหาขยะและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเนื่องการอุปโภคบริโภคยังมีน้อย สภาพสังคมยังมีความเป็นชุมชนเกษตรซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่สภาพแวดล้อมของชุมชนเปลี่ยนไปเป็นสังคมกึ่งเมือง มีประชากรอาศัยหนาแน่นขึ้นการอุปโภคบริโภคมีมากขึ้น

⁴ เตือนใจ เอี่ยมสินธร,สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเกตุไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

⁵ เที่ยง บัวคลี่,สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเกตุไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

3.1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

พบว่าอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนเขตโพธาราม 3, 4, 5 ทำงานรับจ้างและงานบริษัทเอกชน โดยผู้ที่ทำงานส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษา ส่วนคนรุ่นเก่าจะประกอบอาชีพค้าขาย บริเวณตลาดนัดหน้าชุมชน ซึ่งปัจจุบันตลาดแห่งนี้เป็นศูนย์รวมอาหารการกินของคนในละแวกข้างเคียงด้วย สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน “คนรุ่นใหม่ในชุมชนที่มีการศึกษาจบปริญญาตรีจะไปทำงานบริษัทซึ่งมีรายได้ดี ส่วนคนรุ่นเก่าก็จะทำมาค้าขายที่ตลาด ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำมาหลายปีแล้ว และจะทำต่อไปเรื่อยๆ เพราะปัจจุบันมีลูกค้าจากชุมชนอื่นๆ มาซื้อของกินของใช้ที่ตลาดแห่งนี้กันมาก ทำให้ครอบครัวมีรายได้ดีกว่าสมัยก่อน”⁶

3.1.3 ลักษณะทางสังคม

สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ

3.1.4.1 ผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ตั้งแต่ดั้งเดิม คือครอบครัวเกตุลอย ซึ่งเป็นครอบครัวที่อาศัยที่ชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่เริ่มต้น ปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 2 และมีตำแหน่งเป็นประธานชุมชนด้วยคือ นายเกียรติพงษ์ เกตุลอย เป็นผู้นำทางความคิดและเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

3.1.4.2 ผู้ที่เข้ามาอาศัยในชุมชนเป็นผู้ที่เข้ามาอาศัยในฐานะของผู้เช่าพื้นที่เพื่อทำที่อยู่อาศัย พบว่าส่วนใหญ่เข้ามาอาศัยมากกว่า 20 ปีแล้ว มีความรู้สึกผูกพันรักและหวงแหนถิ่นที่อยู่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีการชักชวนญาติพี่น้องเพื่อนฝูงเข้ามาอยู่อาศัยในเวลาต่อมา เช่น ตระกูลมากพิชัย ซึ่งนายสุธี มากพิชัย มีตำแหน่งเป็นเลขาฯชุมชน ทำให้ง่ายต่อการชักชวนในการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

สมาชิกในชุมชนทั้งหมดมีเชื้อชาติไทยนับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาจะมีตั้งแต่ระดับประถมศึกษา อาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่เรียนจบระดับปริญญาตรีจะเป็นคนรุ่นใหม่ การรวมกลุ่มของคนในชุมชนมีลักษณะเป็นรูปแบบของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ โดยอาศัยเงินจากกองทุนหมู่บ้านให้กู้ยืมไปลงทุนในกิจการต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะนำมาลงทุนในการค้าขาย คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันโดยผ่านกิจกรรมงานบุญของวัดวชิรธรรมสาริต ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เช่น ทำบุญและประกอบกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่างๆ งานทอดผ้าป่า งานบวชให้ชุมชนและวัดมีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้

⁶ ชาลี บุรณศิลป์, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตโพธาราม 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

3.1.4 การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชุมชน

หลังจากมีการสร้างถนนจากถนนสุขุมวิท 101/1 เชื่อมต่อกันถนนศรีนครินทร์ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นรอบๆชุมชน มีร้านอาหาร หอพัก คอนโดมิเนียม หมู่บ้าน เกิดขึ้นมากมาย ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อมีผู้เข้ามาอาศัยในชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 มากขึ้น เนื่องจากการย้ายถิ่นฐานมาจากต่างจังหวัด เพื่อเข้ามาหางานทำตามโรงงาน สถานประกอบการต่างๆ บ้านหลายหลังถูกสร้างขึ้นบนพื้นที่ ที่เป็นบ่อเลี้ยงปลาเก่าของครอบครัวเกษตรกรจนกระทั่งเริ่มเป็นชุมชนที่มีความแออัด มีขยะมูลฝอยเกิดมากขึ้น เนื่องจากไม่มีการจัดการขยะที่ดีต่างคนต่างทิ้ง จนกระทั่งคลองบ้านหลายซึ่งเป็นลำคลองสาธารณะเริ่มมีความตื้นเขิน น้ำเริ่มน้ำเสีย เนื่องจากมีปริมาณขยะที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ถูกทิ้งลงในลำคลองเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการเน่าเสียของกองขยะที่ทับถม เกิดมลภาวะทางกลิ่นตามมาส่งผลกระทบต่อชุมชนและละแวกใกล้เคียง สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากสภาพที่ตั้งของที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 ก็คือ การสร้างบ้านเรือนคอมเพล็กซ์ที่เป็นบ่อเลี้ยงปลาเก่า ทำให้เป็นแหล่งกักเก็บน้ำเสียจากขยะที่ถูกปล่อยทิ้งมาจากที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดการสะสมของสิ่งเน่าเสียต่างๆ

จากการศึกษาค้นคว้าชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 พบว่าแหล่งกำเนิดขยะและน้ำเสียของชุมชนเกิดจากท่อน้ำทิ้งจากบ้านเรือนที่พักอาศัย และขยะมูลฝอยที่เกิดจากการบริโภคใช้สอยของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายลงไปเรื่อยๆ สภาพพื้นที่ของชุมชนกลายเป็นแหล่งสะสมขยะขนาดใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัยของแมลงวัน แมลงสาบ และสัตว์ร้ายต่างๆ ทำให้เกิดมลภาวะทางกลิ่นรบกวนการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทำให้สุขภาวะอนามัยย่ำแย่ลง พบได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ สมัยก่อนผู้คนที่อาศัยในชุมชน ต่างคนต่างทิ้งขยะลงใต้ถุนบ้าน บางบ้านไม่มีถังขยะก็จะทิ้งสิ่งของที่ไม่ต้องการลงใต้ถุนบ้าน สะสมมาเรื่อยๆ ประมาณ 20 ปี ทำให้เกิดการเน่าเสียของขยะแหล่งน้ำใต้ถุนบ้านก็พลอยเน่าเสียไปด้วย ส่งกลิ่นรบกวนตลอดวัน รอบๆบ้านกลายเป็นที่อยู่ของแมลงวัน และสัตว์ร้ายต่างๆ จนกระทั่งต้องร่วมมือกับจัดการแก้ปัญหา โดยการเริ่มที่บ้านของแต่ละคนก่อน ถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไปคงอยู่อาศัยต่อไปไม่ได้”⁷

⁷ เตือนใจ เอี่ยมสินธร , สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

ปัญหาขยะที่เกิดขึ้นในชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 สามารถสรุปสาเหตุได้ดังนี้

(1) เกิดจากสภาพพื้นที่อยู่อาศัย

เนื่องจากสภาพที่ตั้งของที่อยู่อาศัยของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 เป็นบ่อปลาเก่าและมีน้ำขังตลอดทั้งปี เมื่อมีการสร้างบ้านคร่อมบ่อปลาเก่า จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการปล่อยน้ำทิ้งที่เกิดจากการอุปโภค บริโภค ลงด้านล่างของใต้ถุนบ้าน รวมถึงขยะต่างๆ ที่ถูกทิ้งลงเป็นระยะเวลานาน จนเกิดการเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็น และมีมลภาวะกระทบต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

(2) เกิดจากพฤติกรรมของคนภายในชุมชน

พฤติกรรมมักง่ายของคนเป็นส่วนสำคัญทำให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมการดำเนินชีวิตที่ขาดสำนึกในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว อีกทั้งคนที่ย้ายมาส่วนใหญ่เป็นพนักงานหาเช้ากินค่ำ การดำรงชีวิตส่วนใหญ่ต้องเป็นไปอย่างเร่งรีบ ไม่ใส่ใจกับความเป็นอยู่รอบๆ ตัวมากนัก ดังนั้น เมื่อเกิดการบริโภคขยะมีขยะเกิดขึ้นตามมาด้วย การทิ้งเศษอาหารและขยะอินทรีย์ต่างๆ ประกอบกับบรรจุภัณฑ์ที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นถุงพลาสติก โฟม ใส่อาหารซึ่งยากต่อการย่อยสลาย เมื่อเวลาผ่านไปนานมากขึ้น ทำให้เป็นแหล่งสะสมของขยะ เชื้อโรคและสัตว์เลื้อยคลานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้เกิดผลกระทบในวงกว้างและมีผลไปยังคลองบ้านหลาย ซึ่งเป็นลำคลองสาธารณะ ทำให้เกิดการตื้นเขินและน้ำเน่าเสีย

3.1.5 การเริ่มต้นแก้ปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ประธานชุมชน คือ นายเกียรติพงษ์ เกตุลอย เริ่มเข้ามารับตำแหน่งต่อจาก นายประวิณ เกตุลอย ผู้เป็นบิดาเมื่อปี พ.ศ. 2546 มีความคิดที่จะต้องปรับปรุงและพลิกฟื้นสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยพยายามศึกษาหาความรู้จากหนังสือต่างๆ รวมถึงการสมัครเข้าอบรมกับหน่วยงานของราชการ และขอความร่วมมือจากฝ่ายสิ่งแวดล้อมสำนักงานเขตพระโขนง เพื่อขอให้เข้ามาถ่ายทอดความรู้กับคนในชุมชนในด้านการจัดการมูลฝอย และการนำสิ่งเหลือใช้จากครัวเรือน เช่น เศษอาหาร เปลือกผัก ผลไม้ รวมถึงขยะสดจากบริเวณตลาดหน้าชุมชนนำมาทดลองทำน้ำยาชีวภาพ เมื่อมีความชำนาญและร่วมกันทำงานมีจำนวนมากถึงได้นำมาใช้ในการปรับสภาพน้ำด้วย ทำให้สภาพน้ำเริ่มดีขึ้น ประกอบกับในปี 2546 มีเงินกองทุน Miyasawa เข้ามาสนับสนุนกรุงเทพมหานครในส่วนของเขตพระโขนง ทำให้ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5 ได้รับเงินสนับสนุน ในด้านการปรับปรุงถนนทางเข้าชุมชน ทำระบบการ

ระบายนํ้าให้เกิดการไหลเวียนดีขึ้น การได้รับความช่วยเหลือจาก งบ Miyasawa⁸ นี้เป็นจุดสำคัญในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ชัดเจน จากการปรับปรุงสภาพพื้นที่ภายในชุมชนให้มีความสะดวกในการเดินทาง การขุดลอกคูคลองบริเวณด้านล่างของที่พักอาศัย ซึ่งมีทั้งขยะผักตบชวาพบจากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ทุกบ้านจะรับผิดชอบเก็บขยะมูลฝอยบริเวณรอบๆ บ้านของตนเองจากนั้นค่อยไปช่วยบ้านอื่น ทำให้ชุมชนเริ่มมีความสะอาดขึ้นเรื่อยๆ”⁹ ประกอบกับประธานชุมชนคณะกรรมการชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตพระโขนงและสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ในการร่วมศึกษาดูงานที่ เทศบาลตำบลแก่ง จังหวัดระยอง ตามโครงการลดโลกร้อนด้วยมือเรา ซึ่งเป็นอำเภอที่ได้รับการยอมรับในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ทำให้แรงบันดาลใจและเกิดแนวคิดต่างๆ ในการนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“การได้ไปดูงานที่เทศบาลตำบลแก่งทำให้ได้ความรู้เทคนิคต่างๆ เพิ่มขึ้น พอกลับมา ก็เริ่มลงมือทำดู พยายามทดลองหลายๆแบบ เนื่องจากหน้าชุมชนเป็นตลาด ขยะอินทรีย์จึงมีมากเป็นพิเศษ จึงคิดว่านี่เป็นโอกาสที่จะได้นำขยะเหล่านี้มาทำให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เริ่มจากทดลองทำปุ๋ยหมักสูตรใหม่ที่ได้เรียนรู้มา นำมาใช้เลี้ยงไส้เดือนบ้าง เลี้ยงปลาบ้าง จากนั้นสมาชิกในชุมชนก็มาช่วยกัน พอทำนานเข้าเลยกลายเป็นกิจกรรมของชุมชน ทุกวันนี้ก็ยังทำกันอยู่ทำตอนนี้ขยะอินทรีย์แทบไม่เหลือให้สำนักงานเขตนำไปกำจัด”¹⁰

3.1.6 ช่วงที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับ

ในช่วงปี 2550 สำนักงานสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร ร่วมกับสำนักงานเขตพระโขนง ได้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยมีการประกวดชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมชุมชน ซึ่งชุมชนเขตทุโพระ 3, 4, 5 ได้ส่งเข้าประกวดในนามของชุมชนเขตพระโขนง ในโครงการเรารักษ์เจ้าพระยา ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการสร้างความภูมิใจให้กับคนในชุมชน

⁸ Miyasawa เป็นกองทุนสนับสนุนด้านการเงิน ซึ่งรัฐบาลไทยได้กู้เงินจากประเทศญี่ปุ่น เพื่อนำมาอัดฉีดเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ ตามแผนการแก้ไขปัญหาระบบเศรษฐกิจ Miyasawa Plan ในช่วงปี 2542 และสิ้นสุดในปี 2543.

⁹ สุธี มากพิชัย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

¹⁰ เกียรติพงษ์ เกตุลอย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

จากรางวัลดังกล่าวประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน และคนในชุมชนจึงได้มีการประชุมและมีฉันทามติว่าจะต้องเดินหน้าในการจัดการและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชนต่อไปเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนและสืบต่อไปถึงลูกหลาน โดยมีการกำหนดกิจกรรมของชุมชนในทุกวันเสาร์ จะต้องมีการทำความสะอาด ดูแลใต้ถุนบ้าน และรอบๆ บ้านของตนเอง ไม่ให้มีขยะหลงเหลืออยู่ นอกจากนั้นยังมีการรณรงค์ผ่านเครื่องขยายเสียงของชุมชนเพื่อเป็นการกระตุ้นสร้างจิตสำนึกในการร่วมกันดูแลชุมชน และจะมีป้ายคำขวัญต่างๆ ติดบริเวณรอบๆ ชุมชน เพื่อเป็นการปลุกฝังให้กับเด็กๆ ภายในชุมชน ปัจจุบันจะเห็นว่าพื้นที่ใต้ถุนบ้านสามารถเลี้ยงปลาเพื่อเป็นอาชีพเสริมได้ได้ เนื่องจากสภาพน้ำเข้าสู่สภาวะปกติสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ประธานชุมชนและกรรมการชุมชนร่วมกันออกกฎระเบียบ ตั้งแต่เริ่มต้นจัดการขยะชุมชน โดยการนำดาข่ายมาชิงใต้ถุนบ้าน ถ้าบ้านไหนทิ้งขยะลงมาก็จะรู้ได้ทันที คนที่ทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทางจะกลายเป็นแกะดำของชุมชน...”¹¹

3.2 กระบวนการในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5

3.2.1 วิธีการจัดการขยะโดยการนำกลับไปใช้ประโยชน์ภายในชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5

จากการศึกษาพบว่าได้มีการนำแนวความคิดใหม่ๆ เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาในการแก้ไขปัญหามลพิษและน้ำเสียของชุมชน จากการศึกษาหาความรู้ของประธานชุมชนและได้มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน และนำมาทดลองปรับใช้ เพื่อรักษาการเน่าเสียของแหล่งน้ำภายในชุมชน โดยการทำ EM Ball และน้ำจุลินทรีย์หรือที่เรียกว่าน้ำยา EM โดยนำเศษอาหาร เศษผักผลไม้ ภายในชุมชนและที่เหลือทิ้งจากตลาดหน้าชุมชนนำมาผสมกับหัวเชื้อน้ำตาล ทำการหมักจนกลายเป็นจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ สามารถนำมาใช้ในการปรับสภาพน้ำของชุมชน โดยใช้วิธีการโยน EM Ball ร่วมกับน้ำจุลินทรีย์บรรจุถังเจาะรูแล้วปล่อยให้หยดลงไปยังใต้ถุนบ้าน ทำให้น้ำมีคุณภาพดีขึ้น ซึ่งมีผลทำให้คลองบ้านหลายจากที่มีสภาพน้ำที่ไม่ดีกลับมาใสอีกครั้ง อีกทั้งยังเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

¹¹ เตือนใจ เอี่ยมสินธร , สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

ภาพที่ 3.3 เศษผักผลไม้ที่ได้จากตลาดนัดหน้าชุมชนเพื่อทำน้ำจุลินทรีย์

ที่มา: คู่มือต้นแบบการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนด้วยชุมชน สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 3.4 นำวัสดุติดต่างมาบดย่อยก่อนทำการหมักลงถัง

ที่มา: คู่มือต้นแบบการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนด้วยชุมชน สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 3.5 ภาพการผสมขยะอินทรีย์ลงในถังหมักเพื่อทำน้ำจุลินทรีย์

ที่มา: คู่มือต้นแบบการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนด้วยชุมชน สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

3.2.1.1 การนำน้ำจุลินทรีย์และEM Ball ใช้ในการปรับสภาพน้ำเสียซึ่งเกิด

จากขยะของชุมชน

น้ำจุลินทรีย์ที่หมักได้จะถูกบรรจุใส่ถังพลาสติกขนาด 40 ลิตร โดยเจาะรูแล้วใส่หัวก๊อก เพื่อที่สามารถทำการเปิดปิดได้และปรับระดับการไหลของน้ำจุลินทรีย์ นำไปวางตามจุดสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณใต้ถุนบ้าน จากนั้นจะทำการปล่อยหัวเชื้อจุลินทรีย์เป็นระยะสั้นๆ วันละ 1-2 ครั้ง ทำไปเรื่อยๆ ซึ่งน้ำจุลินทรีย์ 1 ถัง จะสามารถใช้ได้ประมาณ 10 วัน เมื่อหมดถังจะทำการเติมและสังเกตคุณภาพของน้ำอยู่ตลอดอย่างสม่ำเสมอ ส่วน EM Ball จะใช้รวมกันกับน้ำจุลินทรีย์ในการปรับสภาพน้ำที่เน่าเสียซึ่งเกิดจากการทิ้งขยะจากครัวเรือนลงไปได้ถุนบ้าน

ภาพที่ 3.6 สมาชิกในชุมชนนำ EM Ball ไปช่วยปรับสภาพน้ำบริเวณใต้ถุนบ้าน

ที่มา: คู่มือต้นแบบการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนด้วยชุมชน สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 3.7 สภาพน้ำบริเวณใต้ถุนบ้านหลังจากใช้จุลินทรีย์ช่วยในการบำบัด

ที่มา: ถ่ายภาพโดย นายกิตติ มีศิริ

3.2.1.2 การทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์

โดยรวมเศษพืช ผัก ผลไม้เหลือจากการบริโภค รวมทั้งเศษผักผลไม้และขยะอินทรีย์อื่นๆ จากตลาดนัดหน้าชุมชนผสมกับมูลสัตว์ ปุ๋ยที่ได้จะนำมาใส่ในแปลงพืชผักสวนครัวและต้นไม้ต่างๆในชุมชน

ภาพที่ 3.8 การทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากขยะอินทรีย์

ที่มา: ถ่ายภาพโดย นายกิตติ มีศิริ

ภาพที่ 3.9 ปุ๋ยหมักชีวภาพจากขยะอินทรีย์นำมาใส่แปลงผักในชุมชน

ที่มา: ถ่ายภาพโดยนายกิตติ มีศิริ

3.2.1.3 นำขยะอินทรีย์ที่เหลือจากครัวเรือนนำมาเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ย

น้ำหมักมูลไส้เดือนผลิตจากการหมักรวมกันของมูลสัตว์และรำข้าวเศษผักผลไม้ที่เหลือจากการบริโภค โดยบดให้ละเอียดและนำมาใส่ภาชนะที่เตรียมไว้ ซึ่งเป็นภาชนะที่เหลือใช้จากขยะของชุมชน จากนั้นนำไส้เดือนไปเพาะเลี้ยงไว้จนได้มูลของไส้เดือนสามารถนำไปทำปุ๋ย และบรรจุใส่

ขวดพลาสติกแจกให้คนในชุมชนนำไปใช้กับแปลงผักสวนครัวที่ปลูกไว้บริเวณในครัวเรือน ใช้บำรุงต้นไม้ เนื่องจากมีจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ต่อพืช

3.2.1.4 นำกิ่งไม้เศษไม้นำมาทำน้ำส้มควันไม้

โดยนำกิ่งไม้และเศษไม้ที่อยู่ในชุมชน นำมาทำน้ำส้มควันไม้โดยการนำมาเผาในเตาที่ออกแบบมาเป็นพิเศษ เมื่อมีการเผาได้ระยะหนึ่ง ความร้อนเตาในเตาจะไล่ความชื้นในเศษไม้ ออกและเกิดการควบแน่นกลายเป็นหยดน้ำ เรียกว่าน้ำส้มควันไม้ มีลักษณะเป็นสีน้ำตาลมีกลิ่นไหม้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการกำจัดศัตรูพืช และสามารถนำไปปรับปรุงดินได้

3.2.1.5 นำขยะอินทรีย์มาเลี้ยงสัตว์และเลี้ยงปลาเพื่อเป็นอาชีพเสริม

จากการศึกษาพบว่าขยะอินทรีย์สามารถนำไปคัดแยกเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ เช่น นำใส่ปลาไปเลี้ยงปลาตุ๊ก ส่วนเปลือกผลไม้้นำไปเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ ที่วัดวชิรธรรมสาริต ซึ่งทางชุมชนได้ใส่ชีวิตมาเลี้ยงไว้ โดยใช้เงินทุนจากการขายขยะรีไซเคิลที่ได้จากการรวบรวมจากผู้ที่ย้ายในชุมชนเหตุเพราะ 3,4,5 จากนั้นจะนำไปบริจาคให้หมู่บ้านที่ขาดแคลนในต่างจังหวัดเพื่อนำไปเลี้ยงประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อไป

ภาพที่ 3.10 บ่อเลี้ยงปลาของคนในชุมชนที่เลี้ยงโดยใช้เศษผักและเศษอาหาร
ที่มา: ถ่ายภาพโดย นายกิตติ มีศิริ

ภาพที่ 3.11 ใช้เศษผักและเศษผลไม้้นำไปใช้เลี้ยงโคกระบือ

ที่มา: คู่มือต้นแบบการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนด้วยชุมชน สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร
หลักปฏิบัติดังกล่าวที่ชาวชุมชนเขตไทพราะได้นำมาปฏิบัติมีความสอดคล้องกับพระราชดำริในการจัดการสิ่งแวดล้อมของในหลวงรัชกาลที่ 9

“ขยะมีหลายประเภท หลักการคือทำอย่างไรให้ขยะอินทรีย์ถูกจุลินทรีย์ย่อยสลายให้หมดไป ซึ่งจุลินทรีย์ต้องการออกซิเจนเป็นพลังงานในการย่อยสลาย หากไม่มีออกซิเจนแบคทีเรียก็จะไปดึงออกซิเจนจากสารประกอบที่อยู่ในสารอินทรีย์มาใช้ ทำให้เกิดมีกลิ่นเหม็น”¹²
การจัดการขยะตามแนวพระราชดำริ คือ การทำให้ขยะย่อยสลายและเป็นปุ๋ยโดยใช้อากาศ ทรงเน้นย้ำว่าทำอย่างไรคนไทยจึงจะแยกขยะ และนำขยะอินทรีย์ไปทำปุ๋ยหมัก นำเอาส่วนที่เป็นขยะรีไซเคิลมาประดิษฐ์เป็นวัสดุของใช้ และแปรสภาพขยะอันตรายให้ไม่มีพิษ

3.3 วิธีการจัดการขยะรีไซเคิล

จากการศึกษาพบว่าประชาชนชุมชน และคณะกรรมการชุมชนรวมถึงคนในชุมชนต่างมีความตระหนักถึงการดูแลสุขภาพแวดล้อมของชุมชน และเห็นคุณค่าของขยะที่สามารถนำมารีไซเคิลได้ โดยเฉพาะขยะประเภทพลาสติกที่มีรถจากบริษัทปูนซีเมนต์ไทย มารับซื้อเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในรูปของเชื้อเพลิงเพื่อลดการใช้ถ่านหิน ขยะเหล่านี้สามารถเปลี่ยนมาเป็นรายได้เสริมของครอบครัว ส่งผลสำคัญต่อการลดปริมาณของขยะภายในชุมชนได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการประชาสัมพันธ์และการ

¹² สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานพระราชดำริ, “องค์ความรู้สืบสานแนวพระราชดำริ เรื่อง สิ่งแวดล้อม” http://region1.prd.go.th/ewt_news.php?nid=875 (สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2560).

จัดกิจกรรมต่างๆ ด้านการจัดการขยะของชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมทอดผ้าป่าขยะสามัคคี โดยคนในชุมชนจะร่วมกันนำขยะที่สามารถขายได้นำมารวบรวม เมื่อได้ในปริมาณที่มากทางกรรมการชุมชนก็จะนำขึ้นรถกระบะเพื่อนำไปขายที่ร้านรับซื้อขยะรีไซเคิล เมื่อได้เงินจากการขายแล้ว จะนำเงินไปถวายวัดวชิรธรรมสาริต ทำให้ทุกคนมีความเต็มใจและมีแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเพราะทำแล้วได้บุญและมีความสุขใจพบได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า “การร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นสามารถสร้างประโยชน์ได้ 2 ทางคือ ได้ความสะอาดและสิ่งแวดล้อมที่ดีเกิดกับชุมชนกับทำแล้วได้บุญ”¹³

ภาพที่ 3.12 จุดคัดแยกขยะรีไซเคิลของชุมชน

ที่มา: สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร

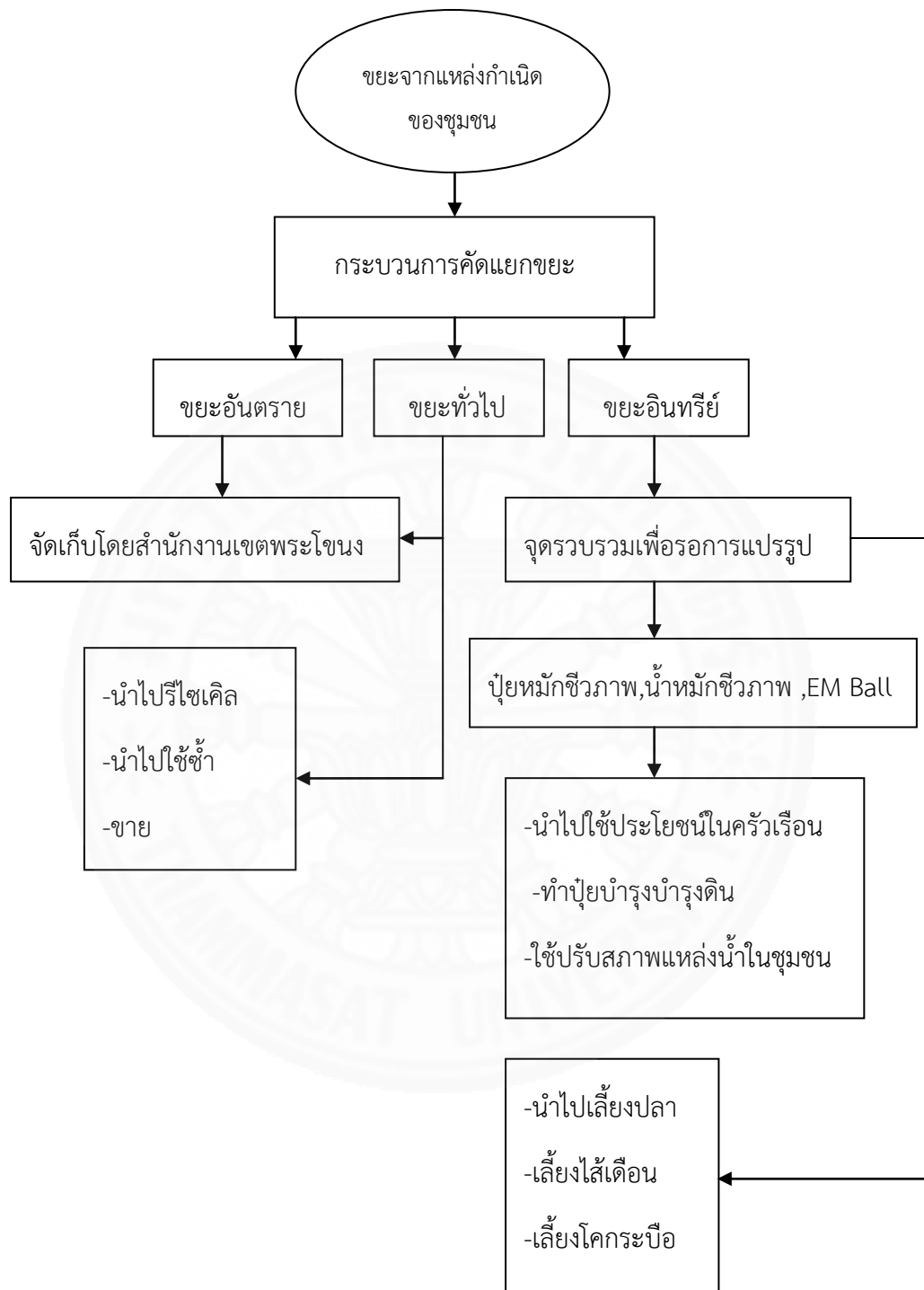
3.4 วิธีการจัดการขยะทั่วไปที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้และขยะอันตราย

การกำจัดขยะมูลฝอยที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์การเก็บขนจะมีอาสาสมัครเป็นผู้ทำการชักลากลำมารวบรวมบริเวณจุดรวมขยะบริเวณหน้าชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 เพื่อรอฝ่ายรักษาความสะอาดฯ ของสำนักงานเขตพระโขนง เป็นผู้เก็บขนเพื่อนำไปกำจัดและทำลายอย่างถูกสุขลักษณะ ที่โรงงานกำจัดมูลฝอยอ่อนนุช ซึ่งสำนักงานเขตพระโขนงจะใช้รถยนต์เก็บขนมูลฝอยที่จุดรวบรวมขยะของชุมชน โดยจะทำการเก็บทุกวันเริ่มตั้งแต่เวลา 5.00 น. จากนั้นขยะทั้งหมดจะถูกรวบรวมไปฝังกลบที่อำเภอนวมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนขยะติดเชื้อจะถูกนำไปกำจัดโดยการเผาที่ศูนย์กำจัดมูลฝอยอ่อนนุช กรุงเทพมหานคร

¹³ สุธี มากพิชัย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

3.5. วิธีการจัดการน้ำทิ้งจากครัวเรือน

การบริโภคจากครัวเรือน สิ่งที่ทำให้เกิดการทำลายสภาพน้ำและสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำ คือ คราบไขมันและเศษอาหารจากการประกอบอาหาร การล้างภาชนะต่างๆ ซึ่งจะปะปนมากับน้ำทิ้ง การทำเครื่องดักไขมันเป็นแนวความคิดของประธานชุมชนคนก่อนคือ นายประวิณ เกตุลอย วัตถุประสงค์เพื่อลดปัญหาน้ำเน่าเสียของชุมชน ทำจากวัสดุที่สามารถหาได้รอบๆ ชุมชน นำมาประดิษฐ์และออกแบบเอง การออกแบบเครื่องดักไขมันของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 คือ การนำถังพลาสติกขนาด 20 ลิตร ซึ่งเป็นถังที่ซื้อจากร้านขายของเก่า ซึ่งเป็นถังที่เคยบรรจุน้ำยาต่างๆ โดยนายสุธี มากพิชัย เลขาชุมชนจะเป็นผู้ดำเนินการในการจัดหาถังตามจำนวนของครัวเรือนทั้งหมดที่ปลูกบ้านพร้อมบ่อน้ำ โดยจะมีช่างภายในชุมชนเป็นผู้ช่วยในการประกอบ โดยการผ่าถังออกแล้วนำท่อประปาขนาด 3 นิ้ว ติดตั้งเป็นจุดปล่อยน้ำเสีย ซึ่งภายในถังจะนำตะกร้าที่มีช่องถี่ๆ นำมาวางไว้เป็นตัวกรองเศษอาหารเพื่อไม่ให้ไหลลงไปในแหล่งน้ำ ซึ่งผู้อาศัยจะต้องมีการดักไขมันออกเป็นระยะเพื่อไม่ให้ตะกอนไขมันหลุดลอดลงไปใต้น้ำ โดยจะทำการดักไขมันออกทุก 5-7 วัน

ภาพที่ 3.13 รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนของชุมชนเกษตรโพธิ์ระ 3,4,5

ที่มา : สรุปรโดยผู้ศึกษา

3.6 ผลลัพธ์จากการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน

ผลลัพธ์จากการร่วมกันดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยของชาวชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5 ส่งผลให้ขยะในชุมชนลดลงมากกว่า 1200 กิโลกรัมต่อวันลดเหลือเพียงประมาณวันละ 100 กิโลกรัมต่อวันเท่านั้น ทำให้สิ่งแวดล้อมและสภาพความเป็นอยู่มีความสะอาด เกิดสุขภาวะที่ดี เกิดองค์ความรู้ในการจัดการขยะมูลฝอยสามารถนำสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์และกำลังจะกลายเป็นขยะให้กลับมามีคุณค่าสามารถสร้างประโยชน์ได้อีกครั้ง มีการนำองค์ความรู้ต่างๆที่ได้จากการปฏิบัติจริงมาถ่ายทอดให้กับผู้ที่มีความสนใจได้อีกทั้งสามารถสร้างจิตสำนึกสาธารณะในการร่วมกันแก้ไขปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น โครงการคัดแยกขยะในครัวเรือน กิจกรรมทอดผ้าป่าขยะรีไซเคิล กิจกรรมถนนปลอดถัง กิจกรรมหิ้วถุงผ้าไปตลาดซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สามารถสร้างจิตสำนึกที่ตีร่วมกันในการจัดการขยะของชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนที่ปลอดจากขยะจากการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความคุ้นเคยและกลายเป็นพฤติกรรมเป็นประจำตัวมีการส่งต่อไปถึงบุตรหลานด้วยการสอนร่วมกับการทำให้ดูเป็นแบบอย่างสิ่งนี้เป็นจุดสำคัญจะทำให้เกิดความต่อเนื่องและพัฒนาให้เป็นความยั่งยืนได้นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชนซึ่งสามารถนำสิ่งนี้ไปใช้ในการแก้ปัญหาอื่นๆ ของชุมชนได้อีกด้วย

บทที่ 4

ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5

จากการศึกษาเรื่องปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 เป็นการศึกษาชุมชนที่มีความน่าสนใจในหลายแง่มุม เนื่องจากเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ทำให้เกิดผลเสียตามมามากมาย โดยเฉพาะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทุกคนในชุมชน การแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องมีการจัดการแบบบูรณาการ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยหลายประการประกอบกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน วิธีการจัดการมูลฝอย การมีส่วนร่วมของคนภายในและภายนอกชุมชน ทูทางสังคม ชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 เป็นชุมชนตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการร่วมมือจัดการขยะมูลฝอยสามารถสรุปได้ดังนี้ สถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากสะสมของขยะมูลฝอยภายในชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนได้รับการแก้ไขจนหมดสิ้น ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกสาธารณะคือการอยากเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน และได้สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมพร้อมกับการเข้ามาช่วยดูแลป้องกัน ไม่ให้ปัญหาขยะมูลฝอยกลับมาทำลายสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอีก มีการคัดแยกประเภทของขยะมูลฝอยก่อนทิ้งและสามารถนำสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์กลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเหลือขยะให้สำนักงานเขตไปกำจัดน้อยมาก รูปแบบการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยได้แก่ การนำกลับมาใช้ซ้ำ การนำมาแปรรูปเป็นปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ การนำมาเลี้ยงสัตว์และสามารถสร้างรายได้เพิ่มจากการขายขยะรีไซเคิล ทำให้ปริมาณขยะในชุมชนลดน้อยลงมากจาก 1,200 กิโลกรัมต่อวัน เหลือเพียงวันละ 100 กิโลกรัมต่อวันเท่านั้น และยังสามารถเก็บถังหน้าบ้านนำเข้าไปไว้ในบ้านทำให้ถนนปลอดจากถังขยะ และปลูกไม้ดอกไม้ประดับพืชสวนครัวหรือสมุนไพรในกระถางตั้งวางแทนจุดที่เคยตั้งถังขยะ บำบัดน้ำที่เคยเน่าเสียจากการทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำให้กลับมาใสสะอาดอีกครั้ง จากการร่วมมือติดตั้งถังดักเศษอาหารและไขมันที่ประดิษฐ์เองในครัวเรือน ทำให้แหล่งน้ำในชุมชนสะอาด สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงปลาตุ๊ก โดยอาศัยเศษอาหารจากครัวเรือนและตลาดสดสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ ปรับวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำวัสดุเหลือใช้มาเป็นภาชนะในการปลูก เช่น ยางรถยนต์ ข่งขนมจลิน และนำปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตได้เองมาให้บำรุงพืชผักสวนครัวและต้นต้นไม้ที่ปลูกบริเวณบ้าน ชุมชนเขตไพเราะได้รับการจัดตั้งให้เป็นศูนย์การเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนและเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในเขตพระโขนงและเขตพื้นที่ใกล้เคียง มีการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการขยะมูลฝอยให้กับชุมชนใกล้เคียงโดยร่วมกันเป็นเครือข่ายภาค

ประชาชน และส่งต่อค่านิยมทางความคิด ทักษะคิด รวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการรักษาดูแลสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่โดยผ่านกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของชุมชนซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมกับชุมชนอื่นได้

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน ของชุมชนเกตุไพเราะ 3,4,5

ในการสืบค้นข้อเท็จจริงในประเด็นปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน ของชุมชนเกตุไพเราะ 3,4,5 พบว่าผู้สัมภาษณ์ได้ให้คำตอบไม่แตกต่างกันมากนัก สามารถสรุปได้ 4 ปัจจัยดังนี้

4.1. ปัจจัยผู้นำ

พบว่าชุมชนเกตุไพเราะ 3, 4, 5 ผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีจิตสาธารณะพร้อมที่จะนำสมาชิกในชุมชนต่อสู้กับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น โดยมีความตั้งใจและคิดว่าต้องเริ่มต้นแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญของการเกิดมลภาวะต่างๆภายในชุมชน ได้แก่ ปัญหาขยะที่ส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำที่อยู่ด้านล่างของที่พักอาศัยในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาขยะล้นชุมชน ซึ่งเกิดจากพฤติกรรมของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนมีการนำแนวคิดและองค์ความรู้ต่างๆ มาใช้ในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนพบได้จากคำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ที่ว่า

“เครื่องดักไขมันซึ่งเกิดจากแนวคิดของผู้นำชุมชน ซึ่งได้ศึกษาหาความรู้ ทำการออกแบบและทดลองใช้ เมื่อเห็นว่าได้ผลดีจึงเสนอคณะกรรมการชุมชนเพื่อให้ทุกครัวเรือนมาร่วมกันประดิษฐ์ และนำไปติดตั้งตามบ้าน เพื่อช่วยดักขยะอินทรีย์และไขมันไม่ให้ลงไปปะปนในแหล่งน้ำซึ่งชุมชนได้เริ่มทำก่อนที่หน่วยงานของกทม. จะเข้ามารณรงค์เสียอีก”¹

ผู้นำชุมชนเกตุไพเราะ 3, 4, 5 เป็นผู้นำที่มีลักษณะเป็นผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ (Visionary Leadership) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีการคิดแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน ซึ่งก่อนหน้านี้คนในชุมชนมักทิ้งขยะ เศษอาหารต่างๆ ลงไปในน้ำใต้ถุนบ้านทำให้เกิดน้ำเน่าเสียตามมา ผู้นำชุมชนมีการนำแนวคิดภูมิปัญญามาใช้ คือการทำเครื่องกรองไขมัน มาเป็นเครื่องช่วยบำบัดน้ำที่ทิ้งจากครัวเรือน เป็นการมองโดยมีวิสัยทัศน์ ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้

¹ สุธี มากพิชัย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเกตุไพเราะ 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

เกิดขึ้นกับการแก้ปัญหาปัจจุบัน ซึ่งหากปล่อยไว้อาจเป็นปัญหาใหญ่ได้ในอนาคต อีกทั้งผู้นำชุมชนยังเสียสละเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตนเองได้วางไว้ ซึ่งหากชุมชนอื่นมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ออกทุนทรัพย์ในการทำเครื่องดักไขมันให้กับครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชน นับเป็นผู้นำที่มีความ และสามารถประดิษฐ์เครื่องมือช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีได้ เพราะฉะนั้นการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ สามารถมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะยาวได้ จะเป็นการป้องกันความเสียหายจากผลกระทบต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องจาก คำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ที่ว่า

“แนวทางการจัดการขยะของชุมชนสิ่งแรกคือ การกระตุ้นให้ทุกคนมีจิตใจที่จะทำประโยชน์ ให้กับท้องถิ่นที่ตนเองอยู่อาศัย เนื่องจากเป็นสิ่งที่สามารถทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการปัญหาขยะด้วยตนเองได้ การได้ไปดูงานที่เทศบาล ตำบลแก่ง จังหวัดระยอง ทำให้เกิดแรงจูงใจในการเข้ามาร่วมแก้ปัญหาอย่างจริงจัง เมื่อกลับมาได้ประชุมหารือกับกรรมการชุมชน ซึ่งทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่า จะต้องร่วมมือกันโดยเริ่มจากการประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนเข้าใจแนวคิด จากนั้นก็เริ่มร่วมกิจกรรมต่างๆ เป็นระยะๆ ทุกคนก็เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเห็นว่ามันดีกับตนเองด้วย จากคนที่ไม่เคยเข้าร่วมก็เข้ามาร่วม ชุมชนก็เริ่มสะอาดน่าอยู่คุณภาพชีวิตก็ดีขึ้น”²

จากแนวคิดของผู้นำชุมชนจะให้เห็นว่าเป็นการเริ่มต้นทำงานจากจุดเล็กๆ คือการเริ่มต้นจากตนเองก่อน สร้างจากจุดเล็กไปสู่จุดใหญ่ทำให้เกิดกระแสความร่วมมือในภาพใหญ่ของชุมชนได้ เป็นผู้นำชุมชนในเชิงปฏิรูป (Transformational Leadership) คือการสร้างแรงบันดาลใจ สร้างแรงจูงใจ ร่วมกับการส่งเสริมและปลุกเร้าคนในชุมชนรับรู้ถึงปัญหา และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขได้อย่างดี ด้วยการให้ทุกคนร่วมกันดูแลรับผิดชอบต่อชุมชนและสาธารณะ ซึ่งผู้นำชุมชนชุมชนเขตทุไฟระ 3, 4, 5 มีการกระตุ้นเพื่อให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชน โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้

1. สร้างจิตสำนึกรักชุมชนก่อน โดยเห็นแก่สาธารณะเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ผู้นำชุมชนจะทำให้ทุกคนเห็นเป็นตัวอย่างก่อน โดยทำให้เห็นถึงความตั้งใจที่แท้จริง ทำให้คนในชุมชนนึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากยิ่งขึ้น เมื่อระยะเวลาผ่านไปและมีผลงานปรากฏชัดเจนจึงเริ่มชักชวนให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม

² เกียรติพงษ์ เกตุลอย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุไฟระ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

2. สร้างแนวคิดในการทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการชุมชนและสมาชิกในชุมชน เนื่องจากทำให้เกิดความเชื่อมโยง แนวทางและแผนการทำงานให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบ โดยใช้ การประชาสัมพันธ์ในหลายๆ รูปแบบทั้งเสียงตามสาย ป้ายประชาสัมพันธ์ โดยมีการประชาสัมพันธ์ อย่างต่อเนื่อง เข้าใจได้ง่าย และที่สำคัญที่สุดคือ การบอกต่อกันปากต่อปากซึ่งสามารถขยายไปยัง ชุมชนในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว โดยเน้นการ ประชาสัมพันธ์ด้านการคัดแยกขยะ การนำมาเก็บที่จุด รวบรวม การแปรรูป และการนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

3. รมรงค์ประชาสัมพันธ์ ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำการขับเคลื่อนของทุกคนในชุมชน โดย เป็นผู้ริเริ่มให้มีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ โดยใช้เสียงตามสาย (หอกระจายเสียง)ของชุมชน และจัดให้ มีป้ายรณรงค์ต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจ วิธีการและรูปต่างๆในการจัดการขยะ มูลฝอย ซึ่งมีการเชิญชวนให้ทำกิจกรรมโดยมีการแจ้งเวลาสถานที่ในการร่วมทำกิจกรรม

4.การจัดอบรมศึกษาดูงานให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้ ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกได้แก่ สำนักงานเขตพระโขนง สำนักสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร เพื่อขอความอนุเคราะห์ ในการสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม อบรมความรู้ หลักวิธีการต่างๆ ในการจัดการขยะมูลฝอย เช่น อบรมการทำน้ำยาชีวภาพสูตรต่างๆ การสร้างประโยชน์จากขยะหรือ วัสดุเหลือใช้ จากการทำงานและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทำให้คนในชุมชนเกิดความคุ้นเคยและ กลายเป็นวิถีปฏิบัติในเวลาต่อมา ร่วมกับการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการ ขยะมูลฝอยชุมชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ ชุมชนและสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับคนอื่นๆที่มีความสนใจ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้สัมภาษณ์ ที่ว่า

“คนในชุมชนไม่ได้มีความชำนาญในการจัดการขยะเหมือนกันทุกคนก็เลยคิดว่าทำ อย่งไรถึงจะให้ทุกคนมีความรู้ใกล้เคียงกันและก็ถูกหลักวิชาการด้วย จึงได้ ประสานไปที่เขตว่าจะขอความช่วยเหลือในการเข้ามาอบรมความรู้การจัดการขยะ ที่ถูกต้องให้กับคนในชุมชนเขตก็ส่งวิทยากรมาอบรมแนะนำให้ จากนั้นทุกคนก็มี พื้นฐานความรู้ มีทักษะสามารถทำได้อย่างถูกหลักการด้วยตนเอง”³

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนจะพบว่าผู้นำชุมชนมีการทำงานที่เป็นขั้นตอนโดยจะ ใช้วิธีการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้กับคนก่อนเพื่อให้เกิดความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ

³ เกียรติพงษ์ เกตุลอย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

จากนั้นจะมีการกระตุ้นให้เข้ามาร่วมในขั้นตอนต่างๆเพื่อร่วมหาทางออกในการแก้ปัญหาเรียกได้ว่าเป็นผู้นำที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลง ทำให้ผู้ตามมีสำนึกในความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงาน เป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้ชุมชนสูงสุดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ผู้นำชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 มีความเข้มแข็งมีจิตสาธารณะสูงส่งเป็นคนรวยที่ติดดินทำงานทำด้วยใจจริงๆ มีความสุขกับการทำงานให้กับชุมชนทำให้ชาวบ้านรักและศรัทธา การเป็นเจ้าของที่ดินไม่ใช่สิ่งที่ทำให้ทุกคนเชื่อและทำตาม ที่เห็นชุมชนอื่นๆ เจ้าของที่ดินให้คนเช่าที่อยู่อาศัยแบบเดียวกันแต่ไม่เห็นว่าจะประสบความสำเร็จในการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมเหมือนกับที่นี่”⁴

จะเห็นได้ว่าผู้นำชุมชนเขตไพเราะ เป็นผู้นำที่สร้างแรงบันดาลใจและแรงจูงใจในการร่วมแก้ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น มีการทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง มีความชัดเจนในการเข้าแก้ปัญหาไม่ใช่เพียงแต่คิดแล้วให้ ผู้อื่นทำเพียงอย่างเดียว เป็นผู้นำที่แสดงให้เห็นความมุ่งมั่นตั้งใจ และความเข้มแข็งในการทำงานเป็นอย่างทำนองเดียวกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ต้องร่วมกันทำเพื่อทุกคนในชุมชน โครงการเหล่านี้ผมคิดว่าควรจะทำต่อไปให้มันยั่งยืน...ผมยินดีที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม...”⁵

เห็นได้ว่าผู้นำชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5 สามารถดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกและเป็นการปลูกฝังให้เกิดความรักในถิ่นที่อาศัย โดยดำเนินการในรูปแบบโครงการต่างๆ เช่น โครงการชุมชนไร้ถัง กิจกรรมหิ้วถุงผ้าถือตะกร้าไปตลาด เพื่อกระตุ้นให้ทุกคนร่วมลดการเกิดขยะ และร่วมดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชน เริ่มตั้งแต่การตัดสินใจ การดำเนินโครงการ การประเมินผลด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงการให้ความสำคัญกับข้อคิดเห็นและความต้องการของคนในชุมชน ร่วมกับการจัดกิจกรรมรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมชุมชน การมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน ด้วยการสร้างสำนึกในการดูแลและหวงแหนชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของเนตร์พัฒนา ยาวีราช⁶ ซึ่งกล่าวไว้ว่าผู้นำเชิงวิสัยทัศน์จะต้องมีลักษณะดังนี้เป็นผู้นำในการทำงานที่

⁴ สิทธิสมบูรณ์ เจริญพาณิชย์พันธ์, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, สำนักงานเขตพระโขนง, 4 กรกฎาคม 2560.

⁵ เกียรติพงษ์ เกตุลอย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

⁶ เนตร์พัฒนา ยาวีราช, *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์*, พิมพ์ครั้งที่1(กรุงเทพฯ:บริษัท เซนทรัลเอ็กซ์เพรส,2546),115.

ทำทาสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ และส่งเสริมให้ผู้อื่นมีความคิดริเริ่มใหม่ๆ ที่ทำทาส มีแรงบันดาลใจและกระตือรือร้น โดยการทำให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันกับผู้อื่นส่งเสริมการทำงานเป็นทีม ให้การสนับสนุนผู้อื่นทำตนเป็นต้นแบบและตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นนำมาซึ่งการบรรลุความสำเร็จสูงสุดในการทำงานจากจิตวิญญาณอย่างแท้จริง ประธานชุมชนเกตุไพเราะ 3, 4, 5 เป็นนักพัฒนาและนักคิดในการแก้ไขปัญหา มีความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อให้ประสบความสำเร็จ มีการใช้เครื่องมือประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน สนับสนุนสมาชิกในการทำงานร่วมกัน พร้อมกับการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเยาวชนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการร่วมดูแลชุมชนต่อไป สังเกตได้ว่าสภาพความเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบทยังต้องมีการพึ่งพาและมีความเคารพในผู้นำชุมชนสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประธานชุมชนที่เป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทำให้ได้รับการตอบสนองที่ดีในเรื่องต่างๆ ประกอบกับประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนมีความเข้มแข็ง จริงจังในการทำงาน และอุทิศตนให้กับคนในชุมชนเห็นอย่างป็นรูปธรรม ความเข้มแข็งของผู้นำดังกล่าว ทำให้เกิดมาตรการทางสังคมขึ้นเพื่อกำกับพฤติกรรมของคนในชุมชนทำให้เล็งเห็นถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง จึงให้เกิดผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

4.2 วิธีการจัดการขยะมูลฝอย

พบว่าวิธีการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเกตุไพเราะ 3, 4, 5 ได้นำแนวคิดวิธีการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (CBM) มีการบูรณาการแนวทางและวิธีการต่างๆ โดยนำความรู้ทางวิชาการมาดำเนินการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ หลัก 3R กล่าวคือ

4.2.1 การลดการใช้ (Reduce) คนในชุมชนเกตุไพเราะ 3, 4, 5 ได้ร่วมกันรณรงค์ให้ทุกคนร่วมมือกันหลีกเลี่ยงการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ย่อยสลายยาก เช่น กล่องโฟม ถุงพลาสติก โดยร่วมกันจัดโครงการใช้ถุงผ้าลดโลกร้อน ในการนำไปใช้ในการจ่ายตลาดซื้อของรวมถึงขอความร่วมมือจากผู้ค้าบริเวณตลาดสดหน้าชุมชน เพื่อเป็นการลดปริมาณการใช้ถุงพลาสติก และใช้วัสดุจากธรรมชาติ เช่น ใบตองในการใส่อาหาร

4.2.2 การใช้ซ้ำ (Reuse) โดยการนำสิ่งต่างๆ ที่ใช้งานไปแล้ว แต่ยังมีสภาพที่ใช้งานได้ นำกลับมาใช้อีก เช่น ขวดแก้ว, ยางรถยนต์ ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงเป็นกระถางนำมาปลูกผักสวนครัว เช่น พริก กระเพรา ผักชี ตะไคร้

4.2.3 การแปรรูปนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) โดยนำวัสดุที่ได้จากการตัดแยกภายในครัวเรือน ได้แก่ ขวดพลาสติก กระดาษหนังสือพิมพ์ นำไปขายให้กับร้านรับซื้อวัสดุรีไซเคิล เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว และมีการจัดกิจกรรมผ้าป่ารีไซเคิล เพื่อให้คนในชุมชนนำขยะรีไซเคิลมารวมกัน และ

นำไปขายเงินที่จากการขายขยะรีไซเคิลจะถูกรวบรวม และนำไปบริจาคที่วัดวชิรธรรมสาริต ในนามของชาวชุมชนเขตทุ่งโพธิ์ระ 3, 4, 5 วิธีการจัดการขยะพบว่าชุมชนเขตทุ่งโพธิ์ระ 3, 4, 5 มีวิธีการกำจัดโดยแยกตามองค์ประกอบใหญ่ๆ เป็น 4 ประเภทหลัก

4.2.3.1. ขยะที่ย่อยสลายได้ ส่วนใหญ่จะเป็นขยะจากครัวเรือน และจากตลาดสดหน้าชุมชนโดยจะมีจุดทิ้งส่วนกลางเพื่อนำมาทำเป็นปุ๋ย และทำน้ำชีวภาพ เช่น เศษผัก เศษผลไม้ ส่วนเศษอาหารจะนำไปเลี้ยงปลาบริเวณใต้ถุนบ้าน

4.2.3.2. ขยะทั่วไป เช่น ถุงพลาสติก โฟม เศษผ้า จะถูกรวบรวมเพื่อขายให้กับบริษัท SCG นำไปทำเชื้อเพลิง ส่วนที่ทำประโยชน์ไม่ได้จะถูกนำไปทิ้งที่ถังขยะทั่วไปที่จัดเตรียมไว้

4.2.3.3. ขยะรีไซเคิล จะถูกแยกไว้เพื่อรอการขายโดยสามารถเก็บไว้ที่จุดรวมขยะรีไซเคิลส่วนกลางที่ประธานชุมชนจัดไว้ให้

4.2.3.4. ขยะที่ไม่สามารถกำจัดได้ เช่น ซากถ่านไฟฉาย หลอดไฟเก่า จะนำมาทิ้งที่จุดทิ้งบริเวณด้านหน้าหมู่บ้านซึ่งมีถังขยะของสำนักงานเขตพระโขนง จัดเตรียมไว้เพื่อนำไปกำจัด นอกจากการใช้หลัก 3 R แล้ว การจัดการขยะมูลฝอยที่ดีต้องอาศัยเทคโนโลยีและวิธีการที่มีความเหมาะสมด้วย ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนต้องมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะมูลฝอยก่อน หากเกิดผลเสียมากกว่าก็ไม่สมควรทำเพราะการแก้ไขปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมด้านหนึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาอีกด้านหนึ่งได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ก่อนหน้านี้ชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องการคัดแยกขยะมากนักจนกระทั่งได้รับการถ่ายทอดความรู้จากสำนักงานเขตพระโขนงจึงได้แนวคิดในการใช้ประโยชน์จากขยะที่เห็นชัดคือขยะเศษอาหารก็นำไปเลี้ยงปลา สร้างรายได้ให้กับหลายๆ ครอบครัว”⁷

ซึ่งทำนองเดียวกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“คนในชุมชนจะทำการคัดแยกจากครัวเรือนก่อนนำไปทิ้งในจุดที่เป็นจุดกลางที่คณะกรรมการชุมชนจัดเตรียมไว้ ซึ่งจะมีการแยกตามประเภท เพื่อง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์หรือนำไปกำจัดวิธีต่างๆ สิ่งสำคัญที่ต้องมีจุดทิ้งที่ส่วนกลางเนื่องจากไม่ต้องการให้มีถังขยะอยู่หน้าบ้าน เพราะทำให้เสียทัศนียภาพของชุมชนเมื่อได้จำนวนมากจะขนขึ้นรถนำไปขายเองโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง รายได้จากการขายขยะจะนำไปใช้ในการซื้ออุปกรณ์เก็บกวาด เครื่องมือทำความสะอาดต่างๆ

⁷ เที่ยง บัวคลี่ , สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุ่งโพธิ์ระ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

ซึ่งเหรียญจะทำบัญชีรายรับรายจ่ายไว้ ปัจจุบันจุดทิ้งขยะกลางที่เป็นขยะรีไซเคิลเริ่มลดลง เนื่องจากชาวบ้านจะเก็บไว้ขายเองเนื่องจากสามารถนำไปขายได้ราคาดี ส่วนขยะที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ จะมีคนซักลากไปยังจุดทิ้งขยะหน้าชุมชน ซึ่งทางสำนักงานเขตได้เตรียมถังไว้ให้ รถขยะจะมาประมาณตีห้าของทุกวัน แต่จะเหลือขยะไม่ค่อยมาก เพราะพวกถุงพลาสติก จะถูกเก็บจนหมดเอาไปเข้าเครื่องอัดที่อยู่ท้ายหมู่บ้าน เก็บไว้ขายให้ SCG เพื่อเอาไปทำเชื้อเพลิง”⁸

สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ก่อนสำนักงานเขตเข้าไปให้ความรู้เรื่องการจัดการขยะชุมชน ชาวบ้านเขามีความรู้พื้นฐานที่ดีอยู่แล้วและจากการหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง เขตเพียงเข้ามาเติมเต็มความรู้ให้เขาหลังจากได้รับการอบรมชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 ก็ได้รับรางวัลทางด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะอีกหลายรางวัล นับเป็นชุมชนตัวอย่างด้านการจัดการขยะและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชนอื่นๆในเขตพระโขนงและกรุงเทพมหานคร”⁹

เห็นได้ว่าสมาชิกในชุมชนเขตไพเราะมีความรู้และความสนใจในการทำปฏินทรีย์จากวัสดุธรรมชาติมาก่อนแล้วซึ่งอาจเกิดจากการถ่ายทอดความรู้และแนะนำจากคนรุ่นเก่าในหมู่บ้าน จึงเป็นการง่ายในการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับวิธีการและความรู้ใหม่ๆ

การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวพระราชดำริเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้เพราะเป็นแนวทางที่ไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสูง ใช้เงินมากๆ หรือใช้ของที่ไม่มีในท้องถิ่น ตรงกันข้ามเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพทางธรรมชาติของท้องถิ่นและประหยัด บนหลักการของธรรมชาติช่วยธรรมชาติดังนั้นสิ่งสำคัญเพียงข้อเดียวของการ จัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมตามแนวพระราชดำริ คือ ลงมือปฏิบัติ เราไม่เพียงเข้าถึงความรู้ แต่ยังเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าปัญญาอันเป็นความรู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรม¹⁰

⁸ สุธี มากพิชัย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

⁹ สิทธิสมบูรณ์ เจริญพาณิชย์พันธ์, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, สำนักงานเขตพระโขนง, 4 กรกฎาคม 2560.

¹⁰ กองนโยบายและแผนสำนักสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร, *ต้นแบบการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนด้วยชุมชน*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2555), 79.

แนวทางและวิถีปฏิบัติของชาวชุมชนเกตุไพบูระ 3,4,5 มีความสอดคล้องกับแนวทางพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อมของในหลวงรัชกาลที่ 9 เกี่ยวกับการบูรณาการเทคโนโลยี จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเกตุไพบูระ 3,4,5 สามารถทำได้หลายวิธีโดยไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของชุมชนโดยไม่ต้องใช้เงินลงทุนมากนัก ด้วยการคิดค้น และดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนดังที่ปรากฏเห็นได้จากกระบวนการในการจัดการกับขยะในรูปแบบต่างๆ สังเกตได้ว่าการจัดการกับขยะอินทรีย์ของชาวชุมชนเกตุไพบูระ 3,4,5สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากที่สุดทั้งการทำปุ๋ยอินทรีย์เพื่อนำไปเพาะปลูกพืช การนำไปเลี้ยงสัตว์ อาจเป็นเพราะพื้นฐานของชาวชุมชนแห่งนี้เคยอยู่ในสังคมเกษตรมาก่อนทำให้มีความรู้ความชำนาญ และสามารถนำมาปรับใช้ในสังคมที่มีลักษณะกึ่งสังคมเมืองได้อย่างเหมาะสม

4.3 ปัจจัยความร่วมมือภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอก

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเกตุไพบูระ 3, 4, 5 พบว่า

1. รูปแบบของการมีส่วนร่วม มีการใช้เครื่องมือและเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหลายรูปแบบ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบที่เห็นได้ชัดมากที่สุด คือ การประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้คนในชุมชนทราบ โดยผ่านเสียงตามสายชุมชน การจัดทำแผ่นพับในการให้ข้อมูลข่าวสารของชุมชนจากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ช่องทางที่คนในชุมชนจะรับทราบข่าวสารได้ดีที่สุดคือ เสียงตามสาย จะทำร่วมกับการเคาะประตูบ้านแล้วให้เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้กันบอกต่อๆ กันไป ใช้เวลาไม่นานก็รับทราบกันทั้งชุมชน”¹¹ ทั้งนี้จะเห็นว่าทุกบ้านมีความสามารถในการรับรู้ข่าวสาร และเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในการจัดการขยะ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“จะมีอาสาสมัครที่ช่วยดูแลในการจัดการขยะมูลฝอยและ สิ่งแวดล้อมของชุมชน และมีอาสาสมัครคอยเก็บขยะหรือสิ่งแปลกปลอมที่ตกลงมาใต้ถุนบ้านโดยใช้เรือพาย พายตั้งแต่หน้าชุมชนจนถึงท้ายชุมชน นอกจากนั้นยังมีการสมัครช่วยกันทำ

¹¹ เตือนใจ เอี่ยมสินธร , สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเกตุไพบูระ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

สื่อประชาสัมพันธ์ ตีกรอบๆ ชุมชน และมีการจัดประกวดคำขวัญต่างๆ แล้วนำไปติด
แสดงให้คนในชุมชนได้เห็น ทำให้เกิดการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน”¹²

เห็นได้ว่ากลุ่มอาสาสมัครเกิดขึ้นได้ด้วยการรับรู้ข่าวสารและสื่อประชาสัมพันธ์สามารถกระตุ้นให้เกิด
การร่วมมือได้อย่างกว้างขวางเนื่องได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องและสิ่งสำคัญอีกประการคือทำให้
สาธารณชนรับรู้เรื่องราวที่กำลังดำเนินการ ความก้าวหน้าของกิจกรรม รวมถึงปัญหาและอุปสรรค ทั้ง
ยังสามารถลดปัญหาความขัดแย้งได้อีกด้วย

2. ระดับการมีส่วนร่วม พบว่ามีระดับการมีส่วนร่วมในการเป็นหุ้นส่วน หรือภาคี
(Collaborate) การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือเป็นการให้ความสำคัญต่อบทบาทของคนใน
ชุมชนในระดับสูง โดยผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน และคนในชุมชนทำงานร่วมกัน มีกระบวนการของ
การตัดสินใจ เพื่อให้มีการรับความคิดเห็นของคนในชุมชนก่อนการตัดสินใจ เพื่อให้มีทางเลือกหรือ
แนวทางแก้ปัญหาของชุมชนให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งถึงกระบวนการออกเสียง
ประชามติของชุมชน เพื่อตัดสินใจว่ากิจกรรมหรือโครงการจะดำเนินการหรือไม่ จากคำกล่าวของผู้ให้
สัมภาษณ์ที่ว่า “เวลาจะจัดทำโครงการหรือกิจกรรมชุมชน ประธานชุมชนเปิดกว้างให้แสดงความ
ความคิดเห็นอย่างเต็มที่ อย่างเช่น โครงการถนนปลอดถังของชุมชน จะถามทุกคนก่อนว่าพร้อมที่จะทำ
ไหม...ถ้าทุกคนเห็นว่าเป็นโครงการที่ดีพร้อมร่วมมือทำเราก็จะเดินหน้าโครงการทันที”¹³

รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. นัดประชุมสมาชิกในชุมชนให้เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นต่างๆหรือให้ข้อมูล
อย่างเปิดกว้าง โดยร่วมกันพิจารณาถึงสภาพปัญหาขยะของชุมชนที่สะสมมาเป็นเวลานาน สาเหตุ
หลักของการเกิดปัญหาที่ทำให้มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมชุมชน มีการนำเสนอแนวคิดและวิธีการ
ต่างๆต่อที่ประชุม สิ่งที่จะต้องปฏิบัติและมีการกำหนดเป้าหมายในการจัดการขยะแต่ละประเภท และ
มีการลงพื้นที่ร่วมกันทั้งประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน ผู้อาศัยในชุมชน เพื่อให้เกิดความชัดเจน
ก่อนที่จะเริ่มวางแผน

2. การร่วมวางแผนในทุกระดับตั้งแต่ประธานชุมชน กรรมการชุมชน และตัวแทน
ของผู้อาศัยในชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุที่ทำให้ชุมชนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้น ร่วมกันหาทาง
ออกโดยเลือก วิธีการที่จะนำมาใช้ในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน และฟื้นฟูสภาพพื้นที่ ที่ได้รับ

¹² เกียรติพงษ์ เกตุลอย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์
2560.

¹³ สุธี มากพิชัย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

ผลกระทบจากการเน่าเสียของขยะมูลฝอย โดยมีหลักคิดร่วมกันคือ จะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และไม่ไปกระทบกับชุมชนอื่นที่อยู่ข้างเคียง ซึ่งจะมีการกำหนดระยะเวลาอย่างชัดเจน

3. ร่วมดำเนินการตามแผนที่ได้จัดวางไว้ร่วมกัน มีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน ตั้งแต่ฝ่ายปฏิบัติงาน ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายปฎิคม ฝ่ายสนับสนุน ลำดับแรกคือทุกบ้านจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในครัวเรือนให้ผลิตขยะลดน้อยลง และนำขยะที่สะสมบริเวณบ้านของตนเองออกจากพื้นที่อาศัย โดยนำไปไว้ในจุดรวมที่ทางคณะกรรมการชุมชนจัดเตรียมไว้ ซึ่งได้ประสานขอความช่วยเหลือจากสำนักงานเขตพระโขนงให้มาดำเนินการนำไปกำจัดอย่างถูกสุขลักษณะ เมื่อจัดการขยะในเขตที่อยู่อาศัยแล้ว จากนั้นจะร่วมกันดำเนินการในเขตที่เป็นพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน ได้แก่ หน้าบริเวณชุมชน ถนน และลำคลองท้ายหมู่บ้านรวมถึงปรับปรุงภูมิทัศน์รอบๆ ชุมชนให้มีความสวยงามสามารถพักผ่อนหย่อนใจได้

4. ร่วมกันติดตามผลการจัดการขยะของชุมชน โดยประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน และสมาชิกของชุมชน จะมีการนัดประชุมกันในวันเสาร์เพื่อติดตามความก้าวหน้าของแผนงานจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน มีการรายงานการปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้จากแต่ละส่วนที่ได้รับมอบหมาย หรือไม่ถ้ายังไม่ได้ตามแผนประธานชุมชน และกรรมการชุมชน จะมีการปรับแผนเพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์นั้นๆ จากนั้นจะนำแผนที่ได้มีการปรับใหม่ลงมือทำทันที และจะให้กรรมการชุมชนร่วมสังเกตการณ์ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าแผนการที่ได้มีการปรับใหม่สามารถใช้ได้จริงและไม่เกิดปัญหาซ้ำเหมือนเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา¹⁴ ที่กล่าวว่า

“การมีส่วนร่วม คือการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆหรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยได้เข้าร่วมเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างอิสระภาพ เสมอภาคมิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ”

จะเห็นได้ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเขตทุไฟเราะ 3,4,5 เริ่มจากเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมตั้งแต่เริ่มโครงการจนกระทั่งร่วมดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆจนกระทั่งขั้นของการประเมินผล ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการร่วมมือของสมาชิกในชุมชนจริงๆไม่ได้เกิดจากการตัดสินใจของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และกิจกรรม

¹⁴ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา,การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง, (เชียงใหม่:สิริลักษณ์การพิมพ์,2547),4.

ต่างๆของชุมชนที่ได้ดำเนินการจะมีการร่วมประเมินความสำเร็จและจะมีการปรับเปลี่ยนตามสภาพการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น พบได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“มีการทบทวนการทำงานที่ผ่านมา เช่น ดูโครงการเก่าๆ ดูการทำงานเก่าๆแล้วนำมา ตั้งเป้าหมายในการทำงานใหม่และมีการติดตามผล เช่น ทุกครั้งที่มีการฝึกอบรม ไม่ใช่ว่าอบรมแล้วก็ผ่านไปเท่านั้นแต่จะมีการติดตามว่านำไปปฏิบัติจริงหรือไม่ ได้ผลเป็นอย่างไร เช่นการอบรมทำปุ๋ยจากขยะอินทรีย์ คณะกรรมการชุมชนจะมีการติดตามดูว่ามีคนนำไปปฏิบัติมากไหมได้ผลอย่างไรถ้าไม่มากก็ต้องหาว่ามีจุดอ่อนตรงไหนที่ทำให้คนในชุมชนไม่ปฏิบัติตามแล้วเอาจุดอ่อนนั้นมาแก้ไขต่อไป”¹⁵

เห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนจะต้องมีการแสดงความคิดเห็นร่วมกันอย่างเปิดกว้าง ดังนั้นหากไม่เห็นด้วยในหลักการหรือวิธีการก็สามารถแสดงออกได้อย่างเปิดเผย ซึ่งทางคณะกรรมการชุมชนจะนำมาพิจารณาขอมติในที่ประชุมเพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นที่ยอมรับของทุกคนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนของสมาชิกในชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5 สามารถเห็นได้ชัดเป็นรูปธรรมจากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ชาวชุมชนเราอยู่กันแบบญาติพี่น้องเวลามีงานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน งานบวชงานบุญทุกคนก็พร้อมที่จะเข้ามาช่วยมาร่วมกันอย่างเช่นวันหยุดก็มาช่วยกันกวาดถนนที่ซอย 3 คนที่อยู่ซอย 4, 5 ก็มาช่วยพ้ออีกวันไปกวาดที่ ซอย 4 คนซอย 3 กับซอย 5 ก็ตามมาช่วยเมื่อเสร็จงานก็ทานข้าวด้วยกัน ทุกคนมีความรู้สึกผูกพันกัน”¹⁶

เห็นได้ว่ากิจกรรมในการเข้ามาช่วยกันในการแก้ไขปัญหาขยะของชุมชนได้รับความร่วมมือจากผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นอย่างดี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อทุกคนโดยตรง และจากการที่ประธานชุมชนเป็นเจ้าของพื้นที่ด้วย จึงทำให้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งอาจเกิดจากความเกรงใจการขอความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆจึงได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีและผลที่ได้จากการร่วมมือนั้นคือการรับผลประโยชน์ร่วมกันของทุกคน การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอาจมีหลายปัจจัยด้วยกันแต่สิ่งที่สำคัญคือ การแก้ไขปัญหาต่างๆ ล้วนเกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของผู้

¹⁵ เกียรติพงษ์ เกตุลอย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

¹⁶ เทียง บัวคลี่, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตไพเราะ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

อาศัยในชุมชนด้วย มิได้เกิดจากการบังคับหรือชี้แนะจากผู้นำชุมชนเพียงอย่างเดียวสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า “น้ำหมักชีวภาพที่ทำได้จะนำมาใส่ถังติดตั้งตามจุดต่างๆที่ติดกับแหล่งน้ำในชุมชน โดยช่วยกันเติมน้ำหมักอยู่เรื่อยๆใครที่ไม่ได้ออกไปทำงานข้างนอกก็จะเข้ามาช่วยดูแล ส่วนวันหยุดก็จะมีกลุ่มเด็กๆและผู้ใหญ่ในชุมชนที่มีเวลาว่างผลัดเปลี่ยนกันดูเป็นระยะ”¹⁷ จะเห็นว่ามี การบูรณาการความร่วมมือ โดยผู้นำชุมชนได้มีการเชื่อมโยงกับหลายๆ กลุ่มในชุมชนทั้งกลุ่มของ คณะกรรมการชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มเยาวชน คนทุกกลุ่มสามารถเข้ามาร่วม กิจกรรมของชุมชนได้ตามที่ตนเองมีศักยภาพ การที่สามารถให้คนทุกกลุ่มเข้ามาร่วมมือได้เช่นนี้ ย่อม เกิดจากการยอมรับและเห็นพ้องต้องกันในการเข้าร่วม

“หลังจากโครงการมียาชาวจบลง ชุมชนของเราก็ยังคงทำกิจกรรมด้านการจัดการขยะชุมชน และดูแลลำคลองร่วมกันต่อไป และเมื่อทางเขตพระโขนงได้ส่งชุมชนเข้าประกวดโครงการรักษ์เจ้าพระยา ชุมชนได้รางวัลชนะเลิศ เงินรางวัลจากการประกวดครั้งนี้ก็ได้ถูกกลับมาใช้ในการรณรงค์สร้างจิตสำนึกและทำกิจกรรมต่างๆ ด้านการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป”¹⁸

จากการวิเคราะห์เห็นว่าโครงการต่างๆมีการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะความภาคภูมิใจที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จและคิดว่าสิ่งที่ร่วมทำเกิดขึ้นจากจิตสำนึกในการร่วมทำประโยชน์ให้กับสังคมที่ตนเองได้อยู่อาศัย ซึ่งทำนองเดียวกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า “สิ่งที่ทำให้การทำงานของชุมชนสำเร็จได้เพราะทำงานกันด้วยใจจริง ทุกคนทำงานกันด้วยความเสียสละ อยากรู้ทุกหลานได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีมีความสะอาด ทุกคนทำงานกันด้วยความเสียสละ ไม่เคยคิดเรื่องผลตอบแทน”¹⁹ คำให้สัมภาษณ์นี้เป็นสิ่งที่สามารถต่อยอดได้ ความสำเร็จในการร่วมมือกันแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี สิ่งสำคัญคือจิตใจและความเสียสละทำในสิ่งที่ตนคิดว่าเป็นความดีงามที่ได้ให้ความช่วยเหลือสังคมที่ตนเองอยู่อาศัย เห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต จากการที่ต่างคนต่างทิ้งขยะ ขาดการร่วมกันดูแลพื้นที่ถิ่นที่อยู่ ทำให้เกิดขยะตกค้างในชุมชนมากมายจนกระทั่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของทุกคน จึงเกิดเป็นแรงผลักดันที่ทำให้คนในชุมชนรู้สึกถึงการร่วมมือป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำขึ้นอีก จากคำกล่าวของนายกรัฐมนตรีนี่ว่า

¹⁷ สุธี มากพิชัย, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพธารณะ 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

¹⁸ ธานิศร์ สมฤทธิ์, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพธารณะ 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

¹⁹ ชาลี ปุชนกกิจ, สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพธารณะ 3,4,5, 29 เมษายน 2560.

“อยากเรียนทำความเข้าใจขอความร่วมมือจากทุกคนในอนาคตต่อไป สิ่งที่เราควรรู้คือ เราทุกคนนั้นต่างปล่อยก๊าซเรือนกระจกออกมาสู่ชั้นบรรยากาศไม่มากก็น้อยในชีวิตประจำวัน...นอกจากนั้นก็ยังสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจควบคู่กับการปกป้องธรรมชาติอย่างสมดุล...ก็ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในลักษณะประชารัฐไปด้วย...เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่รัฐบาลให้ความสำคัญจะต้องนำไปสู่ความสำเร็จให้จงได้ ทั้งนี้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษามีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก ในการสร้างแนวทางการปฏิบัติที่ดี และปลูกจิตสำนึกในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งชุมชนเทศบาล หรือหมู่บ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมที่สำคัญในเรื่องเหล่านี้”²⁰

“การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยว่าปัญหานี้มันปัญหาใกล้ตัวอย่างที่ว่า แต่ทุกคนก็มุ่งหวังที่จะให้รัฐหรือให้หน่วยงานเขาแก้ไข ต้องแก้ไขด้วยตัวเองด้วยทั้งตัวเองทั้งครอบครัว...เป้าหมายคือจัดการขยะชุมชนให้ถูกต้องมากกว่าร้อยละ 75 ภายในปี 64...ก็ต้องเริ่มตั้งแต่ตัวเองก่อน ตัวเองต้องลดขยะ ลดการใช้ถุงพลาสติกบ้างอะไรบ้าง ขยะตัวเอง มีการแยกขยะ ในบ้านของตัวเอง หรือของชุมชน มีถังขยะที่เพียงพอ แยกประเภทการขนย้ายขยะ... ตอนท้ายก็คือทำอย่างไรขยะนี้จะไปไหน ประโยชน์ ระบายล้นหรือก็เอาไปทำถ่าน ทำเชื้อเพลิง ไปทำปุ๋ย ไปทำอะไรต่างๆ ต้องสร้างมูลค่า จากขยะเหล่านี้ให้ได้”²¹

การสร้างความร่วมมือของชุมชนเขตทุโประ 3,4,5 สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ในการสร้างที่ตนเองก่อนแล้วจึงเข้าร่วมในระดับชุมชน โดยอาศัยองค์ความรู้ที่มีภายในชุมชนและจากการค้นคว้าและศึกษาเพิ่มเติม เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาของทุกคนในชาติ ต้องร่วมมือกันแก้ปัญหาทุกภาคส่วนเพราะไม่ใช่เป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายใด

²⁰ โปสตัดูเดย์, “นายกชี้ปัญหาขยะเป็นวาระแห่งชาติ ต้องกำจัดให้เหลือน้อยลง”, m.posttoday.com/social/env/491273 (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2560).

²¹ กรุงเทพธุรกิจ, “พล.อ.ประยุทธ์ เผยปัญหาขยะปล่อยเป็นหน้าที่รัฐอย่างเดียวไม่ได้ ประชาชนต้องร่วมมือด้วย,” <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/697145> (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2560).

ฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นการร่วมมือที่เริ่มต้นจากจุดเล็กๆเมื่อรวมกันแล้วก็สามารถเกิดเป็นพลังในการแก้ปัญหาในระดับที่ใหญ่กว่าได้

นอกจากความร่วมมือภายในชุมชนยังพบว่าความร่วมมือจากเครือข่ายภายนอกชุมชน คือ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร และสำนักงานเขตพระโขนง ที่ให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะสำนักงานเขตพระโขนงที่เข้ามาให้ความรู้กับชาวชุมชนเขตทุโพเราะ 3, 4, 5 ในการให้ความรู้ และสาธิตวิธีการแยกขยะที่ถูกต้อง อีกทั้งให้การสนับสนุนอุปกรณ์ และเข้ามาดูแลเรื่องนำขยะที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้นำไปทำลายอย่างถูกสุขลักษณะ ร่วมกับการที่นำผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานจากการสนับสนุนจากสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ด้านการจัดการขยะมูลฝอยที่เทศบาลตำบลแก่ง จ.ระยอง ซึ่งเป็นเทศบาลที่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการขยะ ทำให้คนในชุมชนได้ความรู้เพิ่มเติม และเกิดแรงบันดาลใจในการนำวิธีการต่างๆมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเองโดยเฉพาะเรื่องการนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์และมีค่าสูงสุด จากการที่ได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากหน่วยงานภายนอกทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการขยะภายในชุมชนของตนเองได้ ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนน่าอยู่ มีปริมาณขยะลดน้อยลง สามารถสร้างรายได้จากขยะได้อย่างเป็นรูปธรรม สร้างรายได้ให้กับครอบครัว เกิดความรักความสามัคคีภายในชุมชน และเป็นศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ จึงทำให้ชุมชนเขตทุโพเราะ 3, 4, 5 ได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่างๆ สามารถสร้างเครือข่ายและเป็นแบบอย่างด้านการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนให้กับชุมชนอื่นได้เป็นอย่างดี

4.4 ทูทางสังคม

จากการศึกษาพบว่าทูทางสังคมมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตทุโพเราะ 3, 4, 5 คือ ความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนาน ระบบคิดของชาวชุมชนเขตทุโพเราะ 3, 4, 5 เกี่ยวกับการช่วยเหลือ ความเอื้ออาทร และความไว้วางใจ เริ่มสะสมมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน จะพบได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ชาวบ้านที่มาเช่าที่ดินปลูกสร้างบ้านในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นคนต่างจังหวัด ต่างคนต่างมา มีการชักชวนญาติพี่น้องให้มาปลูกบ้านอาศัยใกล้เคียงกัน และมีจำนวนบ้านมากขึ้นช่วงนั้นภายในชุมชนยังมีผู้อาศัยไม่มากนัก มีเพียงบ้านไม่กี่หลังคาเรือนมีการไปมาหาสู่กันในบริเวณชุมชนเป็นประจำ รู้จักกันทั้งชุมชนว่าบ้านใครชื่ออะไร มาจากจังหวัดไหน อาชีพอะไร วิถีชีวิตในช่วงนั้นเป็นไปแบบเรียบง่าย มีปัญหาใดเกิดขึ้นก็จะมี การช่วยเหลือกัน โดยประธานชุมชนคนแรกซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินคือ นายประวิน เกตุลอย จะเป็นผู้ที่คอยดูแล และให้ความช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่

ประธานชุมชนเป็นคนดีช่วยดูแลอุปถัมภ์คนในชุมชนและแบบอย่างที่ดี มีอะไรบอกให้ท่านก็ได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างดี อยู่ร่วมกันเหมือนญาติพี่น้อง”²²

สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ช่วยหล่อหลอมสร้างระบบคิดของชาวบ้านในชุมชนให้มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความไว้วางใจกัน และจากการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การร่วมกันทำบุญในกิจกรรมของวัดวชิรธรรมสาริต ในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ การร่วมทำบุญไถ่ชีวิตโคกระบือการร่วมกันช่วยงานบุญของวัด โดยช่วยทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ การร่วมกันทำความสะอาดพื้นที่วัดในงานบุญต่างๆ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์และความสามัคคีกันระหว่างคนในชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“จากการที่คนในชุมชนอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลาผ่านมาร่วมทุกชั่วร่วมลูกมาด้วยกัน ทำให้เกิดความรักกันที่อยู่และเกิดสำนึกถึงความเป็นเจ้าของ แม้จะไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินแห่งนี้แต่การที่อาศัยมาเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 20 ปีของแต่ละครั้วเรือน และได้รับการดูแล อุปถัมภ์อย่างดีจากเจ้าของที่ดิน ทำให้คนเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนอยากเห็นชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่นั้นดีขึ้น เพราะยังต้องอยู่ที่แห่งนี้อีกนานจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน”²³

วิเคราะห์ได้ว่าเมื่อเกิดปัญหาหรือผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน คนในชุมชนไม่หวังว่าจะรับการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอกอย่างเดียว ซึ่งอาจทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่เพราะปัญหาบางอย่างไม่สามารถรอได้ ดังนั้นจากจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนคือต้องร่วมกันหาทางออกของปัญหา แก้ไขให้สำเร็จและสร้างให้เกิดความยั่งยืน โดยการนำของประธานชุมชนคนปัจจุบัน คือนายเกียรติพงษ์ เกตุลอย และคณะกรรมการชุมชน ที่เป็นผู้นำทางความคิดและสนับสนุนร่วมปฏิบัติในการร่วมแก้ปัญหาและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านเข้ามาร่วมในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น คือการตระหนักว่าเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อไปยังคนรุ่นต่อไป หากคนในชุมชนไม่ช่วยกันจะรอให้ใครมาช่วย ดังนั้นจึงเกิดการร่วมแรงร่วมใจในการแก้ปัญหาดังกล่าวและเมื่อปัญหาได้รับการแก้ไขแล้วจึงได้จัดกิจกรรมขยายออกไปยังด้านอื่นๆ อีกด้วย จะพบได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ความผูกพัน และความรักที่มีต่อชุมชน ทำให้อยากที่จะทุ่มเททำงานเพื่อ

²² เตือนใจ เอี่ยมสินธร , สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

²³ เทียง บัวคลี่ , สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

ชุมชน โดยไม่คิดว่าจะต้องได้รับผลตอบแทนใดๆ”²⁴ ความรู้สึกเหมือนเป็นญาติพี่น้องความไว้วางใจกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันมีความสามัคคีรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และมีจิตสำนึกสาธารณะโดยสะท้อนให้เป็นผ่านกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่มีร่วมกันมาตลอดที่อาศัยบนที่ดินผืนนี้ เมื่อได้มีการร่วมกิจกรรมกันทำให้ยิ่งเพิ่มความรักและผูกพันมากขึ้น เมื่อได้มีการร่วมกิจกรรมกันทำให้ยิ่งเพิ่มความรู้จักและมีความสัมพันธ์ที่ดีมากขึ้น ยิ่งอยู่ยิ่งมีความเหนียวแน่นมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีความสัมพันธ์ที่ดีจะส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมที่มากขึ้นตามไปด้วย และมีบางหลังคาเรือนที่เป็นเครือญาติกันจากการชักชวนให้เข้ามาอาศัย ทำให้เกิดผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมเพราะมีความไว้วางใจต่อกัน เนื่องจากได้ช่วยเหลือคนที่เป็นญาติย่อมมีความรู้สึกสบายใจ และเต็มใจที่จะเข้าร่วมมากขึ้นอีกระดับหนึ่ง จะเห็นได้ว่าชุมชนทุกชุมชนล้วนมีทุนทางสังคมอยู่แล้ว จากคำกล่าวของนักวิชาการที่ว่า “ทุนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนมนุษย์ เป็นกุญแจสู่ความสำเร็จ ไม่เพียงแต่ปัญหาการจัดการขยะ แต่สำหรับการหาทางออกให้ทุกๆ ปัญหา ขอเพียงการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงศักยภาพมนุษย์เท่านั้น”²⁵ ประกอบกับสังคมของชุมชน มีความผูกพันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ รวมทั้งความเป็นเครือญาติ ดังนั้นการขอความร่วมมือจึงเป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการและมีความเป็นกันเอง จึงเป็นความร่วมมือกันแบบเห็นพ้องกันด้วยความสมัครใจที่จะทำให้ชุมชนมีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย

“จะทำอะไรต้องยึด ภูมิสังคม ให้นั้น ภูมิ คือภูมิประเทศคือทรัพยากรธรรมชาติ หรือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคสังคม หมายถึง คน ทั้งไทยและต่างชาติ คิดต่างกัน การตัดสินใจไม่เหมือนกันแล้วแต่วัฒนธรรมประเพณี ค่านิยม ฉะนั้นการทำกิจกรรมอย่างเดียวกันจะสำเร็จทั้งประเทศนั้นเป็นไปได้ เพราะแต่ละแห่งมีภูมิสังคมต่างกัน ไม่ว่าจะอยู่บนเขา ในหุบเขา ที่ราบลุ่ม ที่ราบสูง ป่าพรุ ฯลฯ สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ ผลิตขยะ น้ำเสียออกมาทั้งนั้น แต่จะรอให้คนอื่นมาจัดการไหม”²⁶

²⁴ เตือนใจ เอี่ยมสินธร , สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเกตุโพธิ์ระ 3,4,5, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

²⁵ กัลยา ธรรมพงษา, “ทุนทางสังคม” ความสำเร็จในการจัดการขยะอย่างยั่งยืน, m.prachachat.net/new_detail.php?newsid=144285558_697145 (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2560).

²⁶ กองนโยบายและแผนสำนักสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร, ต้นแบบการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนด้วยชุมชน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2555), 78.

จากพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ 9 เห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับชุมชนเขตคูโพเราะ 3,4,5,ซึ่งได้นำภูมิทางสังคมมาใช้ในการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนตนเอง จากรากฐานของความรู้และวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้ในการแก้ปัญหาโดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก นำมาซึ่งความสำเร็จดังที่เห็นได้ในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายทางสังคม ความรู้ ภูมิปัญญา ความเอื้ออาทร ความร่วมมือในชุมชน หากสามารถนำสิ่งเหล่านี้ไปใช้ในเชิงสร้างสรรค์ได้ ก่อให้เกิดประโยชน์ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน รวมไปถึงในระดับชาติ ชุมชนเขตคูโพเราะ 3,4,5 ก็เช่นกัน การที่ชุมชนสามารถร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาขยะที่เกิดขึ้น และสามารถทำได้สำเร็จเนื่องจากทุกคนมีความรักความผูกพันต่อกันที่อยู่ตลอดจนความสัมพันธ์ที่ทุกคนมีส่วนร่วมกันมายาวนาน ทำให้เกิดพลังของชุมชนในการร่วมดูแลสิ่งแวดล้อมเพื่อชีวิตที่ดีกว่า ทูทางสังคมของชุมชนรวมถึงค่านิยม วัฒนธรรม ความไว้วางใจกัน สามารถเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนประสบความสำเร็จใน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วรวิมล โรมรัตนพันธ์²⁷ จากหนังสือ กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งกล่าวไว้ว่า *“ทุนที่มีอยู่ในชุมชนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน โดยสร้างพลังให้เกิดแก่ชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ ส่งผลให้เกิดผลดีแก่สังคมโดยรวม ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้จริง และยั่งยืน”* ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงด้านจิตสำนึกการมีส่วนร่วม และทุนทางสังคมนี้ได้พัฒนามาเป็นเครือข่ายภาคประชาชน จะเห็นได้ว่าชุมชนเขตคูโพเราะ 3,4,5 ได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน และเครือข่ายชุมชนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ร่วมกับกรุงเทพมหานครโดยมีการเชื่อมโยงการจัดการขยะสู่การพัฒนาและรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลอง โดยการร่วมเป็นพื้นที่นำร่องในการร่วมรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการขยะของชุมชนใกล้เคียงเพื่อถ่ายทอดแนวทางแห่งความสำเร็จนี้ส่งต่อไปยังชุมชนอื่นต่อไป

4.5 อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาปัจจัยในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนของชุมชนเขตคูโพเราะ 3,4,5 จะเห็นได้ว่าการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับชุมชนของสังคมไทย ค่อนข้างมีความชัดเจนถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการขยะมูลฝอยและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ผู้นำจะทำหน้าที่หลายด้านประกอบกัน จากความเคารพ ความ

²⁷ วรวิมล โรมรัตนพันธ์, *ทุนทางสังคม กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), 304-305.

ไว้วางใจที่มีมาอย่างยาวนาน ทำให้ผู้นำยังคงมีบทบาทในการดำเนินชีวิต และเป็นแบบอย่างของคน ชุมชน การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จเกิดจากผู้นำที่เข้มแข็งและเสียสละมุ่งมั่น ตั้งใจจริงในการทำงานให้กับชุมชน ในด้านของกระบวนการจัดการขยะควรมีวิธีการร่วมกับการใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ทำให้สามารถลดผลกระทบที่เกิดจากขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการที่จะใช้วิธีการจัดการที่มีความเหมาะสมนั้น ต้องเกิดจากการถ่ายทอด เทคโนโลยีและวิธีการจากผู้มีความรู้ เพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ร่วมกับการอนุรักษ์รักษา สภาพแวดล้อมได้ ควรมีแผนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในทุกระดับ และปรับปรุงแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดความรู้ในอนาคต

ชุมชนท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้านระหว่าง ชุมชนกับหน่วยงานวิจัยต่างๆ โดยหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการเชื่อมโยงทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันทำให้สามารถรับรู้ความต้องการที่แท้จริงเพื่อให้เกิดการคิดร่วมกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายของชุมชน ทำให้เกิดพลังร่วม ซึ่งการดำเนินงานโดย ชุมชนใดชุมชนหนึ่งอาจไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงต้องมีการรวมตัวกันของเครือข่าย หรือพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็ง ส่งผลให้การปฏิบัติกิจกรรมหรือ โครงการต่างๆ เป็นไปอย่างมีพลัง สามารถทำให้เกิดความสำเร็จได้โดยง่าย การให้สมาชิกในชุมชน ร่วมเสนอกิจกรรมและโครงการเพื่อดูแลรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชน และมีส่วนร่วมใน กระบวนการดำเนินโครงการ ตั้งแต่การตัดสินใจโครงการ การดำเนินโครงการ การประเมินผล โครงการด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงการให้ความสำคัญกับความคิดเห็นและความต้องการของคนในชุมชน จากการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะช่วยให้ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นรวมถึงการมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบผลกระทบที่ เกิดขึ้นจากการร่วมกันตัดสินใจทั้งผลกระทบทางบวกและผลกระทบทางลบ รวมถึงการนำวิถีชุมชน ทุนทางสังคม ที่มีในชุมชนเป็นตัวเชื่อมในการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือด้านการจัดการขยะ มูลฝอยและการรักษาสิ่งแวดล้อม ร่วมกับการสร้างจิตสำนึกที่ดีในชุมชน ซึ่งทำให้การขอความร่วมมือ กับทางชุมชนเป็นเรื่องที่ง่ายขึ้น ผู้นำชุมชนควรแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ภายนอก ทั้ง หน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่ และหน่วยงานส่วนกลาง ซึ่งจะช่วยให้การจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อมมี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องปัจจัยในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษากระบวนการในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร (2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 ผลจากการศึกษาสามารถสรุปประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 กระบวนการในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5

จากผลการศึกษาพบว่าชุมชนเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก และมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเป็นแรงเสริมทำให้การดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพมากขึ้น กระบวนการทำงานเน้นการจัดการขยะมูลฝอยที่แหล่งกำเนิดให้ได้มากที่สุด ก่อนที่จะส่งให้สำนักงานเขตพระโขนงนำไปกำจัด พบว่ามีกระบวนการที่สำคัญดังต่อไปนี้ (1) สร้างจิตสำนึกรักชุมชน โดยทำให้คนในชุมชนคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก (2) สร้างแนวคิดผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนทำให้เกิดความเชื่อมโยง (3) ธรรมนูญประชาสัมพันธ์ มีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ โดยใช้หอกระจายเสียงของชุมชน และจัดให้มีป้ายรณรงค์ต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจ วิธีการและรูปต่างๆในการจัดการขยะมูลฝอย (4) การจัดอบรมศึกษาดูงานให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน วิธีการในการจัดการขยะมูลฝอย เช่น อบรมการทำน้ำยาชีวภาพสูตรต่างๆ การสร้างประโยชน์จากขยะหรือวัสดุเหลือใช้ทำให้เกิดความคุ้นเคยและกลายเป็นวิถีปฏิบัติ ร่วมกับการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตน

กระบวนการในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 พบว่าได้นำแนวคิดวิธีการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (CBM) โดยมีการบูรณาการแนวทางและวิธีการต่างๆ โดยนำความรู้ทางวิชาการมาดำเนินการและประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ หลัก 3R กล่าวคือ การลดการใช้ (Reduce) สมาชิกในชุมชนเขตไพเราะ 3, 4, 5 ได้ร่วมกันรณรงค์ให้ทุกครัวเรือนร่วมกันหลีกเลี่ยงการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ย่อยสลายยาก เช่น กล่องโฟม ถุงพลาสติก โดยร่วมกันจัดโครงการใช้ถุงผ้าลดโลกร้อน ในการนำไปใช้ในการจ่ายตลาดซื้อของรวมถึงขอความร่วมมือจากผู้ค้าบริเวณตลาดสดหน้าชุมชน เพื่อเป็นการลดปริมาณการใช้ถุงพลาสติกและใช้วัสดุจากธรรมชาติ การใช้ซ้ำ (Reuse) โดยการนำสิ่งต่างๆ ที่ใช้งานไปแล้วแต่ยังมีสภาพที่ใช้งานได้นำกลับมาใช้อีก การแปรรูปนำกลับมาใช้

ใหม่ (Recycle) โดยนำขยะรีไซเคิลที่ได้จากการคัดแยกภายในครัวเรือน นำไปขายให้กับร้านรับซื้อวัสดุรีไซเคิลสามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง และมีการจัดกิจกรรมต่างๆที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในการบริหารจัดการขยะ เช่นผ้าป่ารีไซเคิล โดยรายได้จากการขายขยะรีไซเคิลจะร่วมกันนำไปทำบุญที่วัด

วิธีการจัดการขยะพบว่าชุมชนเขตพุทไธเราะ 3, 4, 5 มีวิธีการกำจัดโดยแยกตามองค์ประกอบใหญ่ๆ เป็น 4 ประเภทหลัก (1) ขยะที่ย่อยสลายได้ ส่วนใหญ่จะเป็นขยะจากครัวเรือนและจากตลาดสดหน้าชุมชนโดยจะมีจุดทิ้งส่วนกลางเพื่อนำมาทำเป็นปุ๋ย และทำน้ำชีวภาพ เช่น เศษผัก เศษผลไม้ ส่วนเศษอาหารจะนำไปเลี้ยงปลาบริเวณใต้ถุนบ้าน (2) ขยะทั่วไป เช่น ถุงพลาสติก โฟม เศษผ้า จะถูกรวบรวมเพื่อขายให้กับบริษัท SCG นำไปทำเชื้อเพลิง ส่วนที่ทำประโยชน์ไม่ได้จะถูกนำไปทิ้งที่ถังขยะทั่วไปที่จัดเตรียมไว้ (3) ขยะรีไซเคิล จะถูกแยกไว้เพื่อรอการขายโดยสามารถเก็บไว้ที่จุดรวมขยะ รีไซเคิลส่วนกลางที่ประธานชุมชนจัดไว้ให้ (4) ขยะที่ไม่สามารถกำจัดได้เช่น ซากถ่านไฟฉาย หลอดไฟเก่า จะนำมาทิ้งที่จุดทิ้งบริเวณด้านหน้าหมู่บ้านซึ่งมีถังขยะของสำนักงานเขตพระโขนงจัดเตรียมไว้เพื่อนำไปกำจัดอย่างถูกสุขลักษณะต่อไป

5.1.2 ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตพุทไธเราะ 3, 4, 5

จากการวิเคราะห์ปัจจัยของความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเขตพุทไธเราะ 3, 4, 5 พบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ 4 ปัจจัย คือ (1) กระบวนการจัดการขยะมูลฝอย (2) การมีส่วนร่วม (3) ผู้นำชุมชน (4) ทูตทางสังคม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) กระบวนการจัดการขยะมูลฝอย พบว่ามีการแยกขยะที่แหล่งกำเนิดตั้งแต่ครัวเรือนและบริเวณตลาดหน้าชุมชนโดยมีการจัดพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนเพื่อใช้เป็นจุดแยกขยะร่วมกับการใช้หลัก 3R ทำให้เหลือมูลฝอยเพื่อนำไปกำจัดน้อยมาก มีการนำขยะมูลฝอยมาทำให้มีคุณค่าเกิดประโยชน์สูงสุดโดยใช้วิธีการต่างๆที่มีความหลากหลายประกอบกับการนำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ เช่น การทำปุ๋ยหมักชนิดต่างๆ การทำน้ำส้มควันไม้ การนำมาเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้

(2) ปัจจัยการมีส่วนร่วม พบว่าความร่วมมือจากคนในชุมชนตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาขยะและปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน โดยการเข้าร่วมรับฟัง และร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกับกับประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชน การเข้าร่วมมือในการแก้ไขและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม นอกจากความร่วมมือภายในชุมชนยังพบว่าความร่วมมือจากภายนอกชุมชน คือ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร และสำนักงานเขตพระโขนง ที่ให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะสำนักงานเขตพระโขนงที่เข้ามาให้ความรู้กับชาวชุมชนเขตพุทไธเราะ 3, 4, 5 ในการให้ความรู้และสาธิต

วิธีการแยกขยะที่ถูกต้อง อีกทั้งให้การสนับสนุนอุปกรณ์ และเข้ามาดูแลเรื่องนำขยะที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้นำไปทำลายอย่างถูกสุขลักษณะ อีกทั้งการนำผู้นำชุมชนและคนในชุมชนไปศึกษาดูงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ ทำให้คนในชุมชนได้ความรู้เพิ่มเติม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเองโดยเฉพาะเรื่องการนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์และมีค่าสูงสุด จากการที่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น สามารถบริหารจัดการขยะภายในชุมชนของตนเองได้ ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนน่าอยู่ มีปริมาณขยะลดน้อยลง สามารถสร้างรายได้จากขยะได้อย่างเป็นรูปธรรมทำให้เกิดความรักความสามัคคีภายในชุมชน

(3) ปัจจัยผู้นำ พบว่าชุมชนเกตุโพธิ์ระ 3, 4, 5 มีผู้นำชุมชนที่มีมุ่งมั่น มีความเข้มแข็ง มีจิตสาธารณะ เสียสละ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีปรับตัวเข้ากับทุกคนได้เป็นอย่างดี ความสามารถนำสมาชิกในชุมชนเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับชุมชน มีการวางแผนขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ และนำแนวคิดและองค์ความรู้ต่างๆมาใช้ในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยชุมชนอย่างต่อเนื่อง ร่วมกับการจัดกิจกรรมในการรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยสร้างสำนึกร่วมในการดูแลชุมชน ผู้นำชุมชนเกตุโพธิ์ระ 3, 4, 5 ยังเป็นนักพัฒนาและนักคิดในการแก้ไขปัญหา ธารรงค์ให้ประชาชนเล็งเห็นข้อดี ในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ปลุกฝังให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการร่วมกันแก้ไขและป้องกันปัญหาขยะของชุมชนและเป็นผู้ดำเนินการสร้างความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชนโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ

(4) ทูทางสังคม จากการศึกษาพบว่าทูทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเกตุโพธิ์ระ 3, 4, 5 เนื่องจากมีความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนาน ความรู้สึกเหมือนเป็นญาติพี่น้องความไว้วางใจกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันมีความสามัคคี รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่แห่งนี้ ประกอบกับบางหลังคาเรือนที่เป็นเครือญาติกันทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมทำได้โดยง่ายเพราะมีความไว้วางใจต่อกัน เนื่องจากได้ช่วยเหลือคนที่เป็นญาติย่อมมีความรู้สึกสบายใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วม การมีจิตสำนึกสาธารณะสะท้อนให้เห็นโดยผ่านกิจกรรมต่างๆของชุมชนที่ทำร่วมกันมาโดยตลอด ทำให้ยิ่งเพิ่มความผูกพันในชุมชนแห่งนี้มากขึ้นเมื่อความสัมพันธ์ที่ดีเพิ่มมากขึ้นจะส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมที่มากขึ้นตามไปด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะต่อการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเกตุโพธิ์ระ3,4,5

1. ชุมชนควรพัฒนาการจัดการขยะชุมชนในรูปแบบอื่นๆร่วมด้วย เช่น ธนาคารขยะรีไซเคิลเพื่อเป็นจุดเรียนรู้ให้กับเยาวชนในชุมชนและชุมชนข้างเคียง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้วิธีการ

คัดแยกขยะ ทำให้ทราบว่าการแยกขยะและการรีไซเคิลก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไร นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้วิธีการดำเนินการของธนาคารและเรียนรู้ถึงการเก็บออมอีกด้วย

2. ควรมีการแลกเปลี่ยนงานระหว่างชุมชนในหลายๆรูปแบบเพื่อให้เกิดแนวคิดใหม่ๆในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน ร่วมกับการจัดวิทยากรที่ประสบความสำเร็จมาบรรยายถึงเทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่ทำให้ประสบความสำเร็จด้านแปรรูปขยะมูลฝอยและประดิษฐ์สิ่งของเหลือใช้ ซึ่งสามารถทำให้เกิดรายได้ นอกจากจะได้ความรู้เพิ่มแล้วยังสามารถช่วยให้เกิดการกระตุ้นการมีส่วนร่วมและช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนมากขึ้น

3. ควรมีการสร้างวิสาหกิจชุมชน โดยการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนในการนำปุ๋ยหมัก และผลิตภัณฑ์น้ำจุลินทรีย์ ที่ผลิตได้จากขยะอินทรีย์นำไปใส่บรรจุภัณฑ์ให้สวยงามเพื่อนำไปขายส่งหรือจำหน่ายตามงานแสดงสินค้าต่างๆ เพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน

4. ชุมชนควรมีการตั้งศูนย์รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่อาจมีแนวคิดที่น่าสนใจ เพื่อให้เกิดการนำเสนอแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยในรูปแบบใหม่ๆที่มีความหลากหลายและสามารถนำไปต่อยอดความคิดได้

5. ควรมีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยมุ่งที่ระบบความคิดของคนในชุมชน ควบคู่ไปกับการทำกิจกรรม เนื่องจากการวัดความสำเร็จในเชิงรูปธรรมอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ดังนั้นหากมีการพัฒนาระบบความคิดควบคู่ไปด้วยจะสามารถส่งผลสำเร็จได้ในระยะยาวซึ่งการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเหตุไพละ 3,4,5 ก็เช่นกัน ส่วนหนึ่งมาจากระบบคิดที่ถูกหล่อหลอมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

6. ควรสนับสนุนให้มีการถอดบทเรียนความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่มีอยู่ โดยมีการพัฒนาและถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ของชุมชน รวมถึงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนใกล้เคียงเพื่อให้ความรู้เหล่านั้นยังคงอยู่ต่อไป

7. ในการทำกิจกรรมต่างๆด้านการจัดการขยะมูลฝอยและการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมควรมีการสอดแทรกทัศนคติ ค่านิยมและสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องควบคู่ไปกับการทำกิจกรรมหรือโครงการของชุมชน เพื่อช่วยหล่อหลอมเยาวชนและคนรุ่นใหม่ให้เกิดระบบคิดที่ถูกต้องซึ่งจะส่งผลถึงพฤติกรรมที่ถูกต้องในอนาคตด้วย

5.2.2 ข้อเสนอแนะต่อการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนต่อกรุงเทพมหานคร

1. ควรมีการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสำหรับการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการบริหารจัดการชุมชนจึงจำเป็นต้องมี

ระบบจัดเก็บข้อมูลที่ดี การจัดการสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพมหานครนั้น จะต้องทราบถึงกร ข้อมูลในหลายๆ ด้าน ทั้งข้อมูลเชิงพื้นที่ชุมชน ข้อมูลและผลลัพธ์ของโครงการที่เคยดำเนินการในพื้นที่ ชุมชนต่างๆ ของหน่วยงานทั้งภายในกรุงเทพมหานคร และหน่วยงานภายนอกกรุงเทพมหานคร ข้อมูลของศูนย์เรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนทั้งที่ดำเนินการโดยกรุงเทพมหานครเองและที่เกิดขึ้นเองโดยภาคประชาชน หรือภาคเอกชนเป็นคนดำเนินการ เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่จำเป็นที่จะ ทำให้เห็นภาพรวมของระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เดิมเป็นข้อมูลที่สำคัญที่ใช้ประกอบการ ตัดสินใจในการดำเนินการโครงการต่อยอดต่างๆ นอกจากนี้ในการวางแผนการพัฒนาโครงการใหม่จะ ได้มุ่งการแก้ไขปัญหา หรือเติมเต็มสิ่งที่ขาดไป

2. ควรมีการพัฒนาเกณฑ์ในการส่งเสริมชุมชนและองค์กรต้นแบบในการรักษา สิ่งแวดล้อมการกำหนดหลักเกณฑ์ในการพัฒนาชุมชนและองค์กรต้นแบบที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่ ชัดเจนทำให้การสร้างชุมชนต้นแบบสามารถขยายผลได้และเกิดความยั่งยืน การดำเนินการของ โครงการหากมีเกณฑ์การเป็นชุมชนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมจะสามารถกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการ รวมตัวกันเพื่อที่จะดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ การดูแลรักษาแม่น้ำคูคลองเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นกรุงเทพมหานครควรมีการจัดทำคู่มือ หลักเกณฑ์การเป็นชุมชนต้นแบบ หรือการเป็นองค์ ตต้นแบบโดยมีรายละเอียดหลักเกณฑ์ในการพัฒนาแต่ละด้าน พร้อมทั้งยกตัวอย่างวิธีการ ขั้นตอนใน การพัฒนาไว้ในคู่มือด้วย เพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติประยุกต์ใช้งานในชุมชนได้ด้วยตนเองต่อไป

3. ควรมีการส่งเสริมความเข้าใจในระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ สิ่งแวดล้อมของชุมชนในกรุงเทพมหานคร การสร้างความเป็นระเบียบให้กับสังคมเครื่องมือที่ควร นำมาใช้ คือการบังคับใช้กฎหมาย แต่กระบวนการที่กฎหมายจะใช้ได้ประสบความสำเร็จนั้นจะต้อง มุ่งเน้นที่การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาของกฎหมาย จึงจะทำให้ สามารถที่จะปฏิบัติตามกฎหมายนั้นได้อย่างถูกต้อง ในการจัดการสิ่งแวดล้อมการจัดการขยะ และ มลพิษทางน้ำนั้นจำเป็นต้องมีการส่งเสริมความรู้ให้กับเยาวชน และประชาชนผ่านการทำกิจกรรม ต่างๆ ด้วยวิธีการปลูกฝังที่แตกต่างกัน สำหรับกลุ่มเยาวชนอาจจะเริ่มจากกิจกรรมการประกวดต่างๆ เช่น การประกวดเรียงความ เรื่องสั้นที่เน้นการนำรายละเอียดของกฎหมายไปเกี่ยวข้องสำหรับกลุ่ม ประชาชนจำเป็นต้องเน้นถึงข้อดีและข้อเสียที่ได้จากการปฏิบัติได้ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด โดย ต้องอาศัยกลไกการขับเคลื่อนจากเครือข่ายในชุมชน และผู้นำชุมชนเป็นคนกลางที่จะทำหน้าที่สื่อสาร โดยให้ชุมชนนำเอาข้อกำหนดของกฎหมายมาเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนการทำงานเพื่อการดูแล จัดการในพื้นที่ชุมชน โดยอาจจะเน้นที่การพัฒนาการสื่อสารประชาสัมพันธ์ต่าง เช่น การทำเป็น โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ติดในพื้นที่ชุมชนการจัดทำคู่มือผู้อาศัยในชุมชน

4. ควรมีการสร้างความยั่งยืนให้กับศูนย์เรียนรู้ชุมชนในเชิงพาณิชย์ วิธีการสร้างความยั่งยืนให้กับศูนย์เรียนรู้ต้นแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีมาตรฐานในการผลิตผลิตภัณฑ์นั้นต้องตอบสนองความต้องการกลุ่มเป้าหมายคือผู้บริโภคเพื่อที่จะกำหนดวิธีการที่จะเข้าไปถึงในตลาดได้นั่นเอง โดยการมีผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายจำพวกเช่นกลุ่มผลิตภัณฑ์อินทรีย์ กลุ่มหัตถกรรม จากนั้นทำการพิจารณาการสร้างช่องทางในการขายผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆ

5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นส่วนประกอบสำคัญในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนจากชุมชนที่มีลักษณะและมีบริบทที่แตกต่างกัน
2. ควรมีการศึกษาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน จากชุมชนอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จเพื่อให้ได้แนวทางที่มีความหลากหลายทั้งแนวคิดและวิธีการที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

กรมควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.คู่มือการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน.กรุงเทพฯ:กองส่งเสริมและเผยแพร่,2548.

กองนโยบายและแผนสำนักสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร.รักชุมชนรักษ์สิ่งแวดล้อม.กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม, 2557.

ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ ออบอ่อน, สุัททยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์, และชลกาญจน์ ฮาชันนาร.เทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์.ทุนทางสังคม.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์เดือนตุลาคม,2548.

วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์.ทุนทางสังคมกระบวนการทัศนใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2546.

เนตร์พัฒนา ยาวีราช.ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์.กรุงเทพฯ:บริษัทเซนทรัลเอ็กซ์เพรส,2546.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา.การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง.เชียงใหม่:ศิริลักษณ์การพิมพ์,2547.

ไพบูลย์ โพธิ์สุวรรณ.มิติใหม่ชุมชนไทยไร้ถัง.กรุงเทพฯ : ส เจริญ การพิมพ์, 2552.

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ.คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนการตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม.ขอนแก่น:ศิริพันธ์ออฟเซต,2551.

วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์.ทุนทางสังคม.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์เดือนตุลาคม,2548.

สมนึก ชัชวาล.ของเสียจากครัวเรือนวิถีปฏิบัติและแนวคิดในการจัดการแก้ไข.เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2542.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์.และ นันทพล กาญจนวัฒน์.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะชุมชน.กรุงเทพฯ:รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2543.

สำนักรักษาความสะอาด.สถานการณ์ทั่วไปและปัญหาในการจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลในกรุงเทพมหานคร.กรุงเทพฯ,2548.

สำนักสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร.คู่มือแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งแวลดล้อมโดยชุมชน
กรุงเทพมหานคร.พิมพ์ครั้งที่1,กรุงเทพฯ:มาตาการพิมพ์,2556.

อรทัย กักผล.คู่มือคู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น,กรุงเทพฯ:ส เจริญการ
พิมพ์,2550.

อาณัติ ต๊ะปินตา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย.กรุงเทพฯ : แอคทีฟ พรินท์, 2553.

บทความวารสาร

จำลอง โพธิ์บุญ.“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ศึกษากรณีเทศบาล
นครพิษณุโลก.”วารสารร่วมพฤษภ,ฉ.3(2551):2-3.

ปิยชาติ ศิลปะสุวรรณ.“ขยะมูลฝอยชุมชน ปัญหาใหญ่ที่ประเทศกำลังเผชิญ”วารสารสำนักงาน
เลขานุการวุฒิสภา,ปีที่4ฉ.7(2557):2-4.

วิทยานิพนธ์

จารุณี วงศ์สี.“ทุนทางสังคมกับการจัดการขยะมูลฝอย : กรณีศึกษา ชุมชนวัดกลางเขตบางกะปิ
กรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาชุมชน
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

ชยุต อินพรหม.“ทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน : กรณีศึกษาสถานานวัดตะ
โหมด ตำบลตะโหมด อำเภอดะโหมด จังหวัดพัทลุง.”วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต,
สาขาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

ชวลีพร ศรีสุวรรณ.“ชุมชนต้นแบบการจัดการขยะโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดจำปา.”วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารจัดการสาธารณะ คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

ฐปณิต จุลวงษ์.“แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยเพื่อมุ่งสู่ชุมชนไร้ถัง:กรณีศึกษาเทศบาลตำบล
พนา อ. พนา จ.อำนาจเจริญ.”วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,ภาควิชาการพัฒนชุมชน
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2553.

- พริยา วัชรโรทัย. “การจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมือง
 แกลง จังหวัดระยอง.” วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2556.
- พริยุดม วรรณพฤกษ์. “การปรับปรุงนโยบายการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย”วิทยานิพนธ์
 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต,สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,2555.
- วิชณุ สถานนท์ชัย. “พฤติกรรมกรรบรรวมและกำจัดขยะมูลฝอยของผู้ประกอบการธุรกิจการค้า.”
 วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล,
 2539.
- นิพนธ์ชาติ อรุณกรพสุร์รักษ์. “แนวทางการจัดการขยะกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ กรณีศึกษา
 องค์การบริหารส่วนตำบลคลองสี่ อำเภอกองหลวง จังหวัดปทุมธานี.”วิทยานิพนธ์ ปริญญา
 มหาบัณฑิต,สาขาการเมืองการปกครองสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- ศุภวัช มั่นป้อม. “บทบาทของผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกองขยะหนองแวม เขต
 หนองแวม กรุงเทพมหานคร.”วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, ภาควิชาการพัฒนา
 ชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- ศศิพร แก้วพินิจ. “ความร่วมมือระหว่างประชาชนกับภาครัฐในการลดปริมาณขยะกรณีศึกษา
 เทศบาลนครเชียงใหม่.”รายงานการวิจัยปริญญาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2551.
- อัจฉราภรณ์ ทวีสิน. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา
 องค์การบริหารส่วนตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี.”วิทยานิพนธ์
 ปริญญามหาบัณฑิต,สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 2552.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมควบคุมมลพิษ. “รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทยปี2558.” [http:// www.pcd.go.th, http://infofile.pcd.go.th/mgt/ThailandPollut2558_Final.](http://www.pcd.go.th,http://infofile.pcd.go.th/mgt/ThailandPollut2558_Final.pdf?CFID=2405970&CFTOKEN=12469606)

(สืบค้นเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2559).

คมชัดลึก. “กรุงเทพมหานคร เตรียมรับ AEC.” <http://www.komchadluek.net/news/local/167784> (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2560).

ไทยพับลิก้า. “ปัญหาขยะมูลฝอย.” <http://thaipublica.org/2014/11/bangkok-big-garbage-problem/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2560).

GotoKnow. “ชุมชนกับการพัฒนา.” <http://www.gotoknow.org/post/330106> (สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2560).

การสัมภาษณ์

เกียรติพงษ์ เกตุลอย. สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ๓,๔,๕, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

ชาติ ปุชนกิจ สัมภาษณ์โดย. กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ๓,๔,๕, 29 เมษายน 2560.

ฐานิตย์ สมฤทธิ์ สัมภาษณ์โดย. กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ๓,๔,๕, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

เตือนใจ เอี่ยมสินธร สัมภาษณ์โดย. กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ๓,๔,๕, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

เที่ยง บัวคลี่ สัมภาษณ์โดย. กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ๓,๔,๕, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

ฉันทิตา สมฤทธิ์ สัมภาษณ์โดย. กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ๓,๔,๕, 19 กุมภาพันธ์ 2560.

สมใจ รักดีวงศ์ สัมภาษณ์โดย. กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ๓,๔,๕, 29 เมษายน 2560.

สิทธิสมบูรณ์ เจริญพาณิชย์พันธ์. สัมภาษณ์โดย กิตติ มีศิริ, สำนักงานเขตพระโขนง,4 กรกฎาคม 2560.

สุธี มากพิชัย สัมภาษณ์โดย. กิตติ มีศิริ, ชุมชนเขตทุโพระ๓,๔,๕, 29 เมษายน 2560.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายกิตติ มีศิริ
วันเดือนปีเกิด	12 สิงหาคม 2516
ตำแหน่ง	เจ้าพนักงานวิทยาศาสตร์ปฏิบัติการ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร
ทุนการศึกษา (ถ้ามี)	-
ผลงานทางวิชาการ	-
ประสบการณ์ทำงาน	2547-2556:เจ้าหน้าที่พัฒนาผลิตภัณฑ์ บริษัทเท็กไทล์เพรสทีจจำกัด(มหาชน) 2556-ปัจจุบัน:เจ้าพนักงานวิทยาศาสตร์ปฏิบัติการ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร